

# туроб тула

---

АСАРЛАР

УЧ ЖИЛДЛИК  
БИРИНЧИ ЖИЛД

---

*Шеърлар, қўшиқлар, достон,  
драматик достон*

Ғафур Ғулом номидаги  
Адабиёт ва санъат нашриёти  
Тошкент, 1978.

*Қирқ йилдир Ватаним, шаънинг тилимда,  
Қирқ йилдир шеъримга сайқалсан, юртим.  
Қирқ йилдир қўшиғим ҳамроҳ йўлингда,  
Қирқ йилдир қалбингга ошиён қурдим.  
Куйлаган бўлсам гар сени муносиб,  
Давом этай, бундан қилма бенасиб...*

Т  $\frac{70403-220}{352(06)-78}$  133-78

## ШОИРНИНГ ОЛТИН САНДИҒИ

Қўлингиздаги китоб муаллифи ўзбек совет адабиётининг таниқли вакилларида бири, халқи ва партиясининг, юрти ва замонасининг чарчамас куйчиси, шоири, драматурги. Унинг даврлар чақириғига сидқидил дастёрлардек лаббай, деб овоз берган «Қунларимиз шундай», «Чекинма», «Сталинграддан хат», «Ит ҳуради — қарвон ўтади», «Йигирма олти», «Макдональдга жавоб», «Момо-Ер», «Осмон тўлиб учган ғоз», «Яна йўлингдан» сингари машҳур шеърлари, «Замон ҳукми», «Суюк момо», «Чақар», «Курант занг уради», «Волоколамск тош йўли» сингари дoston ва балладалари, ўттиздан ортиқ китоби адабиётимизни бойитиб турибди. Китобхон халқимиз бу шоирни севиб қолди, шоир эса, уни. Халқи унинг шеърларини қўшиқ қилиб айтади. Унинг халқи билан бирга куйламаган куни йўқ.

Туроб санъат ва санъаткорлар тўғрисида ўнлаб рисоалар ёзган, қанчалаб очерклар яратган публицист ҳам.

Унинг саҳна асарлари-чи? Республика музикали драма театрлари саҳнасида доимий ўрин олган асарлари, кинофильмлар учун ёзган сценарийлари-чи!

Хуллас, Туроб Тўла ҳар бир санъаткор олдиға замон қўйган та-лабларға зийраклик билан жавоб қайтарадиган ижодкордир.

Туробни қўшиқчи шоир ҳам дедик. Республикаимизда қанча хонанда бўлса унинг репертуарида Туробнинг, албатта, бир-иккита қўшиғи бор. Қанча бастакор бўлса, албатта, у Туробнинг шеърларига куй басталаган.

Туробнинг биринчи шеърлари ёзилаётганда бирга эдим. Туроб Турбат қишлоғидан Тошкентга ўқишға келган пайтлар эди.

Тақдирни қарангки, Туроб артист, мен рассом бўлмоқчи эдим. Туроб Лоҳутий номидаги театр техникумида, мен тасвирий санъат билим юртида ўқий бошладик. Туробдан артист, мендан рассом чиқмади. Икковимиз адабиёт кўчасида яна учрашдик. Уша кезлари Ёзувчилар союзида бўладиган турли ижодий баҳсларға келиб бир чеккада катта шоирларнинг сўзларини эшитардик. Биз учун Ғафур Ғулом, Ойбек, Ҳамид Олимжонлар пайғамбар бўлиб туюларди. Гоҳ Туробнинг ётоғида, гоҳ бизникида тонг отгунча шеър тўғрисида, ҳикоя тўғрисида ажиб бир иштиёқ билан гаплашардик. Мана шу ҳавас, мана шу иштиёқ қирқ беш йилдирки, ҳали бизни тарк этмади. Ҳалигача ёзганларимизни бир-биримизга ўқиб беришға шошамиз. Ҳалигача ёш, ҳалигача бошловчи ёзувчидек юракни ҳовучлаб дўстлар фикрини кутамиз.

Туроб Улуғ Ватан уруши йилларида айниқса самарали ижод қилди. Республика радиоси орқали ўқиган ўша шеърлари ҳали-ҳали қулоғимға эшитилиб туради. Атоқли ҳофизлар куйлаган қўшиқлари фарзандини жангға кузатган оналар кўнглиға тасалли бўларди.

Жанг майдонига борган концерт бригадалари оқопларда, блиндажларда Туробнинг қўшиқларини куйлашарди. Туроб Тўла ўша йиллари қаламинини найзага айлантирган жангчи шоир бўлиб ватан хизматини қилди.

Барибир ёшликда юрагига ўрнашиб қолган артист бўлиш иштиёқи баъзан ғалаён қилиб қолади. Шунда у санъат ва санъаткорлар тўғрисида дилига тугилиб қолган сўзларини айтгиси келади. Унинг нафосат тўғрисида, атоқли саҳна усталари, хонандалар, бастакорлар тўғрисида матбуот орқали айтган гаплари шу тарнқа яратилган эди.

Ўзбек халқининг қадимий музика хазинасини очган академик Юнус Ражабийнинг мақом тўғрисидаги кўп томлари Туробнинг ҳамкорлиги билан бунёдга келган. Юнус Ражабий Туробнинг талайгина шеърларига куй басталаган эди. Музикамизга янги-янги оҳанг қўшган Мухтор Ашрафий, Толибжон Содиқов, Фахриддин Содиқовлар Туроб билан ҳамкорликда қанчадан-қанча қўшиқлар яратишган эди.

Ҳозирги кунда концерт репертуарларидан мустақкам ўрин олган юзга яқин ажойиб қўшиқларни Туроб нозиктаъб бастакорлар Мутал Бурҳонов, Дони Зокиров, Муҳаммаджон Мирзаев, Ҳамид Раҳимов, Наби Ҳасанов, Икром Акбаров, Манас Левиев, Сайфи Жалил, Сулаймон Юдаковлар билан бирга яратди.

Мен унинг «Бизга ҳам», «Йўлларим», «Тонг еллари, тўхтанг», «Ғазли», «Тошкент наҳори», «Ўзбекистондан», «Олтин сандиқ», «Кўчалар», «Хаёлим сенда», «Уч дугона», «Борми инсофинг» сингари ўнлаб қўшиқларини оҳангсиз ҳам завқ билан ўқийман. Бу шеърлар мени ёшлик кўчаларига, ўспиринлик йилларимга етаклаб кетади. Ажиб ҳислар кўзғатади, жасоратга ундайди.

Туроб Тўла адабиётнинг деярли ҳамма жанрларида қалам тебратган актив ижодкордир. Операга ҳам, музикали драма соҳасига ҳам ўзининг муносиб ҳиссасини қўша олди. Ойбекнинг «Қутлуғ қон» романи асосида яратилган опера-либреттосини, Чингиз Айтматовнинг «Момо-Ер» ҳиссаси асосида яратилган музикали драма либреттосини ҳам Туроб ёзган. Ҳар икки автор унинг муваффақият билан яратган либреттосига таҳсинлар ўқийман. Булардан ташқари Туроб Тўланинг «Қари қиз», «Қизбулоқ» музикали драмалари республикамиз театрларида мунтазам қўйилади.

Туробнинг биринчи шеъри газетада эълон қилинган кундаги қувончи шундоққина кўзим олдида турипти. Биринчи шеъри қўшиқ бўлиб айтилган кунни унутолмайман. Бугун олтмиш ёшини нишонлаётган дўстим бу орада одамлар юрагига қанчалаб бахт ва шодлик олиб кирди. Мен мана шу чиройли дақиқаларнинг шоҳиди бўлганим учун ҳам ажиб бир ҳаяжон билан бу сатрларни битяпман.

Туроб Тўланинг таржимаи ҳоли қўшиқдан, оҳанглардан иборат десам, асло муболоға бўлмайди. Бундан ўттиз тўрт йил аввал Туроб Ёзувчилар союзи аъзолигига қабул қилинаётган пайтда ҳам бирга эдим. Шунда машҳур шоиримиз Ҳамид Олимжон Туроб тўғрисида жуда қайноқ гаплар айтиб союз аъзолигига тавсия берган эди.

Туроб устозлар ишончини оқлади. Фафур Фуломнинг, Шайхзоданинг ўғитлари, Собир Абдулла сабоқлари ҳар бир шеърда, ҳар бир сатрида ўзини кўрсатиб турипти.

Мен дўстимнинг узоқ, машаққатли ижод йўлига ҳавас билан боқиб: Туроб адабиётимизда бор ва ҳамиша бор бўлади, деб айта оламан.

САИД АҲМАД

Ҳамза номидаги Ўзбекистон ССР Давлат мукофоти лауреати

ҚИРҚ ЙИЛДИР  
ВАТАНИМ, ШАЪНИНГ  
ТИЛИМДА

---

## ҚАЙ ТИЛДА КУЙЛАСАМ...

Қай тилда куйласам яхшироқ уни,  
Қай тил бунга келар экан соз.  
Қай тил баланд қилади парвоз,  
Қай тилнинг жўшқинроқ тўлқини.  
Қай тилда куйласам яхшироқ уни.

Шарқда кўзи учса олиб ўпади,  
Ҳадсиз яхшиликка йўяди,  
Қалбининг қатига қўяди,  
Шарқда кўзи учса олиб ўпади,  
Бир умрга кутиб ўтади...

Ногоҳ кўзи учди зулматда бир вақт,  
Олиб ўпди уни,  
Йиғлади,  
Севинчдан ўзига сиғмади,  
Наҳот эшик қоқиб келди бахт?!

Шундай,  
Инсон сени дилгир кутарди,  
Қайдандир биларди сенлигинг,  
Биларди барчага тенглигинг,  
Бахтин фақат сенга ташбеҳ этарди,  
Сени кутарди.

Сени дарё бўлиб излади тошиб,  
Тоғ бўлиб тикилди йўлингга!  
Ўт бўлиб тик боқди ўлимга,

Излади ўганлар,  
Улкалар ошиб,  
Аму бўлиб излади тошиб.

Форобий излади инсон бахтини,  
Торобий тилида қотди бахт.  
Чингизу Қутайба,  
Тожу тахт  
Қишанлаб ташлади инсон вақтини,  
Инсон бахтини.

Уни кишанлади серандуҳ чигир,  
Алмисоқи танда,  
Тегирмон,  
Отилмайин қолган палаҳмон,  
Ночор жувоз билан бир ҳовуч зиғир,  
Қишанлади серандуҳ чигир...

Уни кишанлади амир зиндони,  
Чилангар сандони,  
Епирай!  
Ҳоқонлар хандони,  
Епирай!  
Ва лекин тинмади мардлар майдони!

Тонгга қулоқ қоқди Беруний бўлиб,  
Юлдузлар чўтлади субҳидам,  
Ҳар юлдуз қўлида бўлди шам,  
Йўлчи юлдузига — сенга интилиб!

Капалак умридай ўтди асрлар,  
Улоқиб,  
Ўртаниб бу йўлда.  
Гўё бу йўлларга қуйилди  
Қўлондай қуйилиб мрамар қасрлар,  
Капалак умридай ўтди асрлар...

Уларни қуйдилар қуллар,  
Йўқсиллар,  
Тарих бекатида сарҳисоб,  
Ҳар биттаси битта офтоб,  
Сенга интилганлар,  
Асрлар,  
Йиллар...

Сен буни билардинг унинг наздида,  
Ўзинг эдинг унинг адоси,  
Унинг қалбидаги худоси,  
Ўзинг эдинг мангу,  
Ўзинг аслида!  
Сен буни билардинг унинг наздида...

Ҳар баҳор баҳридан сени ҳис этарди,  
Ҳар бўртган куртак ҳам сен эдинг,  
Тонг-батонг эртақ ҳам сен эдинг,  
Сен деган дostonлар битарди,  
Ҳар баҳор баҳридан сени ҳис этарди...

Жаҳолат йигирди инсон чархини,  
Кўзига тун бойлаб гоҳида,  
Ухлади бечора «эй, худо,  
Лоақал тушимда кўрсам» деб сени...  
Лоақал... лоақал... лоақал...

Олам гумбирлади сени топганида,  
Уйларда тегирмон югурди!  
Бахт унга юзини ўгирди,  
Жаҳолат янчилди ўз қопқонида,  
Олам гумбирлади сени топганида!..

Сени топди инсон теран зеҳнида,  
Муштдай юрагида,  
Жонида,  
Қадрдон кулбаси — хонадонида,  
Фақат ўзинг эдинг фикри, зикрида,  
Сени топди инсон теран зеҳнида!..

Сен бунда туғилдинг,  
Кўҳна Самарқандда —  
Шарқнинг буюк ипак йўлида,  
Инсон тақдирининг чўлида,  
Эрка ташна азим шу Ватанда!..

Буюк Хива сени «менинг», дейди мағрур,  
«Менинг», дейди даралар,  
Тоғлар!  
«Менинг», дейди муздай ирмоқлар,  
«Менинг», дейди сени қишлоқлар масрур!

Момогулдиракдай гулдирадинг бунда,  
Чақмоқ чақди мисоли тунда!  
Олиб кетди уни эпкинда  
Курашлар тўлқини, тўфони шунда,  
Момогулдиракдай гулдирадинг бунда!

Осиё томири чақмоқ бўлиб урди,  
Жўш урдинг Осиё онгида,  
Туғ балқди қирмизи рангида,  
Осиё сен бўлиб, сен билан юрди,  
Осиё томири чақмоқ бўлиб урди!

Сени, деди инсон,  
Сени топди,  
Суянчиғи — суянганида,  
Таянчиғи — таянганида,  
Сенинг тафтингдандир ҳатто тафти!

Кўзлаганда — кўзи,  
Мазгилисан,  
Тутганида — мустаҳкам қўли!  
Тушганида шукрона йўли,  
Умри висолнинг мазмунисан,  
Кўзлаганда — кўзи,  
Мазгилисан!

Дарё сандан олган, дерлар, саҳийликни,  
Тоғлар буюкликни, аслида!  
Инсон суюкликни, аслида!  
Донò донолигу ваҳийликни,  
Дарё сандан олган, дерлар, саҳийликни!

Не ажаб,  
Мавжудот сенга таъзим этса,  
Сенга қўйса буюк эътиқод,  
Сенда билса тақдирин кушод,  
Не ажаб.  
Қоннот буни расм этса,  
Не ажаб.  
Мавжудот сенга таъзим этса!

Расм этса арзир сени баҳор, деб,  
Баҳор байрамн, деб бу кунни,

Юзга кирган буюк якунни,  
Биз билан тирик у, мангуга бор, деб,  
Расм этса арзир сени баҳор, деб!

Шарқда кўзи учса олиб ўпади,  
Яхшиликка учди бугун ҳам!  
Сени эслаб киприкларда нам,  
Шундан бахт топади,  
Баҳор топади  
Сени дарё бўлиб излаган одам,  
Шарқда кўзи учса олиб ўпади!

1970

## БУГУН КОММУНИЗМ КҮН ТАРТИБИДА

Бугун Коммунизм кун тартибида  
Инсон истиқболи,  
Иқболи!  
Атомдан зўр қудрат унинг таркибида,  
Инсонларнинг теран хаёли.  
Ёвлар  
Одимиға тош бойламоқдалар,  
Унинг йўлларига қўймоқдалар ўт.  
Унинг бошларида чақмоқ чақмоқдалар,  
Фитна-фасодлардан ясарлар тобут.  
Наҳот оромини топмаса одам,  
Тобақай жонсарак жумлаи жаҳон?  
Тоқай бесаранжом бу моддий олам,  
Тоқай қирпичоқда башарий довон?!  
Тағин  
Бунча ўйга ботмасанг, дейсан,  
Бунча кўп чекмасанг,  
Ўтирмасанг тоқ?  
Қимнинг  
Ва ниманинг ғамини ейсан,  
Бунча, тунлар ўтасан уйғоқ?  
Мен сени ўйлайман она тупроқ,  
Сенинг тинчинг, ҳаловатингни.  
Юрагимни босади титроқ  
Унутганларида отингни!  
Мен сени ўйлайман,  
Қаламим гувоҳ,  
Она бўлиб айтган куйингни,  
Чексиз қасрларнинг чеккасида гоҳ .

Чангиб ётган кўча-кўйингни,  
Мен сени ўйлайман,  
Фарзандлик бурчимни  
Умрим камолининг бўсағасида,  
Тағин зил кўраман юкимни  
Узлуксиз кунларнинг дағдағасида.  
Гоҳи хаёлимни олар галактика,  
Ўйимни бузади нотинч атмосфера.  
Баъзан тўфонларга йўлиқиб якка,  
Молекулалар ичра қоласан зеро!  
Ўйимни бузади бувимнинг чархи,  
Космос бамисоли арининг ини.  
Тасбеҳдек ҳисобда Улуғбек тархи,  
Сени куйлаб учар, бари бир, сени!  
Сени куйлаб учар фарзандларинг, боқ,  
Варварак мисоли қўлларида ой.  
Ҳали сафарлари ундан ҳам йироқ,  
Сени севганидан бу ҳам ҳойнаҳой!  
Тафаккур олади шунда ўйимни,  
Юзма-юз келади сердард бу аср,  
Юзма-юз келади жўмард бу аср,  
Тафаккур олади ўйимни!..  
Хирсдай такасалтанг,  
Олифта йингит,  
Олам юмушидан беҳабар баттол,  
Эртадан кечгача бамисоли ит  
Саланглаб юргучи у латта соқол,  
Берган кўйлагингни ярмин бошига,  
Ярминни белига боғлаган сатанг,  
Туққан тупроғининг ҳатто тошнча  
Керак бўлолмаган,  
Ёпирай,  
Аттанг!  
Бонн тутаб турганда,  
Ўрта денгизда  
Исролини «худо урганда»,  
Оқ уй сиёсати қалқиб изидан  
Жиноят қонига ботиб турганда,  
Бурқиб турганида фашизм ини,  
Чилини босганда қоп-қоронғи ис,  
Шарқда,  
Осмондай кенг кифтингга миниб  
Бир чўқиб, бир қараб турганда иблиз,

Кимнинг қароғида Ватан ҳудуди?  
Инқилоб маслаги,  
Ленин маслаги?  
Кимнинг қароғида элат осуда?  
Ватан елкасида кимнинг дастаги?  
Бугунги Набиев қўли елкангда,  
Бугунги Эрийгит қароғи!  
Бугунги Октябрь ели елганда  
Яқинлар инқилоб яроғи!..  
Бурчни адо этмоқ осонмас, албатта,  
Адо этолмаслик ундан ҳам!  
Эътиқод,  
Садоқат,  
Севгинг бўлса катта,  
Катта бўғовлар ҳам топулар барҳам!  
Дарвоқе, эътиқод!..  
Эътиқод — имон!..  
Юртингга, халқингга туганмас меҳринг!..  
Эътиқоди билан инсондир инсон,  
Шундан унинг қалби ватанидай кенг!  
Тафаккур олади ўйни шу важдан.  
Дейман, шак келмагай садоқатимга!  
Замон юрагига қўл солиб баъзан,  
Кўз тегмасин, дейман, саодатимга!  
Дейман, шак келмагай бирон дилозор,  
Ҳадик миниб олган маддоҳ туфайли!  
Занф, лек тақводор,  
Бефарқ,  
Феъли тор,  
Найрангбоз, мунофиқ, гумроҳ туфайли!  
Ғам оғир, бахт эса енгил, дейдилар.  
Ғам оғир,  
Бу тўғри,  
Бахт енгил,  
Бироқ,  
Кимга енгил у бахт,  
Ким экан улар?  
Замон, сен, элатинг улардан йироқ!  
Йўқ-йўқ,  
Улар йироқ сендан, замондан!  
Садақа олганлар улар,  
Бахт эмас!  
Имон, эътиқод ҳам, сен ҳам йўқ зотан

Улар назарида!  
Улар бўлса бас...  
Дарёсан, она-Ер,  
Ажабо,  
Қай ажиб таркибдан чиққансан?!  
Аллалар, алломалар бешигида ҳатто,  
Ажабо, илон ҳам туққансан!..  
Ҳалол бўлсин, дейман, сени деган тил,  
Сени босган қадам,  
Сени тутган қўл!  
Бағрингда авайлаб очганинг булбул  
Қарқиноқ чиқмасин, ҳазир бўл!  
Юкингни кўтарсин сен силаган бош,  
Сен қоққан елкалар бир маҳал.  
Қаддини тиклагай сен ўйлаган ёш,  
Ўзини танисин лоқал.  
Инсон коинотга дарича очиб,  
Фазо ишларини қилмоқда тафтиш.  
Ҳар бир акиллаган итга кесак отиб,  
Ортда қолиб юриш — бекорчи ташвиш.  
Мени ўйга қўйган ана шу сўқмоқ,  
Дарёдан узилиб чўл қувган ўзан.  
Замон тўлқинида бир писта пўчоқ,  
Замон эпкиннида узилган хазон!  
Асти сусаймагай замон эпкинни,  
Минбаъд офатларга тутқизмагай бар!  
Бугун яшамоқда сўнгги кунини  
Унинг оёғига тош бойлаганлар!  
Чақиринг, келади, буюк Гераклни,  
«Шаккок» Улуғбекни, алҳазар!  
Суҳбати тортади бирон серақлнинг,  
Тагин ўйинг тутундай тўзар...  
Дзержинский сўзи асқатади шунда,  
Шунда кўз олдинга Киров келади.  
Мисоли фикрингни ёритиб тундан  
Владимир Ильич кириб келади!  
Владимир Ильич,  
Бугун рўзномада  
Коммунизм — сизнинг идеалингиз!  
Тантана қилмоқда инсон омади,  
Сизнинг байроғингиз,  
Сизнинг йўллингиз,  
Бугун коммунизм кун тартибида!..

## МАНГУЛИК ҚУШИҒИ

*«Айтинг, нега менинг онам туғмадикан илгари,  
Миллион-миллион партизанлар, кўнгиллилар сингари»*

ҒАФУР ҒУЛОМ

Ихлос билан эътиқодда ҳамма эзгу фазилат,  
Ихлос билан туғилади, дерлар, асл эътиқод!  
Дерлар, шаксиз ечилади ундан ҳар бир азият,  
Ҳар муаммо, ҳар ихтилоф, ҳатто ҳар бир мушкулот!  
У дам урган замонанинг оғушида оройиш,  
У дам урган дийдаларда юлдуз чақнар фахрдан.  
Фидойилик майдонида зафар топмиш осойиш,  
Қониб-қониб сув ичгандек чўл дарёи наҳрдан.  
У дам урган Фарғонада бугун ажиб кашфиёт,  
Қадим Қарши чўлларининг қиёфаси ўзгача.  
У дам урган Қизилқумда қанча-қанча тилсимот,  
Толеидан мамнун бугун чаман билан бўзгача.  
Қайда, қайси зироатда инсон ўртоқ тутинган,  
Пахтасидан тонг ёриган қачон, қайси замонда?!  
Бу мамлакат яралгандир фақат бағри бутундан,  
Бағри ихлос, эътиқоддан яралган бу чаманда.  
Азиз юртим, қучоғингда ихлос билан туғилдим,  
Ихлос қўйдим сенга, сенинг меҳнатингга бебаҳо.  
Ихлос билан йўргакландим, эътиқодга йўғрилдим,  
Қарши олди Коммунистик деган буюк бир даҳо!  
Ҳасад ҳисси устун келар баъзан, айтсам, бағоят,  
Хотиротлар босиб келар хаёлингни беомон:  
Такрор бўлур хаёлингга Ғафур Ғулом ниҳоят,  
Чавандозлик ташналиги, жангу жадал, аламон:  
«Айтинг, нега менинг онам туғмадикан илгари,  
Миллион-миллион партизанлар, кўнгиллилар сингари?!»  
Севгинг ҳаққи, кечагингга чиндан ҳасад қиламан,  
Ғафур Ғулом айтганидай тушларимда юрасан.

Бугунингга ҳасад қилур эртанг, шаксиз, биламан,  
Коммунизм боғларига боғбон бўлиб кирасан.  
Гоҳо ёлғиз мушоҳада олиб қочар ўйимни,  
Тан бераман идрокингга остонангда ўтириб.  
Тан бераман, тўй эгаси, куйлаб олтин тўйингни,  
Ҳимматингга, қудратингга шаксиз имон келтириб.  
Қандай ўтар таомилда киши ватан қарзини  
Шундай буюк кўкрагида туққани-чун лоақал?  
Лоақалли олганига буюк ҳаёт дарсини,  
Халқи назар қилганига лоақалли бир маҳал?!  
Демак билан қондиrolмам сенга ташна дилимни,  
Суймоқ билан, Онагинам, қучмоқ билан ундан ҳам.  
Ҳатто сени куйлагани яратилган тилимнинг  
Сўзлари ҳам сенинг азми идрокингга камдан-кам!  
Мендан буюк тоғларинг ҳам лолдир истиқболингга,  
Бир умрга тиз чўкмишлар ошиқлардай бўлиб лол.  
Шу тоғлардай чўксам арзир мен ҳам бу иқболингга,  
Майли, иста бошингга ол, майли, этгил поймол!  
Уммонимдир, агар йўқдир унинг долға-долғаси!  
Бўронмидир, қудратига лол қолмаса одамзод!  
Наърамидир, қучолмаса қитъаларни наъраси!  
Чақмоқмидир, ёримаса ундан мангу зулумот!  
Оламшумул шуҳратингга, суръатингга эҳтиром,  
Осойишта, маъмур ҳамда мустақкамдир қалъалар!  
Бунда ҳар бир юрак, ихлос, ҳар эътиқод ~~те~~теҳком,  
Долға-долға, долға-долға, долға-долға, долғалар!  
Мен оламда, бахтинг ҳаққи, бахтим билан кўп мастман,  
Бу мустақил мамлакатда мустақил ва мўътабар!  
Гўрўғли ҳам, Алпомиш ҳам, Рустам зол ҳам эмасман,  
Яъни, азиз ордоққинам, гапни қилсам мухтасар,  
Қутлуғ умринг қутлуғ бўлсин, асрларга пойдор,  
Менинг буюк мамлакатим, тонг машқидан ассалом!  
Менинг ёлғиз, ҳеч кимда йўқ, энг муборак номим бор:  
Советистон граждани Туроб Тўла, вассалом!  
Бугун юртда ланг очиқдир ҳамма олтин дарвоза,  
Ясатуғлиқ, саховатли, сахий, маъмур дастурхон.  
Қарнайларга айтинг, қилсин фазоларга овоза,  
Токи инсон қувончидан ловилласин осмон!



Нақадар севасан ерни, меҳнатни,  
Баҳор бошинг узра гулдек чамбарак!  
Сенинг бахтинг каби бахтсиз бахт бахтми,  
Сенинг юрагингсиз юракми юрак,  
о, айтсин фалак!

Унинг зуваласи сенинг зувалангдан,  
Унинг фавқулодда муҳаббати ҳам!  
Ҳатто яраси ҳам сенинг ярангдан,  
Қаҳри, андишаси, рутубати ҳам,  
муруввати ҳам!

Ерга бино қўйди инсон азалдан,  
Уни она, деди, ўзини — фарзанд!  
Сен деган истиқбол, сен деган Ватан  
Шу ер меҳварига эш бўлди зотан,  
мисоли бир тан!

Ерга бино қўйдинг азалдан сен ҳам,  
Тамал тоши қўйдинг инсон бахтига!  
Бироқ қитъаларинг эмас хотиржам,  
Ҳали ҳам қайтмаган ёмон шахтидан,  
разил аҳдидан!

Ҳали у қитъада беради зарба,  
Ҳали бу қитъада эгади бошинг.  
Шундай, бўялмоқда аллақайларда  
Ҳали ҳам қон билан байрам либосинг,  
порлоқ қуёшинг!..

Бизни отмоқдалар биздан йироқда,  
Инсон иқболини топтамоқдалар.  
Қара, дўстим, баҳор сўроқда,  
Баҳор қонда бугун дабдала,  
қўш ўтган дала!..

Қитъалар турмоқда оёққа,  
Оёққа турмоқда қонли қитъалар!  
Бахтини кўчириб мисоли оққа,  
Оёққа турмоқда шонли қитъалар,  
жангга ўт қалаб!

Қитъаларни тутган май гулханлари,  
Худди баҳор бўлиб, машъала бўлиб,  
Бугунги энг муҳим масала бўлиб,  
Қитъаларни тутган май гулханлари,  
тантана бўлиб!

Турбат қирларининг лолаларидай,  
Бўлиқ ерлар нафасидай соз!  
Инсон кўкси далаларидай  
Қитъалардан бермоқда овоз,  
қилмоқда парвоз!

1977

## САМАРҚАНДГА

Қуёш қўнади тонгдан Чорсув қуббаларига,  
Қабутардай тараб заррин қанотларини.  
Сув сачрайди тонг билан Регистон барларига,  
Чини-тар қилиб дуркун хиёбон гулларини!  
Жилоларида бир кашф!  
Зиёларида бир кашф!

Қуёш қўнади тонгдан меҳмонхона тўшига,  
Ҳўнаб панжараларда мусичалар мисоли.  
Назаримда бу шарқнинг афсонавий бешиги  
Солланиб турар гўё кўз-кўз қилиб висолин!  
Қарашмасида бир кашф!  
Ва нашъасида бир кашф!

Қўҳна Регистон гарчи мўйсафид, нураб турар,  
Қуввайи жозибаси асрларга эмас сир.  
Қулиб кўзини қисиб, муртини бураб турар  
Қўқсарой тепасига қўнган оппоқ театр!  
Маҳобатида бир кашф!  
Саховатида бир кашф!

Тонгда кириб бораман Самарқандга ҳар сафар,  
Фақат тонгда ва лекин илғолмайман туини.  
Навоний ғазалидек сеҳри ғамзали шаҳар,  
Шаффоф шарорасида ўтади унинг куни!  
Шарорасида бир кашф!  
Таронасида бир кашф!

Туни йўқ бу шаҳарнинг обидалар кўркидан,  
Обидалар зийнати — бири қуёш, бири ой!  
Тун ёқалаб ўтади уни, чиқиб эркидан,  
Феруза қуббаларга ўчакишмай ҳойнаҳой!  
Санъат рамзида бир кашф!  
Шуъла базмида бир кашф!

Данғиллама, муҳташам, янги, гўзал қасрлар  
Камалакдек ранго-ранг қучоғи доираси.  
Давом этади гўё одат бўлган асрлар —  
Кўҳна қасрлар билан мағрур мушоираси!  
Мушоирада бир кашф!  
Бу доирада бир кашф!

Саодат деган буюк обидалар сафбаста,  
Ишчи муҳофазаси, фаҳри, баҳси фараҳбахш!  
СамДУ обидасига ҳатто олам ҳавасда,  
Ҳавас қилса ярашиқ, у қалбларга солур нақш!  
Фараҳ баҳшида бир кашф!  
Фаҳри, баҳсида бир кашф!

Ҳуснобод ва фараҳли адл, фаол кўчалар  
Юрти соҳибларининг ярашади бахтига!  
Социал шаҳри азим, баҳти тахт, Ленинназар,  
Шукрона айтиб яшар бахтин олтин тахтига!  
Баҳти, аҳдида бир кашф!  
Олтин тахтида бир кашф!

Боболарим маскани, табаррук, тилсим воҳа,  
Соҳиблари аллома, соҳибалари отин!  
Меҳрлари бир дарё тугамас оқа-оқа,  
Чеги бўлса ҳам аммо чеги йўқ муҳаббатин!  
Муҳаббатида бир кашф  
Ва талъатида бир кашф!

Доли зарб кунларининг залвари зўр машқида,  
Юмушлари ундан зўр Зарафшон эпкинидай!  
Мардоналик машқи бор даласининг рашкида,  
Ҳосилин сирини аён унинг ҳар бир кунинида!  
Рашки машқида бир кашф!  
Машқи рашкида бир кашф!

Пахтасининг фаҳри бор деҳқонининг баҳрида,  
Катта йўлда уфқни олган катта кемаси!

Бу сарбасар пахтанинг долға-долға наҳрида  
Севгисига мушарраф ошиқлар замзамаси!  
Баҳри, фаҳрида бир кашф!  
Пахта наҳрида бир кашф!

Пахта экади деҳқон сағрига қуёш қўниб,  
Мева пишади дув-дув қадим Боғишамолда.  
Нони осие келар саватларни тўлдириб,  
Бўйи тутади элни. Бу эл шундай камолда!

Дали-даштида бир кашф!  
Дашти гаштида бир кашф!

Тинмай югурар йўллар, йўллар, меҳнаткаш йўллар,  
Замон юки бўйнида бамисоли зўр дарға!  
Бир пиёла чой тутиб белнига бўлар мадор  
Аҳмаджон ака қурган киравериш қўналға!

Замон забтида бир кашф!  
Инсон кафтида бир кашф!

Секретарь трубкада, тонгдан олади хабар,  
Ҳисоб беради симда Пахтачи секретари.  
Қаттақўрғон навбатда, Хатирчи, қил мухтасар,  
Ургутдан ўзиб кетди Пойариқнинг зафари!

Зафар тонгида бир кашф!  
Тонглар бонгида бир кашф!

Шарафобод Самарқанд, коммунистлик қароргоҳ,  
Бепоен юртимизнинг шарқий соҳибжамоли!  
Мирзо Улуғбек топган юлдуз каби бир нигоҳ,  
Озод башар истаги, зариф орзу, хаёли!

Хаёл сатҳида бир кашф!  
Башар мадҳида бир кашф!

## УРУШ ХАВФИ САРОВГА КЕТДИ

Яраси битмоқда курранинг,  
Фашизм вабосин яраси!  
Қораси кетмоқда курранинг,  
Фашизм вабосин қораси!  
Омонлик кирмоқда — омонлик,  
Ланг очиқ эшиклар, эшиклар!  
Замонлар келмоқда кўп буюк,  
Кўп буюк замонлар, мўътабар!  
Жабҳалар жамланди жамулжам,  
Чекинди узлатга низолар!  
Чек қўйди муҳтарам-муҳтарам  
имзолар,  
имзолар,  
имзолар!  
Жар солди идрок ва тафаккур,  
Ларзага келдилар ёвузлар!  
Тафаккур кучига ташаккур,  
Ларзага келдилар ёвузлар!  
Қанча сир, тилсимот қаърида,  
Муаммо сақлайди бу олам,  
Куррамиз коинот бағридан  
Узилган кунидан то бу дам  
Не кунлар ўтмади бошидан,  
Қанчалар топтади ёмонлар!  
Қоврилиб келди у то шу дам,  
Тинкасин қуритди замонлар.  
Ленинча камолот йўқлади,  
Башарнинг қўл берган даҳоси!

Идрокин ўқ қилиб ўқлади,  
Фатҳ этди тафаккур баҳоси!  
Омонлик гимни янгради,  
Қитъалар олқиши самода.  
Кескинлик чекилди ва дадил  
Қор ёнди топилмиш қаловда!  
Марказқўм шаънига шарафлар,  
Леонид Ильичга беқиёс!  
Кўк юзи нақадар ярақлар,  
Одамлар одими рўйирост!

1975

## ЛЕНИННИ ҚҰРГАН ҚҰЗЛАР

Эшикда гупиллаб қор ёғар эди,  
Съездга шошар эди одамлар.  
Қордан кўринмасди олам ҳудуди,  
Момо ҳам келарди бир-бир одимлаб.

— Ҳртоқ! Мандатингиз?!  
— Марҳамат, болам!  
Навбатчи олади:  
— Партбилетингиз?  
— Марҳамат!..  
Онанинг кўнгли бир олам  
Фахр, гурур билан тўлади сўнгсиз.

Тишда ёғаётган қор каби оппоқ —  
Оппоқ сочларини силайди Она.  
Қимдир рўмолини олади тезроқ,  
Қимдир гупписини ечади яна.

Чарчатиб қўйишди уни бирпасда  
Қўлин олавериб, кўришавериб,  
Салом беравериб, сўрашавериб,  
Чарчатиб қўйишди уни бирпасда.

Съездлар саройи гавжум ва шинам,  
Шовқин тўла қаср,  
Ичкари кирди.  
Эски одатидай тағин хотиржам  
Энг орқа қаторга бориб ўтирди.

Юзларини босиб ғудур кафтига,  
Қандилларга боқди,  
Сўнг ҳали бўм-бўш  
Саҳнага  
Ва кейин залнинг забтига  
Аста қулоқ осди Она фаромуш..

Таниш,  
Уша-ўша,  
Уша келишим,  
Шундай фавқуллода сипо,  
Муҳташам.  
Ҳолбуки биринчи марта кўришим,  
Биринчи бор,  
Шунча ёшимни яшаб...

Эшитилган каби давр томири,  
Мамлакат қалбининг зарби, залвари!  
Ошиб, тошиб турган замон хамири,  
Замон муҳитининг жадвали!  
Мамлакат ораста,  
Чуқур хўрсинди,  
Улуғлигиданми, фахрдан?  
Балки ич-ичидан жиндак ўкинди  
Қаҳри қаттиқ умр қаҳрдан!

Ирмоқ-ирмоқлардан бошланади Сир,  
Ҳа-да,  
Ирмоқ-ирмоқ бўлиб тугайди.  
Тугаганида ҳам кўриб узоқ умр,  
Умрин ўзгаларга бериб тугайди.

Тагин фахр ҳисси ғолиб келди,  
Кўзойнагин олиб оҳиста артди.  
Дарё хаёлини қайтиб олиб келди,  
Дарё юрагини ёритди.  
Олқиш босиб кетди бирдан хаёлини,  
Давом этар эди съезд бу замон.  
Уша азиз ҳислар қамради уни  
Ильични минбарда кўргани у он!

У он,  
Ҳамон у он кўзи ўнгида,

Ильич башорати,  
Асрлар иши!...  
Наҳот шундай оннинг,  
Умр сўнгида  
Яна мумкин экан такрорланиши!

Ҳа,  
Умр ҳадди йўқ!  
Ана Ленин ўзи,  
Унинг иродаси,  
Даҳоси ана!  
Ахир сўйлаётир яна унинг ўзи,  
Қулоғида ҳамон ўша тантана!

1976





Халқнинг азиз дилкаши, ҳамияти ишчининг,  
Қадрдони деҳқоннинг, омонидек қўшчининг,  
Эътиқоди абадий кўнгил дафтари унинг,  
Меҳмонидир муҳаққақ азиз кўнгли кўшкенинг,  
худди жони мисоли,  
ҳам имони мисоли!

Ўзинг каби тонг билан эшигингни қоқаман,  
Хизматингга ўзимни бир чамалаб боқаман,  
Дастёрингман эскидан, йўлингга садақаман,  
Йўлагингга қалбимни чироқ қилиб ёқаман,  
ўзинг каби тонг билан,  
шодиёна бонг билан!

Муборак мисралари битта-битта бойланди,  
Битта-битта лоладек сара қилиб сайланди,  
Ҳар қатига авайлаб ишқи, меҳри жойланди,  
Камина камарбаста дастёрингга айланди,  
бамисоли мулозим,  
буюр, тағин не лозим?!

1977



Сумалакдай аталанади.  
Бугун, ажаб, байрам азонида  
Баҳор бамисоли ёнади.  
Қуёш бўлиб,

    машъала бўлиб,  
Қўшиқ бўлиб ёнади гўё.  
Шаҳар бўлиб,

    гоҳ дала бўлиб  
Қаловига солади тугён!  
Қўшиқ қоврилади бодроқдай,  
Эшигимдан ўтади баҳор.  
Май ўтади чамандай, боғдай,  
Бўй таратиб мағрур,

    сервиқор.  
Эшигимдан ўтади байрам,  
Қўшиғида муборак номинг.  
Жамолинга олам мусаллам,  
Қўшиғида сенинг каломинг!  
Қуёш сенга берипти пардоз,  
Баҳор сени ясантрипти.  
Шодлик этиб номингни эъзоз,  
Дўстлар сенга оро берипти.  
Булбулларни қолдирган доғда,  
Шайхзодани сел қилган шаҳар,  
Оғир кунга қолган афтода  
Элларни ҳам эл қилган шаҳар,  
Салом, муборакбод кўркинг,

    савлатинг  
Шарққа кўз-кўз бўлган байрамсоз шаҳрим,  
Асти кам бўлмасин давлатинг,  
Қуёш қайноғида қайнаган наҳрим,  
    севимли шаҳрим!

Байраминг муборак,  
    қутлуғ жамолинг,  
Она шарқ кўксига хонаи хуршид!  
Ҳеч қайда йўқ чеҳраи олинг  
Мангу порлаб турсин барқарор,  
    собит,

    хонаи хуршид,  
Байраминг муборак!

## УЛГАН ҚИСМАТИМНИ КҰРДИМ

Мен бобом кўрмаган қитъаларни кўрдим,  
Саҳрои Қабирни чўрт кесиб ўтдим.  
Миср эҳромига — Қоҳирага кирдим,  
Уни сайёҳлардек яёв кезиб ўтдим...  
Яёв кезиб ўтдим Қоҳиранимас,  
Ўлган қисматимни кезиб ўтдим яёв.  
Ўлган қисматимни кўрдим хору хас,  
Қисмат жазосига қолган беаёв!..  
Сарпойчан,  
Иштони шимариглиқ,  
Ночор,  
Бир гашиш дастмоя  
Ўтар сарғайиб.  
Фаллоҳ чигирига қўшилган жонивор —  
Қўзи боғлиқ қари ҳўкиздай ғариб.  
У сумак қирқади бешикчиликда,  
Бахшиш сўраб юрар турист орқасидан.  
Ҳеч вақо қолмаган шўрлик иликда,  
Бир имога муштоқ Нил ёқасида.  
У пилдираб борар эҳром тошларида,  
Битта пъястрага қўйиб жонини.  
У мудраб ўтирар, салла бошларида.  
Ўз маҳрига олиб жомени.  
Уни мен ишратда кўрдим,  
Ғафлатда гоҳи,  
Гоҳи қамиш ўрар Нил этагида,  
Гоҳ ёрлақаб уни ташлапти оллоҳи  
Филоёқ палмалар тагига...

Шундай,  
Қўрдим ўлган қисматимни,  
Енгил тортдим тағин,  
Хайрият!  
Тағин қутлаб қўйдим ўртоқ отимни,  
Қўнглимнинг ўртоғин,  
Хайрият!  
Минг қатла ташаккур қисматимга тағин,  
Ватангадо бўлмаганимга,  
Ювиб ялангоёқ изларимни ёғин,  
Беиз, бенишона ўлмаганимга  
Минг қатла шукур!

1959

## МЕНИНГ ОНАМ

Ун саккизда эди мени туққанида, қазо қилганида мени  
яратиб,  
Ун саккизда эди бўрон турганида, бўрон турганида  
наъра таратиб.  
Ун саккизда эди худди лола бўлиб, бўйи-басти чўзил-  
ганида,  
Ун саккизда эди, лола сингари қирчинидан узилганида.  
Ун саккизда эди лола бўлганида «ҳужум» гулханидан  
заъфарон юзи.  
Ун саккизда эди, паранжисини отганида бу Шарқ  
юлдузи.  
Ун саккизда эди, Регистонда биринчи бор уни кўрганлар.  
Ун саккизда эди, уни ўлдирдилар мурда тепасида кул-  
ганлар.  
Уни ўлдирдилар гулхан тепасида тикаётганида оловдан  
байроқ!  
Уни ўлдирдилар... Аммо уларнинг ниқобларин йиртди  
бу чақмоқ.  
Уни ўлдирдилар, Ўрта Осиёда турганида «ҳужум»  
бўрони.  
Қуёшга айланди унинг қутлуғ қони, кўз ёшларни  
аритди қони.  
Уни ўлдирдилар... Нурхон бўлиб турди, қонли пичоғига  
тупуриб.  
Уни ўлдирдилар... у, тупуриб турди жувонсўхта Турсуной  
бўлиб.  
Ўлдиrolмадилар! Тирилаверди Сора бўлиб, Тўтихон  
бўлиб.

Улдиролмадилар! Тирилаверди Жаннат бўлиб, Тожихон  
 бўлиб.  
 Улдиролмадилар! Ўша паранжилардай ёниб кул бўлди-  
 лар ўзлари.  
 Улдиролмадилар! Ўша паранжилардай ёниб қаро бўлди  
 юзлари.  
 Шоҳизинда каби, ўша Регистондай мағрур қолди онам  
 кулгиси,  
 Ўша Регистонда ёнган гулхан каби порлаб қолди онам  
 келгуси.  
 Ўша Регистонда буюк ҳайкал қолди ўша гулхан каби  
 ловиллаб,  
 Ўша гулхан каби ёнади бағрим онам бағри каби ловил-  
 лаб.  
 Шундан бўлса керак, деб севинаман ватанимнинг ордо-  
 ги менда.  
 Шундан бўлса керак дейман шоирлигим, кўзгинамнинг  
 қароғи менда.  
 Чуқур таъзим Сизга, муҳтарамалар, ўша ўн саккизда  
 кетган Онам ҳаққи!  
 Менга умр, Сизга озод нафас бериб, ёшлигини қурбон  
 этган Онам ҳаққи!

Таъзим...

Таъзим Сизга байрам кунингизда.

Сизни Ер, дейдилар суюб, ардоқлаб,  
 Мени эса дарё одатда!  
 Бир умр умрини умрига боғлаб,  
 Давр созлайдилар, дейдилар, катта.  
 Давр созлайдилар инсон иқболидан,  
 Инсон хаёлидан, дейдилар.  
 Давр созлайдилар истиқболидан,  
 Инсон жамолидан, дейдилар.  
 Шундан Сизга таъзим қилар олам,  
 Таъзим қилар Инсон бир умр!  
 Ҳузурингиз узра пайдо бўлган дам  
 Оёғингиз узра йиқилган Темур.  
 Сизни оёқ ости қилган, оёқ ости бўлган  
 Муҳаббатингиз ва меҳрингиз олдида,  
 Мангу муаммолар чок-чок сўкилган  
 Ақлу идрокингиз, зеҳнингиз олдида.  
 Сизнинг кўксингизда катта бўлар инсон,  
 Сизнинг барингизга тирмашиб.





«Зўр» бўлди ҳайқириқ,  
«зўр» бўлди даъво!  
Қайда экан ўша сиз айтган шўрлик  
Ҳуқуқсиз «бандалар», «темир пардалар!»  
Қайси шарқда экан у «гигант қафас?»  
Алжидингиз, жаноб, тагин нақадар!  
Боқинг,

менинг азиз юртимга боқинг,  
Уни ёритмоқда ёқут юлдузлар,  
Қаранг, ҳасад қилинг!  
Кўра олмаса  
Кўр бўлишга лойиқ у мўлтон кўзлар!  
Сизнинг ғараз билан айтган сўзингизни  
Бутун борлиғи-ла рад этади у.  
Рад этади шарқнинг машъали Тошкент;  
Тошкент — ўзбекнинг фахрига кўзгу!  
Рад этади бутун ғазабга тўлиб,  
Бахту фароғатда яшнаган диёр,  
Улуғ партиямиз меҳрига қониб,  
Озод нафас олган бунда неки бор!  
Рад этади ҳар бир хонада ноёб,  
Мўътабар китоблар, маърифат макон!  
Навоний рад этар, қаллоб сўзларингиз,  
Пушкин қаторида туриб ёнма-ён!  
Бутунлай рад этар уста Ризаматнинг  
Минг хил мева берар анвойи боғи!  
Улуғ партиянинг сўнмас меҳри билан  
Сирдан шуъла олган Фарҳод чироғи.  
Сиз айтган «беҳуқуқ» шарқлик деҳқон  
Бугун ўтказмоқда ҳосил тўйини.  
Сизнинг аскарингиз тинтимоқда шу вақт  
Истамбул ишчисин юпун уйини.  
Титрадингиз чоғи бу сўзлардан,  
Инкор этишидан сизни ҳақиқат,  
Рад этади сизни бунда яшаётган  
Дўст халқлар ҳуқуқи, салоҳият, бахт!  
Сизни рад этади бугун

шараф билан

Сўзининг устидан чиққан пахтакор,  
Тинчлик вахтасида турган тўқувчи,  
Шаҳар қураётган оддий бинокор!  
Бу — Совет халқидир — қўлни қўлга бериб  
Хур ҳаёт, боғ-роғ барпо қилолган.

Бу — Коммунистлардир — дарёни чўлга  
Буриб,

чўлни гулга айлантиролган!  
Игво тўқиш учун, ёвуз кишига  
На виждон керакдир, на номус, бу ҳақ!  
Аммо ҳақни кўрмоқ учун ботир кўз,  
Айтмоққа — ботир тил керакдир мутлақ!  
Қимнинг ҳадди сиғар Америка халқин  
Ҳақорат қилмоққа бизнинг томонда!  
Асти севмайдилар беодоб, бебурд,  
Беномус кишини бизнинг замонда.  
Биз тинчлик ва дўстлик тарафдоримиз,  
Сўзимиз қатъийдир, самимий ва ҳақ!  
Америка сизмас,

Америка бошқа,  
Америка бу — халқ, тинчликсевар халқ!  
Бир гуруҳ игвогар алжигани билан  
Шум ният юзага чиқавермайди.  
Игво, афсоналар, бўҳтон, шантажлар  
Ҳа, деса шаҳарлар йиқавермайди.  
Шаҳарнинг қурувчи, ясовчиси бор,  
Қурувчиси ҳам халқ, ясовчиси ҳам!  
Сизга нима қолди энди «афандим?»  
Бир ғалтак қогозу бир бойлам қалам!  
Шундай бўлгандан сўнг ёзинг, ёзаверинг  
Ифлос ва шармисор таърифингизни.  
Билмадим, эсларми экан келажак  
Лаънат тамғалаган «тарихингизни».  
Мана шундай сизнинг қисматингиз, сэр,  
Ёвуз одамларга тарих ҳукми шу!  
Уз дипломатининг оташин нутқига  
Ўзбек шоирининг иловаси бу!

1950

## ИМЗО ЧЕКДИМ

Имзо чекдим тинчлик учун,  
Ҳаёт, истиқбол учун,  
Миллион қалблар муддаоси —  
Улуғ тинчлик аҳдига!  
Имзо чекдим шу меҳнаткаш,  
Оддий, қадоқ қўл билан  
Ҳақ ва ҳуқуқ, одилона  
Тарих ҳукми остига!  
Имзо чекдим.  
Бу имзомда қудрат сездим нақадар,  
Денгизларнинг,  
Океанларнинг довулидан устунроқ!  
Бир қудратки,  
Замирида халқларнинг иродаси.  
Атомпараст, ёвузларга даҳшат —  
момақалди**роқ!**

Бир қудратки,  
Фитналарга қақшатғич зарб бергувчи,  
Қаттиқ зарба келтирувчи «Атлантика пакти»га  
Бир қудратки,  
Посбон каби турар ҳушёр, мардона,  
Соф ниятли кишиларнинг истиқболи, бахтига.  
Имзо чекдим.  
Ватанимнинг тинчлигига кафилман!  
Юксалмоқда яна баланд  
Бу курашнинг минбари!  
Бу улуғ куч қаршисида

Кун тафтидан қочгандай  
Тун кўйнида режа тузар  
Оқ уй афандилари.  
Имзо чекдим,  
Гўё енгил нафас олди занжилар,  
Кишанлари парчаланди,  
Турди бирдан оёққа!  
Имзо чекдим,  
Сирқиради мугзи Лондоң лордининг,  
Кўзи тушиб мен кўтарган  
Ғолиб қизил байроққа.  
«Мен урушни истамайман  
Ва дўқлардан кўрқмайман!»  
Бу — чекилган имзоларнинг  
Шиори ҳам ғояси!  
Бу — ғолиблар,  
Баҳодирлар,  
Эркпарварлар сўзидир,  
Бу — тинчликнинг,  
Бу — ҳурликнинг таянчи, ҳимояси.  
Имзо чекдим.  
Жанг олдида қасам ичган аскардек,  
Ватанимнинг тинчлигига,  
Партиянинг номига!  
Имзо чекдим  
Ҳаёт учун,  
Яшаш учун бахтиёр,  
Шараф бўлсин, Москвага,  
Советлар замонига!

## АФРИКА СИЛКИНДИ

Гоят замиридан силкинди океан,  
Инсон ғазабига беролмай бардош!  
Ҳақорат денгизи қаърига чўккан  
Африка кўринди,  
Кўтармоқда бош!

Океан остида худди минг йил ётган  
Баҳайбат кемадай кўтармоқда қад.  
Қон ютиб бир замон қуёшдай ботган  
Африка қуёшдай олмоқда сарҳад!

Марварид излади океан остида,  
Яғрини аримай ғарб нағалидан.  
Балиқ яғринидай тақир устида  
Жаннату жаҳаннам қуртлади!

Зотан,  
Жаннатни яратди фақир занжирлар,  
Лекин ўзларига қолди жаҳаннам!  
Океан тўлқинлари — қора занжирлар  
Бош кўтартирмади кишанлаб маҳкам!

Африка силкинди,  
Қора занжирлар  
Тўс-тўс бўлиб кетди,  
Қўзғалди тўфон!  
Африка силкинди.

Қора занжилар  
Эркин нафас олди, олмоқда омон!

Эътибори унда ҳаммининг бутун,  
Ер юзи океан қирғоғи узра  
Халос бўлаётган Африкага бугун  
Қарсак чалаётир: Африка, ура!

Томир-томиридан силкинди океан,  
Инсон ғазабига беролмай бардош!  
Қон ютиб бир замон қуёшдай ботган  
Африка қуёшдай кўтармоқда бош!

*1961*

## МИНГОРОЛ<sup>1</sup> ҚҰШИҒИ

Бир құшиқ ўрлади Шарқда исёнкор,  
Худди тонг отгандай ёйилди бирдан,  
Қоматга келтирди аламжў, хунхор,  
Осиё қулоғин, ўтиб сабрдан!

Қайдан кўтарилди бу янгроқ құшиқ?  
Гаванлардан учди куйлаб оққувлар,  
Қояларни ялаб чайқалди сувлар,  
Қайдан кўтарилди бу янгроқ құшиқ?

Бутун Осиёнинг қулоғи унда,  
Уни қидиради нигорон кўзлар,  
Дили пора-пора мазлумлар излар,  
Бутун Осиёнинг қулоғи унда!

Қўшиқ оралайди оролма-орол,  
Асрлар уйқусин бузиб, уйғотиб,  
Қуллик занжирини узиб ва отиб,  
Қўшиқ оралайди оролма-орол,

Довулга айланар исёнкор құшиқ,  
Тутар ёвузларнинг гирибонидан.  
Денгизга итқитар жанг майдонидан,  
Довулга айланиб исёнкор құшиқ!

---

<sup>1</sup> Мингоро л — Индонезия.

Ява ороллари куйлайди шаддод,  
Бутун Индонезия эргашар унга,  
Қўшиқ ёвузларни олар тўлқинга,  
Мингорол куйлайди исёнкор, шаддод!

Мингорол қўшиғи бу янгроқ қўшиқ,  
Имперализмга бермоқда барҳам,  
Қолмагай, дейди у, микроблари ҳам,  
Мингорол қўшиғи бу янгроқ қўшиқ!

Довул кўтарилди Баҳри Муҳитда,  
Мардека<sup>1</sup> довули сиқувга олди,  
Мардека, мардека ғулғула солди,  
Довул кўтарилди Баҳри Муҳитда!

1956

---

<sup>1</sup> Мардека — озодлик.

## ИТ ҲУРАДИ, ҚАРВОН УТАДИ

Мунча жаврадингиз, «муҳтарам» жаноб,  
Бунча асабийсиз, депсиб юрасиз.  
Дунёнинг нариги бурчида туриб,  
Бунча чиранасиз,

бунча ҳурасиз?

Чарчамадингизми ғийбат қилмоқдан,  
Айниб кетмадими чиркин миянгиз?!  
Ахир ўттиз йил-ку,

ўттиз кун эмас!

Токай ғивирлайди қора уянгиз?  
Ўттиз йилдан бери «Финаншиэл Таймс»  
Тинмади,  
Жавради,  
Вайсади ҳадеб.

Ўттиз йил ҳайқирди «Нью-Йорк таймс»  
«Қўрқманг, большевизм умри қисқа», деб,  
Черчилл ўттиз йилдир жазаваси тутиб,  
Махфий тайёрлайди машъум замбарак.  
Россияни қўйиб унинг оғзига  
Отиб юбормоқдан беради дарак.  
Бунча қийналасиз ўзингизни уриб,  
«Большевизм», дейсиз чинқириб сатта.  
Ҳали Оксфордда, ҳали Фултонда  
Асабий сўйлайсиз...

(«Қийин албатта»)

Де Голль бугун Морис Торез уйида  
Бомба портлагандан бениҳоя шод.  
«Трумэн ансамбли» бўлса, Европа

Қаҳвахонасини қилмоқда «обод».  
Ғарбий Европадан шаллақи нотикнинг  
Безори овози эшитилмоқда.  
Қандайдир «олкишлаш» овози бўрон  
Ичида шарққача етиб келмоқда.  
Қон ҳиди анқийди Испаниядан,  
Ҳамон бурқимоқда Мадрид тутунн.  
Маланг, Сурабая ёнмоқда, гўё  
Уруш оловининг қуруқ ўтини.  
Париж, Африкада, Теҳрон, Истамбулда  
Уолл-стритнинг бозори чаққон.  
Бу мудҳиш бозордан харид қилинмоқда  
Зулм ва истибдод.

Очлик ва бўҳтон!

Анқара безовта,  
Теҳрон асабий,  
Махфий «меҳмонидан» ғоят бетоқат  
(Қавомссалтана, Елчин...)

Маълум-ку:

Қарғага улфатлик недан иборат?!  
Ҳа,  
Яқин ўртада бундай «улфатлар»  
Изғиб қолганлиги мутлақо бешак!  
Ҳеч ажаб эмасдир «дипломат» бўлса  
Маршалл планлари ортилган эшак.  
Кеча, миллий гурур,  
башарий ҳуқуқ

Бир малъун имзода этилди поймол.  
Хонин имзо чекди,  
Эрон бир қалқиди,  
Бошланди истибдод.

Тиллар бўлди лол...

Ҳали мунофиқлик,  
ҳали ғийбат, ҳали  
Тилёғламалик ҳам қилиб кўрасиз.  
Қани хамелеондан фарқингиз сизнинг,  
Яшаб бўлмасмикин дунёда сизсиз.  
Сизга ёқмай қолди ғарбнинг ҳар жойидан  
Баралла янграган ҳаққоний овоз:  
Демократия!

Ҳа!

Шу кучли хитоб  
Сизни қийнаб қўйди шекилли «бир оз...»

Яна ер юзида изғиб қолдингиз,  
Яна фирибгарлик,  
яна фитнами?!  
Молдек сотилсинми Эрон деҳқони,  
Шумиди кўрмаган куни, бир камн?!  
Қайси халқ бўш келса  
занжир соласиз,  
Кўйнига кирасиз илондай секин.  
«Маршалл плани»га ишқаб бурнини,  
Тап-тақир қиласиз текиндан-текин,  
Нима гуноҳи бор бечора халқнинг?  
Сизнинг-ку тамоман бошқа дардингиз.  
Хайрият, бахтига СССР ғолиб,  
Бўлмаса батамом еб қўярдингиз.  
Қандай доғулисиз «муҳтарам жаноб!»  
Нақадар мунофиқ,  
нақадар қаллоб!  
Худди дунё ғами сизга тушгандай  
Яна ўдағайлаб лоф урасиз, лоф.  
Шуни яхши билинг:  
Ўтган кунларнинг  
Аччиқ ҳақиқати ўчганмас, ахир!  
Россия ёнғини,  
Париж фожиаси  
Солдат қасамидай ёдимиздадир.  
Тинчлик, деб тўкилган ҳар бир томчи қон  
Ҳаёт ва осойиш сўрайди бу кез!  
Бироқ ёдингиздан Нюренберг суди  
Кўтарилдимикин, дейман, жуда тез?  
Эслаб кўрасизми,  
нима бўлди Гитлер  
«Туя қиламан», деб руснинг нонини?!  
Совет Армияси,  
Совет қудрати  
Оғзидан келтирди қора қонини.  
Хотирангиз, мистер, жуда ёмон экан,  
Кечани бугундан қилолмайсиз фарқ.  
Кимнидир мўлжаллаб Баҳри Муҳитга  
Ва лекин ўзингиз бўлмоқчисиз фарқ!  
Ҳаддингиздан ошманг,  
Етар шунча ғавғо!  
Кўйиб юбордингиз ортиқ тилингизни.  
(Наҳот чарчашмаса Херст мухбирларн...)

Қойтмайди, қўрқманг, СССР сизни.  
СССР нинг сиздан бўлак ҳам, мистер,  
Ўзига яраша кори хайри бор.  
Халқини севади,

халқ эса уни!

Ҳормас сиздагидай ва беътибор,  
Ўзбекни кимлардир эламас эди,  
Танимас эдингиз ҳаттоки сиз ҳам.  
Энди ўзбек, деса дегулик чоғи  
Анча қизиқиброқ қолибди олам.  
Тўғри, ким эди у?

Ҳозир у озод!

Ҳа,

озод!

Қудрати зўр, бениҳоя!  
Буни билмоқ учун халқи олдида  
Бир оддий ўзбекнинг қадри кифоя!  
Унинг юрагида Ватан,

Москва,

партия, мўътабар,

Шунинг ўзи бас!

Унга бутун ўлка,

қанча-қанча миллат

Мангу туғишгандай қондош, ҳамнафас!

Бу мамлакат шундай:

унинг замини,

Орзуси, ғояси кўп олижаноб.

Энди кечикдингиз,

заминингиз сизнинг

Нураб бораётир «муҳтарам» жаноб!

Сақлаб қололмайсиз тарих ҳукмидан

Қим бўлманг:

Маршалми, Черчиллми, де Голлы!

Бари бир!

Мутлақо коммунизмга

Олиб бораётир бугун ҳамма йўл!

## ЙИГИРМА ОЛТИ

Энди туғилгандим сизни отганларда,  
Сизни сотганларда хоинлар.  
Икки садо турди Ҳазарда,  
Икки садо юксалди сар-сар...  
Бири ўчди ўша замониёқ  
Ва йиқилди оёғингизга.  
Бири илк йиғисин этиб байроқ,  
Ҳаёт, дея қичқирди сизга!  
Қирчин бўлиб гўё илдизини  
Чинор илдизига улади.  
Давомидан умр юлдузини  
Умр юлдузига улади...  
Ўқ узилди, узилди-ю, аммо  
Узилмади нафасингиз лекин!  
Уни сақлаб қолди иккинчи садо,  
Сиз отилиб, мен туғилган кун!  
Ким билади бу соат, бу он  
Йигирма олтами туғилди, ёки  
Йигирма олти минг,  
Йигирма олти миллион —  
Садоними тинглади Боку...  
Ушаларнинг бириман,  
Сизда —  
Муҳаббатим,  
Фурурим,  
Дардим!  
Агар бўлганимда қаторингизда,  
Йигирма еттинчи бўлиб отилардим!

1962

## МИНГ ПИЛЛАПОЯ

«Улсам менинг жасадим  
Украинага кўмингиз.  
Поёни йўқ Она-Ер  
Ва зангори Днепр  
Кўриниб турсин менга!..»  
*Т. Шевченко*

Сенинг ҳузурингга, шеър оқсоқоли,  
Бизни олиб чиқди минг пиллапоя.  
Қафтида кўтариб турар мисоли  
Сени, Канева, деб аталмиш қоя!

Қафтида кўтариб турар Украина,  
Осмони фалакка етказиб сени.  
Сенга кўрсатарди худди оина,  
Оинаи жаҳон этиб борини.

Бутун Украина теварагингда,  
Бутун Украина қўшиғингга лол.  
Шовиллаб ётипти худди тагингда  
Зангори Днепр — соҳибжамол!

Сени таниб олдим Днепрданоқ,  
Ҳали оёқ қўймай пиллапоянгга.  
Худди бургут каби осмондан бу чоқ  
Қўнмоққа келардинг гўё қоянгда.

Гўё қўшиғингдай этардинг парвоз,  
Буюк Украина устида хурсанд.  
Бутун Украина асл, бепардоз  
Тўлиб боқар эди беҳад сенга банд.

Бутун Украина теварагингда,  
Бутун Украина қўшиғингга лол.

## Х О К

*Юрий Збанацкий Тарас Шевченко  
пойдан келтирган бир кўза хокни  
Алишер Навоий ҳайкали пойига  
тўкди.  
1965 йил, 20 май.*

Тун чўкди Навоий хиёбониға,  
Шовқин ерга тушиб синдию тинди.  
Қулоғим шу жимлик биёбонида,  
Бир сир гувоҳиға айландим энди.  
Бир сир гувоҳиға айлантирди менн  
Навоий оёғи остидаги хок.  
Мозор босиб келган янги хок нени,  
Ненидир пичирлаб сўйларди бу чоқ.  
Сўйларди,  
Сўйлашар эди, Навоий —  
Пойи остидаги тупроқ икковлон,  
Гоҳ кулиб,  
Гоҳ йиғлаб,  
Қучоқлашиб гоҳи.  
Мисоли икки қиз, икки сор ўғлон!  
Мисоли икки қон учрашди тупроқда,  
Мисоли учрашди икки томчи ёш.  
Учрашди икки дил ёнган фироқда,  
Икковлон тупроқдан кўтардилар бош.  
Она тупроғиға келди оқ юз билан  
Она тупроғиға бош қўйган ўғил.  
Кутиб олди уни она нон-туз билан,  
Ҳажрида кул бўлган ёри шунча йил.  
Она сўйлашарди куйиб, йиғлаб-сиқтаб,  
Ота сўйлашарди соқолида нам,  
Ёри сўйлашарди севиб, эркалаб,  
Дилдан ечиларди дард билан алам!  
Тун...

Бўм-бўш хиёбон...  
Навой ва мен.  
Дўстларнинг суҳбати қулоғимизда.  
Қуюқ эди жуда суҳбати замин,  
Аммо уларнинг ҳам қулоғи бизда.  
Разм солишарди шодлигимизга,  
Биздан олишарди энди андоза.  
Ҳатто эшитиларди шодлиги бизга,  
Шодлиги, кулгиси тўкилиб тоза!  
Икки ёниқ севги ёнарди бу тун  
Ҳазрат Навойнинг чироғи бўлиб.  
Икки буюк она суҳбати бутун  
Тунни тутди меҳр булоғи бўлиб!  
Икки меҳр тушди бир кўнгилга тўлиб,  
Тўлиб турганидек кўзадаги хок.  
Шевченко пойидан олиб келтирилиб  
Навой пойига тўкилган тупроқ!

## ОФТОБ НАЙЗАДА

Офтоб найзада,  
                    ғўза тобида,  
Деҳқон ерга қўйди кўҳна дўстини...  
Фасли расосининг айни бобига  
Шукрона ўқиди,  
                    олқади уни,  
Қатта довон ошди,  
                    омадидан рози,  
Икки дўст боқади элига.  
Элининг бағрини,  
                    меҳри,  
                    эъзозини,  
Қўлини сезади белида.  
Қўлини сезади,  
Икки елкасидан  
                    қанот ўсиб чиқади мисол.  
Елкасидан тутган ўлкасига  
Таъзимини келтиролмайд лол.  
Офтоб найзада,  
                    еру кўкда ёз,  
Даройи ғарқ пишган,  
                    шафтоли ларзон.  
Қирмизи олмалар келтириб пардоз,  
Жийдалар кўксига бўлипти маржон!  
Беҳи сарғайипти ёрини кутиб,  
Олма эгилипти ўз қилмишидан.  
Деҳқон қўлларига асоми тутиб,  
Хижолат мисоли ёзнинг ишидан.

Офтоб найзада,  
кузга ҳали бор,  
Ҳали олдиндадир кетмоннинг иши.  
Деҳқону икковлон зинҳор-базинҳор —  
Зойи тутмагайлар юртнинг ташвишини.  
Шарбат косасига зеб берар анор,  
Шира боғламоқда бухори анжир.  
Ананас йигитдай кўрсатиб виқор,  
Дейди:

қуёш, қани,  
бағримни ёндир!

Офтоб найзада,  
азиз она тупроқ  
Маъмур қучоғидан мамнун,  
орапта.

Тиниқ дарёсидан —  
порлоқ,  
ярқироқ,  
Бахтли манглайдан  
ғоят вобаста!

Азиз она тупроқ!  
Истиқболингда  
Сенинг дастёрларинг бугун жамулжам.  
Соҳибкору сардор  
ва иқболингдан  
Баҳраманд хокисор шоиру  
қалам!

Имон келтиради сенинг хизматингда —  
Назарингдан қолмаганига.  
Мангу меҳринг билан муҳаббатингда  
Куйлаб сени, толмаганига!  
Шоир умри қаламига монанд,  
Қалам унинг қалби сиёси.  
Қалам қалби тори банди банд,  
Қариганда эса, асоси.

Офтоб найзада,  
кузга ҳали эрта!  
Дариг тутма хизматингдан элим!  
Бўлсам ҳамки бағрингда эрка,  
Қамарбаста,  
синалган белим!

Истиқболингдаман,  
буюк Ленин ақли,

Заковати ҳаққи, она тупроқ!  
Куйлайман,  
    сўйлайман,  
        ўйлайман,  
            ордоқлим,  
Қалб қаламим бўлгунича одоқ!  
Одоқ бўлгунича салоҳиятим,  
Одоқ бўлгунича коинот.  
Сени куйламоқлик ягона ниятим,  
Ягона ниятим умрбод!  
Ўзинг таълим берган виждоним гувоҳ,  
Кўкрак қафасимни ёриб чиқсин, майли.  
Умрим мазмунига уни этиб чоҳ,  
Сен-ла тўлдирганман меҳринг туфайли!  
Сени ардоқламоқ қаламимга илҳом,  
Юрагимга ҳордиқ!  
Деганидек менинг устам Ғафур Ғулом:  
Бошқа ҳунари йўқ бундан ортиқ!  
Кун найзага келди,  
                    ҳорма, қаламим!  
Ҳорма, азизгинам,  
                    толма, қаламим!

1968

## ҲОРМА, АМУ

Кўм-кўк чаман кўрдим бепоён чўлда,  
Селдай сузиб келар бамисоли сув.  
Орол ва Қаспийни қучиб ётган элда,  
Гулдан гилам тўқиб ётарди Аму.  
Кўм-кўк...  
Кўзларингни қияди, кўм-кўк —  
Чаман дўппимиздай гуллаган боғлар.  
Қорақум кўксида чўкиб, ер ўпиб,  
Қучоқлашиб ётган кўм-кўк қирғоқлар.  
Ҳорма, Амударё, дарёйи азим,  
Ҳорма!  
Мана келдим изингдан мен ҳам.  
Буюк меҳнатингга қиламан таъзим,  
Пойинг,  
Пойандозинг бунча ҳам кўркам!  
Ассалому алайкум, Аму болалари,  
Аму ғунчалари,  
Аму гуллари!  
Ассалому алайкум, Аму далалари,  
Гулдан бино бўлган Аму селлари!  
Ассалому алайкум,  
Чўлга қош бўлиб,  
Амудан бошини кўтарган гиёҳ!  
Бир маҳбуб мисоли чўлга сирдош бўлиб,  
Унинг юрагини қўзғаган нигоҳ.  
Ассалому алайкум,  
Туркман гўзалларин  
Юзларини ювган гўзал тўлқинлар!

Ассалому алайкум,  
Туркман ғазалларин  
Торига соз бўлган ғазал тўлқинлар!  
Икки халқ ҳалқумин ҳалол тутган наҳр,  
Икки халқ торига тор бўлган дарё.  
Икки халқ тупроғин зар этган наҳр,  
Икки халқ бахтига ёр бўлган дарё.  
Ассалому алайкум!..  
Садағанг кетай  
Қорақумга кирган йигит ёшингдан!  
Чарчаб қолмадингми,  
Қўлингдан тутай,  
Офтоб ўтмадими бошингдан?..  
Изингдан севиниб, соғиниб келдим,  
Онасин соғиниб келган боладай.  
Бошингда турибман ошифта ва жим,  
Қирғоғингда энди чиққан лоладай.  
Сенга сидқидилдан таъзим қиламан,  
Сенинг меҳнатингга оламшумул!  
Гулласин, гурласин бу чаман,  
Сенинг меҳнатингдан очиб гул,  
Ассалому алайкум, Аму,  
Амударё.

*1967, Ашхобод.*

## Қ У Л Л У Қ

Дерлар, ҳаво бўлиб келар эмиш меҳмон,  
Ором бўлиб мезбон хонадонига.  
Кетса ҳаво бўлиб кетар эмиш меҳмон,  
Алам-ангиз солиб ҳоли жонига.  
Олиб кетар эмиш бутун керагини,  
Аймоғи тўйдан қайтгандай,  
Аммо бериб кетар эмиш юрагини  
Дўстига, Навоий айтгандай.  
Куз келди мисоли, олтин куз келди,  
Ўн кунлик фаслнинг, туркман тупроғида.  
Хўшлашув, дегани, огир, тез келди,  
Дўст кўзи ёшланмиш дўст қучоғида.  
Ўн кунлик фаслнинг кузи етиб келди,  
Қийғирдай қийқириб, елиб, учиб ўтди.  
Ўпич ўроғига, кулги теримига,  
Меҳр хирмонига навбат келиб етди.  
Қўшиқ қаноти-ла, қуш қаноти-ла  
Олиб юрди бизни азиз бошида.  
Гилямпуш сағринли туркман отида  
Чиққандек мисоли қўшни ошига.  
Ўн кун давр сурди ўзбек қўшиғи  
Навоий латифа бўлиб кетган элда.  
Махдум маъшуқаси, Берди ошиғи  
Муроди мақсадга етганда элда.  
Ўн кун янграб ўтди ўзбек ғазали  
Илк бор «Яша, шўро!» ўтган йўлларда.  
Чироқ ёқиб ўтди ўзбек гўзали  
Инқилоб санъати ўтган йилларга!

Ун кунлик фаслнинг кузи етиб келди,  
Сўнгги сўз берилди унга бу оқшом,  
Сўнгги куй, сўнгги шеър кези етиб келди,  
Кўтарилар бўлди бу кеч сўнгги жом.  
Қуллуқ, азиз элат, қуллуқ, хоки пой,  
Қорақумнинг қиздай қаллиғи.  
Олам хазинага, дафинага бой  
Буюк, афсонавий туркман сандиғи!  
Қуллуқ, саховати олам Ашхобод,  
Қуллуқ, эй манглайи бахтдан ярқироқ.  
Дўстлик севинчидан бўлди ашқобод,  
Бу водий, бу йўллар, бу тупроқ!  
Таъзим Махтумқули хоки пойнига,  
Қуллуқ, ўзбекона хоки эҳтиром,  
Хайрмас, оғайни, туркман жойига,  
Эътиқодларига олам ассалом!

*1967, Ашхобод.*

## ·ҲАМЗАНИ УЛДИРГАН ТОШ

Бошинг тошдан бўлсин ва лекин  
Бағринг тошдан бўлмасин экан.  
Бағритошнинг бир эмас, бир кун  
Хор бўлиши тамом чин экан.

Қанча бўлди шоир қазосига,  
Уни қатл этганига тош?!  
Қотил ҳамон лаънат жазосида,  
Қабр устидан кўтаролмас бош.

Не фарқи бор ёвуз одамдан,  
Юрак экан тошдек қотибди.  
Мана энди, балки аламдан  
Ер қучоқлаб йиғлаб ётибди.

Шундай тошлар камми оламда,  
Бири бошу бири юрак, бағр.  
Нега шунча хислат одамда,  
Бир яхшиси етмасми, ахир?!

1966

## Ч Е К И Н М А

*Улуғ Ватан урушининг қатнашчиси,  
дўстим Обид Толиповга*

... Сентябрь кечаси, энг чиройли тун,  
Ўша ўзинг кўрган қип-қизил гуллар,  
Ўша ўзинг кўрган эрка булбуллар  
Сени эслатади ҳамон бус-бутун.

Гоҳо сабоҳ ели шивирлаб менга,  
Сенинг мардлигингдан сўйлаб кетади.  
Гоҳо ёнгинамга қўниб тўрғайлар,  
Сенинг иқболингдан куйлаб кетади.

Ана шу дамларда — нонушталарда  
Гуллар хандонида сени ўйлайман.  
Жасорат, садоқат, вафо мақомида  
Сени, азиз дўстим, сени куйлайман.

Ана шу дамларда жанг майдонининг  
Аллақаерида юрган бўласан,  
Шаҳло кўзларингга бинокль тутиб,  
Қазбек чўққисида турган бўласан.

Гоҳо қўлда қилич, остингда тулпор,  
Фашист итларини қириб юрасан,  
Гоҳо белларингда шода гранат,  
Фашист танкларини пойлаб турасан.

Олов бўлиб кириб жанг тўфонига,  
Ёвни этмоқдасан буткул хоки роҳ,

Сенинг қиличингдан, сенинг ўқингдан  
Додга келди душман топмайин паноҳ...

Мутлақо чекинма орқага, ўртоқ,  
Ёвга берма асло замин — маррангни.  
Яна кўриб қўйсин бир карра душман  
Ўзбек ўғли қилган даҳшатли жангни.

Ўзинг яхши кўрган лирик куйларинг,  
Гўзал гулшанларинг, ўсган уйларинг  
Мозор жимлигига кирмасин, десанг,  
Фашист тепамизда ҳурмасин, десанг,  
Сопол тувакдаги азиз гуллоланг,  
Жавонларда турган чинни пиёланг  
Агар чил-чил бўлиб синмасин, десанг,  
Дилга ғам-мусибат инмасин, десанг,  
Фақат, фақат олға, илгарига бос!  
Ҳар қатра қон учун ўч ол, ол қасос!

Чекинсанг, нур кўрмас бир умрга ҳеч  
Сен туғилган гўзал шаҳар кечаси,  
Чекинсанг, қонга тўлиб хароб бўлади  
Ёшлигимиз ўтган Дархон кўчаси.

Чекинсанг, номусимиз барбод бўлади,  
Сендан рози бўлмас яхши кўрганинг.  
Чекинсанг, эшитганинг фарёд бўлади,  
Кунпаякун бўлур гўзал Ватанинг.

Қуёш билан бирга уйғонган қиз ҳам,  
Осмонингда порлаб турган юлдуз ҳам,  
Ишқомингда пишган тимқора чарос,  
Полизда етишган олтин ананас,  
Ҳатто сув бетида оққан кулча ой,  
Сен-ла энтикишиб хайрлашган жой,  
Ҳаммаси, ҳаммаси фақат шундай, дер,  
Шу нидони айтиб ер ёнади, ер!

Сени соғинаркан меҳрибон онанг,  
Нотаниш ва лекин ўғлинг — парвонанг,  
Остонангда ётган сиқим тупроғинг,  
Бунда бўлган ҳар бир дўстинг, ўртоғинг,

Барчаси, барчаси фақат шундай, дер,  
Шу нидони айтиб ер ёнади, ер!

Тўхтат босқинчини, берма ҳеч омон!  
Қайтма, чекинмагин, олға, ғарб томон!  
Юрагим сен билан бир урсин, десанг,  
Дўстларим мен билан бир юрсин, десанг,  
Номусимиз поймол бўлмасин, десанг,  
Иқбол гулларимиз сўлмасин, десанг,  
Жигаргўшаларим бўлсин, десанг, шод.  
Тамом бўлсин, десанг, душманлар барбод.  
Фақат илгарига, илгарига бос!  
Ҳар қатра қон учун ўч ол, ол қасос!

1942

## УНИНГ ОВОЗИ

*Совет Иттифоқи Қаҳрамони Зиёмат  
Ҳусанов хотирасига*

Ғалабанинг муаззам оҳанги  
Энг баландда қилмоқда парвоз.  
Зиёматнинг тарихий зўр жангги  
Ҳар жабҳадан бермоқда овоз:  
«Ўтинг зафарлардан зафарларга,  
Пойтахтлар бекат бўлсин фақат.  
Ҳар қандайин хавфу хатарларга  
Якун ясанг, маҳв этинг албат!»  
Унинг номи билан баҳодирлар  
Ватанига бермоқда ҳисоб.  
Улар босиб ўтган шонли йўллар  
Бўлаётир бир дунё китоб.  
Унинг шони узоққа етади  
Бу китоблар силсиласида.  
Тарих уни кўтариб ўтади  
Ҳурмат билан зўр елкасида.  
«Ўтинг зафарлардан зафарларга!»  
Жабҳаларда овози унинг!  
Ўтар шаҳарлардан шаҳарларга,  
Душманига бермайин тиним.  
У юради сафда, сафарда,  
Унинг номи жангда, зафарда!

## А Л Ь Б О М И Н Г Г А

Мардлик билан ўлсам, унутма,  
Фигон этиб тўкма қонли ёш,  
Эккан гулларимни қуритма,  
Қўй, уларни асрасин қуёш!

Мендан қолсин жонли хотирот,  
Гулларимни қилгил парвариш.  
Мендан қолсин элга яхши от,  
Вафодорлик ва мардона иш.

*1943*

\* \* \*

Сени кутсам, сени соғинсам  
Юрагимнинг ҳоври босилар,  
Биламанки, сенинг дилинг ҳам  
Менинг дилим каби жўш урар.

Сен курашда ғолиб келганда  
Тоғдай кўтарилар кўкрагим.  
Хатлар хабар олиб келганда  
Севинчлардан ўйнар юрагим.

*1944*

ҚИРҚ ЙИЛДИР  
ШЕЪРИМГА  
САЙҚАЛСАН,  
ЮРТИМ

---

## МОМО-ЕР

Қутлуғ,  
Хурсандлигинг, бугун, момо-Ер,  
Қутлуғ,  
Боғларингнинг ёруғ жамоли!  
Қутлуғ,  
Шунча шодлик берган қутлуғ тер,  
Қутлуғ,  
Меҳнатингнинг айни камоли!  
Сенга,  
Сенга таъзим қиламан, момо,  
Сенинг гўзал момо қалбингга!  
Сенинг меҳнатингга паҳлавоннамо  
Ва меҳнаткаш ҳар бир гардингга.  
Қаттиқ меҳнат қилдинг,  
Қаттиқ меҳнат қилдик,  
Ҳар бир офат синади бизни.  
Ихлос, аҳдимизни муқаддас билдик,  
Чироқ қилдик юрагимизни.  
Чироқ қилиб ёқдик,  
Парвона бўлдинг,  
Гўза ниш ургандан то очилгунча  
Мисоли тагидан олов ёқиб турдинг,  
Меҳринг тафти билан,  
О, меҳринг шунча!  
Инсон яхшилиги,  
Саховати балки  
Сенинг меҳригнелигингдан.  
Унинг жасорати,

Садоқати балки  
Сенинг меҳризиёлигингдан.  
Сендан  
Унинг беҳад зукколиги ҳам,  
Оқибати,  
Азаматлиги!  
Сендан  
Унинг беҳад фидолиги ҳам,  
Тантилиги,  
Яна мардлиги!  
Сенинг муҳаббатинг,  
Бизни деҳқон этган,  
Бободеҳқон қилган, момо-Ер!  
Сенинг муҳаббатинг  
Кўнглимизга эккан  
Муҳаббатин,  
Билгин, момо-Ер!  
Сенинг муҳаббатинг  
Лочин қилиб бизни  
Бўздан бўзга учирган, момо!  
Сенинг муҳаббатинг,  
Мисоли юлдузни  
Кўкдан кўкка кўчирган, момо!  
Ер очади, дерлар, эр юзини, шундан,  
Эр очади, дерлар, эр юзини,  
Рост!  
Ер қонмаса, момо,  
Эр қонурми, чиндан,  
Тер очади, дерлар, эрни  
Ва ихлос!  
Ҳар сафар юлдузтўш  
Ҳур қизларимиз,  
Шерга эгар урган йигитларимиз,  
Майдонга иштиёқ билан кирганда,  
Терим тепасида этак урганда,  
Пахтазор водийни кезганда сурур,  
Бункерлар этаги шопирганда дур,  
Ифтихор қамрайди сен билан бизни,  
Ёддан кўтаради ташвишимизни!  
ХВС даламиз кўрки бўлди соз,  
Оғир юмушлардан айлади халос.  
Шу сабаб,  
Мушкулинн этаркан осон,

Уни «мушкулосон» атади инсон!  
Момо-Ер!  
Қувончинг тасаввуримда,  
Бағринг яйрамоқда,  
Яйра,  
Бағринг оч!  
Ҳавзаи хазинанг кўзим нурида.  
Кўзим нури ҳаққи,  
Қуйла, бағринг оч!  
Сени ардоқлайди фарзандларинг,  
Ана!  
Сенинг меҳнатингга эгиб бош.  
Сенинг хазинангга бугун тантана,  
Бошингда байроқдир бугунги қуёш!  
Қутлуғ, момогинам,  
Қутлуғ бу айём!  
Тўй таомилини келтирдик бажо.  
Сенга, момогинам, катта эҳтиром,  
Тўйга,  
Тўйга, дўстлар,  
Тўйга марҳабол!

## БАҲОР ДАЛА СУПУРМОҚДА

Баҳор дала супурмоқда,  
Қиш сафари қарибди.  
Бўғот ўхчиб тупурмоқда,  
Сумалақдан арибди.  
Олақарға шошиб қопти,  
Ола қопи ортида,  
Офтобнинг қизиг тафти  
Шудгорнинг сиртида.  
Юмронқозиқ чўл, қирларни.  
Ғалвир қилиб ташлабди.  
Чумоли ҳам адирларни  
Хўп таталай бошлабди.  
Алаканинг бузоғи ҳам  
Ер буғидан маст-аласт.  
Ўз ишига қараб кўклам  
Ўзи қилади ҳавас!  
Кенг далани тўлғоқ тутар,  
Бўрсиллайди юзлари,  
Ер бағрида темир тақа,  
Пўлат сўқа излари!  
Аммо Ваъзмаматларнинг  
Даласида ҳеч гап йўқ,  
Қоп-қанорлар ўлгудай кенг,  
Ваъда — ваъз билан тўлиқ.  
Ғалабалар босиб қолган,  
Дабдабадан ҳангу манг.  
Эл қатори орден олган,  
Кўтариб турар аранг.

Бири эса ҳамон отда,  
Тақимида улоғи,  
Мақтовлардан кеча шартта  
Битиб қолган қулоғи.  
Тўйдан нари ўтгиси йўқ.  
Оти қийиқ ўзидан,  
Маъракадан кетгиси йўқ,  
Чиқолмайди сўзидан.  
Семизликни кўтаришга  
Керак экан матонат!  
Керак экан катта ишга  
Катта юрак, валламат!  
Муштум оға, иш қайнаган  
Далани кўр, кўр, ошнам!  
Оёғига тош бойлаган  
Танбалларга бер дашном!  
Ғафлатларни Баҳор икков  
Олиб ташла постидан.  
Очиб ташла унинг дарров  
Хашагини устидан.  
Чапдаст, танти ҳамда фаол  
Йигитларга қарасин,  
Маъракадан қолмай дарҳол  
Бирон ишга ярасин!  
Баҳор зангин қаттиқроқ ур,  
Қулоғидан ушлаб торт!  
Муштумсан-ку, дўстим, ахир,  
Эшигини муштлаб, торт!

## ИНСОН ФАЗИЛАТИ

*Мелиқўзи Умрзоқова*

Ҳорма, азиз дўстим, сени қутлайин, деб  
Эшигингга келдим атайин,  
Бугун тўй торини қандай чертайин, деб  
Келдим, тингла, қўшиқ айтайин!

Қўшиқ нима ўзи, қўшиқ сенмасмисан,  
Сен бўлмасанг қўшиқ бўлурми?  
Сени менсан дедим, асл менмасмисан,  
Мен бўлмасанг қўшиқ бўлурми?

Ялакат мағзимиз, битта дов-дарахтда  
Пишган эгизакмиз аслда.  
Бирга кўкарганмиз, бирга битта бахтдан  
Баҳрамандмиз аслида элда!

Сенга қўшиқ айтсам, шу эл таронаси  
Беихтиёр бўлади ҳамсоз.  
Сенга қўшиқ айтсам, унинг овозаси  
Ватан бўйлаб этади парвоз!

Сен бир боғ яратдинг мисоли бир чўлда,  
Боғ бўлурми бегул, бебулбул?  
Сен бир тоғ яратдинг бамисоли қўлда,  
Тоғ бўлурми бечашма, бегул?

Мени мафтун этди боғинг беифода,  
Бор овозда куйлай сидқидил.

Зотан бемўъжиза, бефайз, безавқ боғда  
Ҳавас билан куйларми булбул?!

Боғбон фазилати — Ватан тупроғини  
Гуллатса, безатса, яшатса.  
Булбул фазилати — боғбоннинг боғини  
Куйлаб орзусини ушатса!

Инсон фазилати ана шундай, дўстим,  
Шундай сенинг фазилатинг ҳам!  
Шундай турсунойлар фазилати асти,  
Шундай менинг фазилатим ҳам!

Шундан менинг куйлашим ҳадеб,  
Сени созим, илҳомим, дея.  
Ўзбек эли тўй бермоқда, деб  
Ойга берайинми рация?!

Шундай шодмон, дўстим, номингдай яша,  
Куйларимга қанот илҳоминг.  
Пахтамининг чексиз тоғлари оша  
Янграб турсин ҳамиша номинг!

1959

ДАЛА ШИЙПОН, ҲОВУЗ БҮИИ,  
ОСМОН ТҮЛИБ УЧГАН ҒОЗ...

Бугун жуда ёниб кетди  
худди осмон кўраси,  
Темирчининг босқонидай  
повиллади, чоғимда.  
Човгум каби шиғиллади  
ҳароратдан ғўзалар,  
Шийпондаман, ўт-ўланлар  
ёнди сўлу соғимда.  
Лим-лим ҳовуз тубларида  
жим-жим ўйнар қатор тол,  
Салқин супа, нпак гилам,  
олачадан пойандоз.  
Қирдан келган қалдирғочлар  
ўтишади тўш уриб,  
Соя ташлаб ўтиб қолар  
Осмон тўлиб учган ғоз.  
Салмон ака самовари  
қайнаб ётар жағиллаб,  
Нарироқда биқиллайди  
қирққулоқли дошқозон.  
Почтачи ташлаб ўтди  
бирваракай газета,  
Чўян каби қорайтибди  
бугун уни саратон.  
У ўтади эгат босиб  
йингитларнинг ёнидан,  
Жаз олади оёғини  
эгатларнинг кесаги.

Кун тигида ёниб-ўчиб  
кўринади кетмонлар,  
Кўкрак урган ғўзаларнинг  
кўринмайди этаги...  
Тўрт қиррали кўмир қалам,  
қордай қоғоз қўлимда,  
Шовқин тўла кенг даланинг  
суратини чизаман.  
Кўм-кўк дала,  
кўм-кўк осмон,  
кўм-кўк ғўза олами,  
Ғўза қийғос очилмишди,  
гуллари чаман-чаман.  
Ҳу... пайкалда йигит келар,  
елкасида кетмони,  
Кўркам қомат, пахса яғрин,  
чайир мускул, қалқон тўш.  
Қаддини бир ростлаб олди  
ўрталикда бир аёл,  
Ҳайдаркокил тушиб кетди,  
боғланганми экан бўш?  
Бир томонда қизалоқлар  
ғўзаларнинг ичида,  
Худди тилла капалаклар  
учиб қўнишар эди.  
Ҳу... тепада от устида  
Райим раис кўринди,  
Ўрдак каби алпанг-талпанг  
пастликка тушар эди.  
Чап томонда эсиб қолди  
салқин ғир-ғир шаббода,  
Олиб ўтди қанотида  
қовун полиз ҳидини.  
Тўлиб кетди бутун шийпон  
чўгарининг ҳидига,  
Салмон ака мақтаб қолди  
Райим раис дидини:  
«Раис оға нариги чекка  
талай қовун экдирган,  
Қаранг, бутун пахтазорга  
ҳиди анқиб ётади.  
Бизнинг ёқлар ана шундай,  
колхозчиси кузакда

Меҳнатининг ҳосилига  
ғарқ бўлади, ботади...»  
Девор соат занжирини  
бир қулочлаб тортди-да,  
Шошиб бориб зангни урди,  
янграб кетди кенг водий.  
Ерга тегай -тегай деган  
ўрикдаги бу зангдан  
Бутун меҳнат водийсига  
бир ажиб овоз ёғди.  
Узум келди челак-челак,  
саватларда иссиқ нон,  
Кўвачалар айрон тўла,  
кўзаларда яхна чой,  
Юмалади шакарпалак,  
ананаслар ҳовузга,  
Деҳқонларни кутар эди  
шинам супа, салқин жой.

1948

## Қ А Ҳ Р А М О Н

Айт-чи ўзинг, йигит, сени шу қадар  
Ҳаёт тўлқинига бошлаган недур?  
Сени қаҳрамонлар сафига элтиб,  
Шонларга буркаган недур, баҳодир?

Ихлос деди, меҳри дарёдай тошиб:  
«Менман нур сингари сингган меҳрига!»  
Ғайрат жавоб қилди қайноқ ҳис билан:  
«Худди мўмиёдек сингдим зеҳнига!»

«Мендан сўргил!»— деди қуёш тепадан:  
«Унинг даласида қолдим уззукун!»  
Сув шалола сочиб ҳайқирди менга:  
«Унинг даласидан оқдим мен бутун!»

Сенинг чаманинга оқшомдан булбул  
Тонгга қадар хониш қилади, дерлар.  
Сенинг чаманинга қушлар галалаб,  
Тонг-ла томошага келади, дерлар.

Қушлар дейдиларки, сенинг ерингдан  
Ором олар эмиш учиб ўтганда.  
Одам лол қолармиш томоша қилса,  
Бир «ҳикмат» бор эмиш ғўзангда, санда.

Сен эккан чигитдан унган ғўзанинг  
Ҳар бир кўсагини ардоқлармиш шон.

Сен парвариш қилган ғўза ҳосилини  
Эплай олмас эмиш ҳаттоки карвон.

Еру сув, офтоб, оби ҳавонинг  
Калиди сендамиш,  
  сендамиш вақти.  
Сенинг измингдамиш ғўза парвариши  
Ғўзанинг қисмати,  
  ғўзанинг бахти!

Бу йил Наманганнинг пахта усталари  
Сенинг меҳнатингга берган эмиш тан.  
Шунинг учун бу йил кўплар ихлос билан  
Ишда андоза ҳам олибди сендан.

Мана халқ ичида сенинг таърифинг,  
Бу йилги аҳдингнинг тарозу тоши!  
Уртоқларинг сенга қўшиқ тўқибди,  
Қўшиқда атабди сени ишбоши!

Наманганнинг анори  
Қимни қилмас хумори,  
Деҳқон қаҳрамон бўпти,  
Наманганликлар нори,  
  эҳ, жон,  
Йигитларнинг сардори!

1957

## ҒАНИШЕРНИНГ ШУҲРАТИ

Мирзачўлнинг оч бағрига  
Югурганда Сирдарё  
Ўйлаганми эди шундай  
Чаманлар яратишин,  
Бу минг йиллик чанқоқ, ташна,  
Қақраб ётган саҳрода  
Ўйлаганми эди унинг  
Поёнига етишин?  
Қимирласа қир ошаркан,  
Тўлқинланса — тоғу тош!  
Мана бугун бўстон бўлмиш  
Жазирама биёбон.  
Демак, ерда сув мавж уриб,  
Нур сочса кўкдан қуёш,  
Меҳнат ахир яратаркан  
Яшил, сўлим бир жаҳон,  
Ғанишернинг кетмонига  
Қўмаклашди сув, қуёш,  
Унинг ҳарби ҳам зарбига  
Тоғлар келтирди имон.  
Йўлдошлари чумолидай  
Тинчимаини қўшди бош,  
Баҳору ёз, тўкин куз ҳам  
Узилмади ҳеч карвон.  
Тенг келолмас меҳнатига  
Дарёларнинг мавжи ҳам,  
Қора қишнинг изғирини,  
Баҳор ва куз жаласи.

Бас келолмас суръатига  
Бўронларнинг авжи ҳам,  
Мирзачўлнинг шамоли ҳам,  
Қуюнларнинг галаси.  
Ҳаммасини енгиб ўтар,  
Енгиб ўтди неча бор,  
Ғўзаларнинг парвариши  
Баракали қўлида.  
Оппоқ олтин билан тўлди  
Мирзачўл ҳам беғубор,  
Табиатнинг ўжарлиги  
Бош эгмишдир йўлида.  
Бежиз эмас «шер» лақаби,  
Мирзачўлнинг шеридир,  
Донғи ҳар тил, ҳар қаламда,  
Ҳар чолғуда дoston.  
Пахтадаги шабнам эмас,  
Ғанишернинг теридир,  
Бу йил унинг мартабаси баланд,  
Ҳаммага аён!

1953

## ҲАЗРАТИ ИНСОН

Ҳар кун юзимизни ювиб, ардоқлаб,  
Ширин нонуштага чорлагучи,  
Машқимизни тетик қилиб, кўнглимизни чоғлаб  
Кўзимизда қуёш бўлиб порлагувчи  
Азиз Ермизнинг ҳамиятли қўли,  
Унинг ҳам қироли, ҳам қароли,  
Унинг валламатиде, буюк Ҳамроқули,  
Буюк оқсоқоли,  
Деҳқон, салом сизга,  
Байрам кунингизда!

Ғўза юрагини, нафас олишини,  
Томир уршини билган,  
Ернинг унга севиб жон беришини,  
Яхши кўришини билган  
Деҳқон, салом сизга,  
Байрам кунингизда!

Ернинг меҳварини, меъёрини билган,  
Ерни хамир қилиб қорган ўртоқ,  
Ақли гидрокини унга сарф қилган,  
Қувонч ишлаб чиқарган ўртоқ  
Деҳқон, салом сизга,  
Байрам кунингизда!

Бойчечакдан тортиб чигитгачалик  
Она бургут бўлиб очиб чиққан,  
Минг ранг бериб унга бир рассом янглиғ,  
Бир олам файз билан ризқ сочиб чиққан

Деҳқон, салом сизга,  
Байрам кунингизда!

Бўтана баҳорми, қувратма ёзми,  
Қийратма куз ёки гуппи чопон қиш  
Бадфеъл сўқмоқлари аро йўлдан озмай  
Буюк Ер мулкига дастёр бўлмиш  
Деҳқон, салом сизга,  
Байрам кунингизда!

Сурхоннинг селтомар тандирбаррасини,  
Чалов қайласини Хоразмнинг,  
Фарғона анори, Қарши нонини  
Келтирган файзиёб бугунги базми  
Деҳқон, салом сизга,  
Байрам кунингизда!

Шеърий мисраларни киритган тилга,  
Худди толалардек етирган,  
Ошиқларни чиқариб йўлга,  
Таваккални бунда кетирган  
Деҳқон, салом сизга,  
Байрам кунингизда!

Зудлик, заковатни этиб жиловдор,  
Куз тароватига ажиб зеб берган,  
Ғалаба тонгидан кўрсатиб рухсор,  
Қизимнинг тўйига файзу сеп берган  
Деҳқон, салом сизга,  
Байрам кунингизда!

Кўз ўнгимда бугун буюк бир тоғнинг  
Салобати турар мисоли осмон!  
Мадҳи санолардан юксак бу тупроқнинг  
Ҳақиқий эгаси Ҳазрати Инсон —  
Деҳқон, салом сизга,  
Байрам кунингизда!

1966

## АЗИЗ ЭЛИМ — МАҲКАМ БЕЛИМ

Бунча ясатибсан болаларингни,  
Кўчаларга сизмас қучоқ-қучоқ гул.  
Бунча ҳам чиройли йиғиштирибсан  
Ҳовлингни саранжом келиндек бугун!

Саранжом кечаги қўни-қўнжи тўлиб  
Кириб келган кузнинг маъмур ҳовлиси!  
Саранжом тўй базми, дастурхонига  
Қирққулоқ қозони, ёғлиқ човлиси!

Саранжом кўпкарга алплар водийси,  
Олчи бел тулпори, дўнан тойи ҳам.  
Саранжом Тошкентнинг аччиқ палови,  
Фарғонанинг машҳур аччиқ чойи ҳам!

Ҳордиқ ҳаловати чеҳраларида,  
Буюк ғалабанинг лойиқ ҳордиғи!  
Қуёш ҳам тўйингга келмоқда ёниб,  
Бошингда зафарнинг кўркама ёрлиғи!

Менинг ҳам бошимдан саватимни ол,  
Тугун билан келдим таомилга соз,  
Сенинг мадҳинг тўла унда, азиз элим,  
Тўлдириб берурман агар бўлса оз.

Албатта сенингдек меҳнат қилмоқнинг  
Азмига не етсин, азмингга балли!  
Тўйинг, остонангда ҳассакашингман,  
Тилимда муборак ва ялли-ялли!

Меҳримни қабул эт, саломим билан,  
Қалбдан икки пора каломим билан.

1967

## ХАЙР, ШЕЪРЛАРИМ!

Хайр, шеърларим,  
Кўнглим ёлқинлари,  
Жилвон мафтунлари,  
Жилвон ошиқлари!  
Хайр, шеърларим,  
Жилвон оқ тунлари,  
Жилвон чўлларининг  
Илк қўшиқлари!

Аму минг алфозда  
Кепти шундан-шунга,  
Синаб кўраётир  
Чўлнинг белини.  
Чўл ҳам мазасини  
Татиб, кундан-кунга  
Ҳайратга солмоқда  
Бугун элини!

Чўлнинг қуймичида  
Шарқирар шалола,  
Қир сўқмоқларида  
Гиёҳ экади.  
Думбул далаларни  
Гўёки даволаб,  
Танти тупроқларга  
Давлат тўкади!

Бош узмоқда ердан  
Навниҳол бўлиб  
Қуйган оёқларнинг  
Кули, излари,  
Гўё турламоқда  
Поймол бўлиб  
Қанотлари куйган  
Қушларнинг пари!

Қуюн излаб гаранг  
Қуюн шамоллари,  
Бўралаб койийди  
Қисматини гўё.  
Оҳ, қандай эзгулик  
Уйғониш онлари,  
Уйғониш онлари  
Бамисоли рўё!

Қалбим қароғлари,  
Жилвон йўлларида  
Жилвон мавжлари-ла  
Уйнаб қолдингиз.  
Бағри тилка-пора  
Жилвон чўлларига,  
Жилвон дилларига  
Уя солдингиз.

Тахи бузилмаган,  
Қараш бойлаб ётган  
Ерлар остин-устун бугун,  
Моматалоқ.  
Инсон сиқуvidан  
Сирқирабми кетган  
Сўқим, яйдоқ бели  
Оларди улоқ.

Чапдаст ўспиринлар  
Эгар урган дулдул,  
Ботмон-ботмон ерлар  
Улар тақимида!  
Умри бино бўлиб  
На сув ва на бир гул

Кўрган Жилвон бугун  
Гиёҳ оқимида!

Чарос, шивирғони  
Амал олмоқдадир  
Амал олмоқдадир  
Чинор ниҳоллари.  
Эрта, келажагинг  
Данак ёрмоқдадир —  
Кўҳна биёбоннинг  
Кўҳна тўқоллари.

Хайр, шеърларим,  
Сиз ҳам ўша ниҳол.  
Ўша данак бўлиб  
Чўлга тушдингиз.  
Эрта ўша чарос,  
Ўша ошифтаҳол  
Чинор-чинор бўлиб  
Отурсиз илдиз.

Худди раис айтган  
Ўша минг чинордай  
Ҳусн-жамол олар  
Сиздан ҳам Жилвон.  
Ўша шивирғони,  
Ўша қай анордай  
Шарбатларга тўлиб  
Этурсиз ҳайрон!

1976



## ЛАҲЗАЛАР ҚАСИДАСИ

Мана етдик маррага бир лаҳзада ҳадемай,  
Ҳатто ошиб ҳам кетдик бир лаҳзада шашт билан!  
Улгурмади мисоли келишга ҳам куркунай,  
Жала ҳам ўтиб кетди етолмайин дашт билан.

Бир лаҳзада тиф урди кўкка олтин қоялар,  
Бир лаҳзада, мисоли баҳор эмас, ёз эмас.  
Бир лаҳзада рақамдан олтин пиллапоялар,  
Миллион, миллион, миллионлар миллионларга ҳамнафас

Кечагина минг эди, миллион эди атиги.  
Бир лаҳзаи муборак бунёд этди миллионлар.  
Миллионларни кўтарди Республика этаги,  
Қачон, қайси қитъада бўлган бу чўнг хирмонлар?!

Лаҳзалардан иборат шарафга ботган умр,  
Лаҳзалар суръатидан нафас олур мавжудот.  
Лаҳзаларни тебратган идрокларга ташаккур,  
Омон бўлсин бир умр шундай асл истеъдод!

Миллион йиллик йўллардан миллион йиллар муқаддам  
Ҳалок бўлган юлдузнинг нури келади ҳамон.  
Ўша юлдуз нуридай бугунги лаҳзалар ҳам  
Миллион йилга етади у кашф этган бу замон!

Ўзи-ла олиб ўтар уни асрма-аср,  
Чўлда Навбаҳор қурган гожбаҳс Одиловни ҳам.

Аҳсан абадулабад мақтовдан солиб қаср,  
Турсуной шавкати ҳам этади аладдавом!

Уларнинг саховати лаҳзаларнинг ҳиммати,  
Лаҳзаларнинг залвори Қарши каскадларида!  
Уларнинг саховати лаҳзаларнинг ҳикмати,  
Газли, Мурунговларнинг дафина дафтариди!

Дафина жадваллари... Улар минг бир кашфиёт,  
Улар минг бир Навоий, улар минг бир Зарафшон!  
Минг бир ҳавзаи кавсар, минг бир ажиб ҳуснобод,  
Минг бир Чорвоқ, Мирзачўл ва минг бир Толимаржон!

Ҳар лаҳзада мисоли қайнар минг бир дафина,  
Минг бир уюр,  
Минг бир дашт,  
Минг бир сурув-сурув қўй.  
Минг бир сўлим боғ-роғ, минг бир ипак хазина,  
Ҳар лаҳзада минг бир уй,  
Ҳар лаҳзада минг бир тўй!

Лаҳза-лаҳза, лаҳзалар... О, дарё бўлиб оқса  
Уларнинг қудратига йўқдир асти ниҳоя!  
Зотан боқийлик учун кифоядир бир лаҳза,  
Токи яхши ном қолсин, умр кетмасин зое!

Кимни этди барҳаёт — яловбардорли йиллар!  
Кимни этди барҳаёт — Фарҳод ГЭС чироқлари!  
Кимни этур барҳаёт — толиқмас олтин қўллар,  
Миллион-миллион, миллионлар,  
Чексиз олтин тоғлари!

Лаҳза — олтин дақиқа,  
Лаҳза — олтин пойдевор!  
Лаҳза — кунлар келини,  
Лаҳза — кўк ўпган бино!  
Инсон ўйи лаҳзаси нени этса ихтиёр,  
Тилсим каби бўлади шу лаҳзада жобажо!

Тошкентнинг осмонўпар биноларин кифтида  
Ғазгондан келтирилган гранит тутиб турар.  
Гранит недир ўзи Инсон зеҳни уфқида,  
Етти қават осмоннинг зулматин титиб турар!

Лаҳзалардан қурилган Тошкентнинг метроси ҳам,  
Ана шу қалб, зеҳннинг лаҳза-лаҳза забтида!  
Лаҳзалардан қурилган янги Тошкент ўзи ҳам  
Қардош-қадрдонларнинг қалби билан кафтида!

Не-не азовлар билан туни кунга уланган  
Катта ихтиролар ҳам ярқ этади лаҳзада.  
Мираҳмедов илмининг бешигида уйғонган  
«Тошкентнав» чигити ҳам ўша лаҳза баҳсидан!

Дала баҳси ажойиб, мушоира мисоли,  
Деҳқон билан аллома йўрғагида лаҳзалар!  
Ҳазил қилишар гоҳи ишларин чўтга солиб,  
Пахта ёғади, дея, улар ғўза қоқсалар.

Ҳорманг, лаҳзалари танг далаларда ҳали ҳам,  
Тиллога тенг ололган бободеҳқон сўзини!  
Марказком иродасин вожиб билган жамулжам,  
Унга, унинг измига мансуб билган ўзини!

Ёмғир шивалаб ўтди, деҳқонча не дегани?  
Бунни ҳам яхши билар ғўзаси томиридай.  
Яъни, этагингни ёп, гамингни е, дегани,  
Ерингга боқ, нонвойнинг етилган хаамиридай.

Сумбула суви шароб — мевалар шарбатидан,  
Боғлар юкини ташлаб турар, қошларида чанг.  
Қўлинг ёқангда гоҳи олтин куз санъатидан,  
Хоҳла улоғингни чоп, тўқманга кир хоҳласанг!

Бир лаҳзага дам олиб ўтар пором жойлар бор,  
Юз йилга ҳам этади сипориши, роҳати.  
Димоғингда кетади гулиҳамишабаҳор,  
Бўлса битиб кетади кўнгилар жароҳати.

Қушдай қўниб, кетолмай қоладиган жойлар бор,  
Бир қарасанг — шаҳристон, бир қарасанг — тилсимот.  
Бир диёрки, бетакрор, таърифига тил ночор,  
Бунда яшар қисмати ярлақанган одамзод.

Шундай бугун лаҳзалар,  
Шундай бугун лаҳзалар,  
Ленинназар юртимиз шундай бугун мафтункор!  
Тақдирини пурвиқор тўрт юлдуз безаб турар,  
Ҳамда буюк ҳамдўстлик, умуммиллий ифтихор!

Шундай бугун лаҳзалар,  
Шундай бугун лаҳзалар,  
Олтмиш баҳор, олтмиш йил олтин остонасида!  
Рухсат беринг, Сиз билан остонада уриб бар,  
Хизмат қилсин, муносиб бўлса ушбу қасида!

1977

## ШИРМОНОЙГА МАРСИЯ

Қоялар йиқилса ким йиғларикин,  
Тоғларми  
    ва ёки осмон?  
Тоғлар ҳалок бўлса ким йиғларикин,  
Бу чексиз заминми  
    ва ёки замон?  
Тоғлар зилзиласи турди қалбларда,  
Ҳалок бўлганида у қоя!  
Зарб еди,  
    зарб еди бу зарблардан  
Қанча муҳаббатлар ниҳоят,  
Тутиб қололмади тоғлар елкаси ҳам,  
Асраб қололмади,  
    авайламади.  
Қанча юракларда алам турди,  
    алам,  
Тўфон турди катта кемада —  
Қатта кема эди унинг қўлида,  
Қатта кема эди қалби ҳам,  
    ёҳу!  
Тонгдан турганида Попнинг йўлида,  
Сирга йўл олдими дердинг ё оҳу...  
Оҳу эди гўзал,  
    оҳу эди, ҳайҳот,  
Қоя тепасидан учди-я!  
Қоя тепасида ёзганда қанот,  
Омад эмас, ўлим қучди-я!  
Унинг қўшиғига булбуллар маст эди,

Қумрилар маст эди боғларда.  
Унинг иқболидан маст-аласт эди  
Боғлар мисли шира боғларда.  
Шира боғлар эди унинг тилларидан,  
Пахтасидан кўнгли чоғ эди.  
Жаннат жой танларди унинг йўлларида,  
Далалари кенг қучоқ эди.  
Жаннатқучоқ эди унинг маскани,  
Нигоҳида меҳригиёмиди?  
Меҳригиёмиди ҳар бир босгани,  
Юрагига олам жомиди?  
Утга,  
    сувга урди ўзини,  
Ерда кўрди юрти қалбини.  
Юрти мардларининг сўзини,  
Юрти юрагининг зарбини.  
Фақат юртим, деди,  
    ўзгани билмади,  
Юртим, деган қизлар бошийди.  
Олди фақат,  
    ҳеч олдирмади,  
Даласининг кўзи қошийди!  
Авайламадилар,  
    авайлолмадилар,  
Улим кўкда кўриб қолди-я.  
Тоғлар,  
    тоғлар,  
    сурон солмадилар,  
Улим кўкда уриб олди-я!..  
Лочин эди қўшиқ бўлиб учган,  
Лочин эди,  
    қўшиқ бўлиб қолди.  
Қўшиқ эди қалбингизни қучган,  
Уша қўшиқ,  
    ёниб йўқолди!..  
Ёниб йўқолди у,  
    аммо яллиғланиб,  
Мардлар юрагида барқ уриб қолди.  
Ҳар кун бамисоли тонгдай тўлғаниб,  
Далалар сатҳида чарх уриб қолди.  
Чарх уриб хаёллар силсиласида,  
Силсила хаёллар зилзиласида!

1956, *Поп*

## МУНАЖЖИМ ЮЛДУЗИ

*Тамарахонимга*

Бир вақт халқимизнинг санъат мунажжими  
Ҳамза Ҳакимзода санъат кўкидан  
Бир юлдуз кашф этди,  
Бир порлоқ юлдуз,  
Ҳулкарлар, Зухролар тўпидан!

Унинг санъатида тасниф топди иқбол,  
Унинг санъатида шуҳрат олди.  
У таъб этганида буюк истиқбол,  
У шуҳрат оламга зилзила солди.

Ўзбек рақси бўлиб,  
Қўшиғи бўлиб,  
Ўзбек бахти бўлиб,  
Фаҳри бўлиб беҳад.  
Ардоқлади санъат бешиги бўлиб,  
Талъат, иқтидори билмади сарҳад!

Шундан уни суюб-суюб ўтадилар,  
Ардоқлаб,  
Олқишлаб бағоят.  
Халқ артисти, дея суюб атадилар.  
Халқаро артистни ниҳоят!

Кўринг,  
Фаҳр қилинг,

Олам армони,  
Бахти, омадидан ёруғ оламда!

Мана ўша юлдуз —  
Тамарахоним,  
Толмабел раққоса:  
Сўлим хонанда!

Салом,  
Ҳорма энди ўзбек юлдузи,  
Ўзбек санъатининг теран илдизи!..

1976

## ҲОДИ АКА ТҶИИ ЭКАН, БОРАЙЛИК

*«...Аваз Алломиш эшигида турипти...»*

Майдон бўлмайд бедав отлар чопилмас,  
Излаганда бундай майдон топилмас,  
Бу майдонда бедав асти қоқилмас,  
Ҳоди ака тўйи экан, борайлик!

У Чамбилнинг сендай, мендай боласи,  
Эртакларга тўлиб кетган даласи,  
Улоқ берса керак бугун қалъаси,  
Ҳоди ака тўйи экан, борайлик!

Дам шу дамдир, ўзга дами дам, дема,  
Бедавни мин, бу совгани кам, дема,  
Қуров-қуров қўйлари бор, ҳам ема,  
Ҳоди ака тўйи экан, борайлик!

Сенга айтай мен сўз билан жавобди,  
Тополмайсан бу кунгидай савобди,  
Ҳиди анқиб қолди ана, кавобди,  
Ҳоди ака тўйи экан, борайлик!

Узоқ-яқин келар бўпти, бўла қол,  
Бизни тилга олар бўпти, бўла қол,  
Дўмбирасини чалар бўпти, бўла қол,  
Ҳоди ака тўйи экан, борайлик!

Мартабага эришипти бизни деб,  
Катта унвон беришипти бизни деб.

Шундан-шунга келишипти бизни деб,  
Ҳоди ака тўйи экан, борайлик!

Кўчаси Жаркўча, Тошкент қалъаси,  
Оти Ҳоди Зариф, алплар сараси,  
Минг тўққиз юз олтмиш етти санаси,  
Ҳоди ака тўйи экан, борайлик!

1967

## ЯШАМОҚ КЕРАК

*Уста Воситга*

Лутфийдан кейин ҳам шеър давом этган,  
Фурқатдан кейин ҳам  
Муқимийдан ҳам,  
Шоир умри, дўстим, бир довон экан,  
Ўтган ўтар экан, қолган камдан-кам,  
Буюк Лутфий қолди,  
Фурқат ҳам қолди,  
Нодирабегим ҳам ўзидан кейин.  
Аммо қанча-қанча шоир йўқолди  
Бу йўллар чангида қоқиб этагин.  
Завқий йўқолмади,  
Завқий ҳалок бўлди,  
Фавқулодда ўткир шеъри ўқидан.  
Машраб, Гулханий ҳам аламноқ бўлди,  
Шеъри қудратининг тенги йўғидан.  
Худди келмагандай кетган умрлар кўп,  
Янграб келиб-кетган умрга таъзим!  
Қаламим, ўшалар этагини ўп,  
Муборак у ўтган, узилган ҳар зум.  
Шеър узилсаю нишонга тегса,  
Ўқдай яраласа қалбларни ногоҳ,  
Ўша «ногоҳ»лардан агар деҳқон экса,  
Нима олар экан баногоҳ...  
Ҳар зум шоир умрин олтин мисқоли,  
Халқи дастёрининг сидқи садоқати.  
Садоқатдан, дейдилар, юксак йўқ толе,  
Садоқат инсоннинг, дерлар, одати.  
Шоир садоқати ўзи бир шеър,

У эса кўксингдан узилган бир ўқ.  
Шундан Ғафур Ғулом деган экан: эр  
Эр бўлса дунёда бундан зўр бахт йўқ!  
Ўқдай ўткир, тўғри, янгроқ умринг ҳаққи,  
Мўйсафид қаламинг муборак!  
Кўнгиллар уйига шеърдан чироқ ёқиб,  
Кўп яша, оғайни, яшамоқ керак!

1975

## ИСМ ҲАМ ҲУСН

*Диктор Қодир Мақсумовга Халқ артисти унвони  
берилди*

Қуш, дейди эскилар бахтни, эскидан,  
Айланиб юрармиш қошингда.  
Қўнармиш истаса тошга, истаса  
Қўнармиш у сенинг бошингда.  
Узоқ Қизилқумда, даштда ясан-тусан,  
Чўпон аёлнининг кўзи ёриди.  
Бирмас, икки ўғил — Ҳасан-Ҳусан,  
Она иқболидан миннатдор эди.  
Ҳасан-Ҳусан...  
Чўпон хурсанд эди жуда,  
Излар қўш қўчқорга маънили исм.  
Деди: зотан ахир инсон боласига  
Жисмига яраша исм ҳам ҳусн!  
Хотинига боқди бўртиб, пишиб ётган,  
У ҳам тўғри, дея кулиб қўйди маъсум.  
Деди: ҳар кун бизни тонг-ла уйғотган  
Қодир бўлсин бири,  
Бири — Мақсум!

1976

## ЁРИЛГАН ДОИРА

*Ҳазар бўйида доира чалган ўзбек  
доирачиси Қаҳрамон Дадаевга*

Бугун қоқ саҳарда Боқуни  
Ўзбек қўшиғи уйғотди.  
Ҳазарни тонг билан шу куни  
Таранг соз доира янгротди.  
Боқарди одамлар ҳангу манг  
Бир созда минг оҳанг боридан!  
Сосналар гўёки кўйлакчан  
Қарарди бўй чўзиб наридан.  
Фонтанлар баландроқ урарди  
Кўрмоққа интилиб, шошилиб.  
Сафбаста мажнунтол турарди  
Тан бериб, ергача эгилиб.  
Денгиздан келарди гулдурос  
Гулдурос қарсақлар мисоли.  
Тўлқинлар ёзишиб пойандоз,  
Югурар бу айём висоли.  
Сел бўлиб тингларди ҳур шаҳар,  
Сел бўлиб тингларди, ажабо!  
Шаҳарни мисоли хушхабар  
Лол этди бу соҳиб, бу садо!  
Доира мисоли парвона,  
Тинмайин айланар бошида.  
Қамоли бахтидан қувона,  
Қувона ўйнарди қошида!  
Бас, деди, «бака-бум, бака-бум»,  
Чарчади меҳмонлар, энди бас!  
У дея «така-тум, така-тум»,  
Қувончдан тўхташни истамас.

Менга ҳам қарашга бер илож,  
Яширма ёрни ёр васлидан.  
Кел, салом берайлик эгиб бош,  
Айиргин ёрни ёр аслидан.  
Во ажаб, шунда ҳам тўхтамас.  
Тўхтамас мисоли кулгидан.  
Шу маҳал тўсатдан тарсма-тарс —  
Ёрилди соҳибин зарбидан.  
Ёрилди...  
Доира бомини  
Илди зал, халойиқ, хиёбон.  
Қамради бу олам томини  
Гулдурос, гулдурос осмон!  
Қувончдан ёрилган қалб ўтин  
Кўрмаган эдим мен зоҳиран,  
Нақ ўзин кўрсатди шу бугун  
Завқидан ёрилган доира!  
Ҳасадинг келади юракдан,  
Ҳасадинг келади бўлиб лол.  
Оҳ, қани, розийдим, юрак ҳам  
Ёрилса завқидан шу мисол!..

1962

ҚИРҚ ЙИЛДИР  
ҚАЛБИНГГА  
ОШИЁН ҚУРДИМ...

---

## ШЕЪР ЁЗГАНДА

Шеър ёзганинда, мисраларинг сенинг  
Амудай мавж урса, жўш урса, тошса.  
Марғилоң ипаги сингари товланиб,  
Ҳалима авжидай боғлардан ошса!

Шеър ёзганинда мисраларинг сенинг  
Қанот қоқиб юрса тепангда, қани!  
Ундан анқиб турса Самарқанд боғи,  
Фарғона гулшани — гуллар ватани!

Тебратиб-тебратиб янграса, гўё  
Танбурдай тарангу рубоб каби соз,  
Ўқувчи қалбингни шундай кўриб турса,  
Қуш каби қилмоқчи бўлганин парвоз.

Ҳа, худди қуш каби парвоз этса-ю,  
Боғларга бошласа сеҳр ила шунда.  
Ғолиблар сафига...

Дам қайноқ ҳисга  
Кўмиб ташлай олса ҳатто бир зумда...  
Ҳа, шундай,

истардим: шеърим қалбарни  
Булбуллар сингари этолса мафтун.  
Хаёлини олиб, меҳрини чулғаб,  
Завққа тўлдиролса борлиқни бутун.  
Шеъримдан кўролса улуғ юртимнинг  
Бахту истиқболин, азиз ўқувчим,  
Шунисини кўрсам, худди болалардай  
Қанот ёзар эди беҳад севинчим!

## ЛОЛАГИНАМ

Қўмсаб ёшлигимни лолага чиқдим,  
Бошланг, кўйлакчан ва ялангоёқ.  
Ерни соғинибман, қуёшни, кўкни,  
Борми баҳордан ҳам ажиб, тантироқ!..  
Ер, қуёш бўйдан айланди бошим,  
Мусаффо осмондан кўзим қамашди.  
О, азиз тупроғим, она қуёшим,  
Мени тентиратган эски синашта!  
Қир,  
Адир,  
Ёйилма,  
Шудгор, гиёҳ..  
Соғиниб чиқибман болалигимни.  
Ўша ялангоёқ, ўша ўйинқароқ  
Шамол югуради олиб илгимни.  
Югур,  
Югур, дейди юлқиб қўлимдан,  
Энди қариб қолган чин ўртоғини.  
Югур,  
Чучмўманинг кўзи йўлингда,  
Чиқипти йўлингга сени соғиниб..  
Қир,  
Адир,  
Ёйилма,  
Ўша шудгор, гиёҳ.  
Ҳамон ўша ёшлиги, кўрки..  
Менинг болалигим, ёшлигимга гувоҳ,  
Ўша олам, мусиқа, кулги..

Уша олам...  
Мендан олдин ҳам,  
Қоладиган мендан кейин ҳам!  
Уша олам...  
Қўналгайи дам  
Мендан олдин,  
Мендан кейин ҳам...  
Ишонмайди мени ҳеч кимга,  
Сеҳри билан ўрайди бошим.  
Ёшлигимни солиб эсимга,  
Кучоқлайди ёшлик йўлдошим.  
Чучмўма...  
Чучмўма...  
Кулиб турипти.  
Янги келинлардай ясанмишди соз.  
Ўзига ажиб бир оро берибди,  
Янги келинлардай эгилиб бир оз.  
Худди эшигидан чиқиб турган қиздай  
Ер бағридан бош кўтарипти.  
Ошиб турган тайёр хамирдай бўзда  
Чучмўма, бойчечак ўйнаб юрипти.  
Бойчечак боқади менга ҳайрон гўё,  
Қайдан бу гул, дея, мендан аввал...  
Қаники бўлсайдим мен ҳам сендек раъно,  
Сендек тансиқ бўлсам, ололсам амал!..  
Амал ололсаму уни алқаб, куйлаб,  
Чиқсам, йўқотмасам тупроқ таъмини.  
Лоладай авайлаб,  
Чучмўмадай яйраб,  
Бойчечакдек қазлаб чиқсам бағрини.  
Омонлиқ-сомонлиқ, кўклам келинчаги.  
Кўклам хабарчиса, о, соҳибжамол!  
Қутлуғ қадамгинанг кўксим ардоғи,  
Кўксим қадамингда, боса қол!..  
Гупиллаб турипти она-Ер дами.  
Сабза мўйловида баҳорикор дон  
Лола, лолабегим ҳали йўлдами?  
Қизил дуррасини илмапти осмон...  
Ҳали чиқардилар гупиллаб ёниб,  
Кулиб оро бериб ўзларига хўп!  
Кўм-кўк нимчаларни кийиб, тараниб.  
Тўрғай тилларида қўшиқлар тўқиб,  
Тасма белларини сириб кўк камар,

Баҳор карнайини чалиб, солиб жар,  
Лола дуррасини сириб бошига,  
Кўм-кўк ўсма сиқиб қалам қошига.  
Яъни, таранг қилиб қошларини ҳам,  
Алам-ангизларга зап тортиб қалам  
Гўё одим отиб писанда билан,  
Ажиб ҳусн билан ва ханда билан,  
Бўрсилдоқ шудгорлар бағрини ёриб.  
Гўё мени, мени ёниб ахтариб,  
Чиқиб келадилар оҳ, ҳали замон,  
Тароватларидан ёниб биёбон!..  
Биёбон айланур мисоли кўкка,  
Кўкка, кўкда ёнган қип-қизил чўққа,  
Уша ўйинқароқ куним келади,  
Лоладай оёққа турганим замон.  
Оловдай ёшлигим турган бўлади,  
Уша ҳаёт йўли — биринчи довон,  
Оёққа турганим лоладай бўлиб,  
Чучмўмадай беармон, беозор,  
Бойчечакдай ҳаётга келиб,  
Меҳнат билан топганим диёр,  
Қучоғига олади тағин,  
Юрагимга солади қулоқ.  
Дейди — гиёҳ ўзин куртагин  
Ўзагидан тутмайди йироқ!  
Ер сўйлайди она бўлиб азиз,  
Ер куйлайди мисоли дарё!  
Ер сеҳргар санъаткор шаксиз,  
Ер муқаддас инсоний даргоҳ!  
Мен лоламан, куйман, дарёман,  
Сўлмайдиган, қуримайдиган!  
Мен ана шу озод дунёман,  
Ўлмайдиган, қаримайдиган!  
Шундан унинг пойида пойим,  
Адосиман унинг висолин.  
У менингдир, мен унинг доим,  
Йўқдир унинг васли мисоли!

1968

## ҚАЛБ ТОРИ ЖАРАНГЛАЙДИ

Боғларимга май кирди,  
Гулларга чирой,  
Сувда патир қулча бўлиб оқди ой.  
Шеъримга най берди,  
Қалбимга илҳом,  
Қалбим яна хурсанд бўлди бир талай.  
Кўзларимга нур тўлди,  
Қалбимга ҳузур.  
Яна боғларимнинг сийнаси майин,  
Булбулларга тил кирди,  
Сўрарлар узр:  
«Иқбол шу боғда деб келдик атайин».  
Уларга мен бахт бердим,  
Улар менга байт,  
Илҳом парисини эҳсон этдилар.  
Субҳидам куйлашдик,  
Куйлашдик шодон,  
Менинг билан сафда бирга кетдилар...

## ҒҰЗА НИШ УРДИ

Шаҳрихон кўз очди уйқудан барвақт,  
Тонг унинг кўзидан табассум ёйди.  
Ялпиз бурқиб ётган ариқда бир вақт  
Бориб апир-шупир юзини чайди.  
Юзини чайдию қуш уясидан  
Парвоз қилганидай далага шошди.  
Худди ғўзаларга шошган ирмоқлардай  
Шошиб ўнгирлардан, қирлардан ошди.  
Шаҳрихон, чамамда, анвойи нурлар  
Тўлқинида гўё қалқиб борарди.  
Шудринг селпиб ётган майсаларки бор,  
Оёғи остида тўнғиб қоларди.  
Марзага етдию босди ҳаяжон,  
Тағин кўз олдида қуп-қуруқ шудгор...  
Ғўза қулоғидан топмайин нишон,  
Уч-тўрт қадам босди яна умидвор.  
Уч-тўрт қадам босди,  
Қуйиб кетди тер,  
Ураб олди гўё таъналар уни.  
Аммо нарироқда қулф урарди ер,  
Кўксига тўлдириб ғўзаларини.  
Уч-тўрт қадам босди,  
Дарҳақиқат кўрди  
У ниш ураётган ғўзаларини,  
Қўшқулоқ-қўшқулоқ бўлиб қаршиларди  
Чапак чалиб гўё ғўзалар уни.  
Қўрқма, дейишарди гўё, Шаҳрихон,  
Ҳосил айтганингдай бўлур, писандмас,

Не десанг бўлади,  
Қонми,  
Шон, ишон,  
Фақат меҳнатингни аямасанг бас!  
Тўғри,  
Меҳнат билан ҳамма фазилат,  
Тўкин ҳосилнинг ҳам қулфи калти у.  
У ҳаёт мулкига бебаҳо зийнат,  
Шаҳрихон қалбининг инъикоси бу.

1955

## ОТА ХОТИРАСИ

Ҳали из тушмаган чўлнинг ўртасида —  
Қуёшда бир «эмка» ялтираб қолди.  
Етиб яқиндаги ясси тепаликка  
Худди камар бўлиб унга ўралди.  
Шофёр тормоз берди тепа бошида,  
Машинадан тушди икки қадрдон:  
Бирини Ўзбекистон оқсоқоли эди,  
Бирини фарғоналик таниқли деҳқон.  
Чўлда икки киши...  
Тўрт тараф тақир:  
Юмронқозниқ галвир қилган ер,  
янтоқ,  
Қуёш шу саҳронинг ўзидек баджаҳл,  
Саҳро эчкиэмардек бужур ва чанқоқ.  
Ота қош чимириб мўлжаллаб кўрди,  
Бунда яшил, обод қишлоқ планини:  
«Мана шунда», деди Ота, ахири,  
«Очмоқ керак серсув пахта конини!»  
Бу вақт икки қўли белида деҳқон  
Қуш қараши қилиб боқарди чўлга.  
У ҳам ота каби ўзи режа тузиб,  
Чўлни айлантирган бўларди гулга:  
....Хув ундан ўтади канал, дерди ўйлаб,  
Манов жар бўйида ГЭС қурилади.  
Биз турган жойларга шаҳар тушиб шиннам  
Атроф уфққача пахта бўлади!  
Хирмон босиб кетса керак саҳронини,  
Эплай олмай қолар ҳосилни карвон...

Йўқ! (Уйлади аста) Ота ёрдам берар...  
Зап қишлоқ бўлади — кўркам, чароғон!  
Катта йўл ўтади қишлоқ ўртасидан,  
Айланар у колхоз хиёбонига.  
Отага боқди

ва дилнга тугди,—

Уни қўярмиз, деб Ота номига.  
Булбул ҳам келади ўтқазилса гул,  
Демак, парк бўлади бу жойда ҳали.  
Ҳар кун кулиб турар гуллар орасида  
Лениннинг нуроний, кўркам ҳайкали...  
«Хўп», деди илҳомга тўлган пахтакор,  
Жиддий ва мардона.

(Отага қараб).

Чўққи соқолниги силаб кулди Ота:  
«Меҳмонга келамиз боғлар оралаб»,  
Шунда пахтакорнинг кўнгли тоғдай бўлиб,  
Ҳисси дарё каби тўлқин касб этди.  
Баланд ва қудратли қомати унинг,—  
Горький айтган «мағрур» сўзни эслатди.

Ҳа,

Мағрур янграйдиги одам деган сўз,  
Ундан қудратли

ҳеч

йўқдир дунёда!

Таниқли деҳқоннинг иши бунга гувоҳ,  
Водий пайдо бўлди ўша саҳрода,  
Водий пайдо бўлди чаман ва обод,  
Забардаст қўлларда,  
Уша деҳқон бош.  
Одам қудратидан гурлади ҳаёт,  
Қалови топилса — ёнар экан тош.  
Баланд ва қудратли, мағрур ўша қомат  
Ҳозир ҳам қузатиб турар водийни.  
Бу — унинг бюсти,

кишига ҳамон —

Уша туришида эслатар уни!  
Ҳар кун у, далада тонг билан...  
Бунда —  
Отани кутгандай чиқиб йўл усти,—  
Уч Олтин юлдузини тақиб кўксига,  
Қишлоқ ўртасида турар бюсти.

## ПАРВОНА

*Муқаррамага*

Парвонани кузатганмисиз,  
Кўрганмисиз ёниб хок бўлганин?  
Мен кўрганман уни, мислсиз  
Жанг ўтида ҳалок бўлганин.  
Эшитганман жонидан кечиб  
Ёр йўлида ўтга кирганларни,  
Ўқиганман муҳаббатни, деб  
Тикка туриб жон берганларни!  
Аммо-лекни ҳеч кўрмаганман  
Бундай кураш нафосатини!  
Парвона, деб қўймас эдим ман  
Бундай қаҳрамоннинг отини!  
Ҳайиқмади ҳеч нарсадан у,  
Дадил ёриб чиқди зулматдан!  
Ёруғликка интилди мангу,  
Ўшамасми ўртаган зотан!  
Шу эмасми шундай салоҳият,  
Юрак берган унга азалда!  
Не фарқи бор ёнмоқ эса ният,  
Ўтдами ё ўтли газалда!  
Қимки ошиқ экан интилар нурга,  
Нур — нажотдир,  
Нур — ҳаёт мангу.  
Бемухаббат не бор умрга,  
Ёнмаса у, ёндирмаса у!

1962

## НАХРА

*Эшигингдан ўтаман  
Гул кўтариб ҳам йўталиб,  
Ер, кўнгил қўйган эсанг  
Чиққил укангни кўтариб,*

*(Халқ ашуласидан)*

Боғ кўчадан ўтар эдим,  
Эшигингга етганда  
Бир зумгина тўхтамоққа тополмадим баҳона.  
Не қиларим билмай қолдим.  
Дил ҳаприқиб кетгандан,  
Олма очган наҳра томон боқдим ўша замона,  
Не ўйгаки оғмиш эдинг,  
Сезмадими юрагинг?

Шу наҳрадан кўз ташладим  
Юрагимни ҳовучлаб.  
Супачада — гул тагида топди сени кўзларим.  
Оппоқ нозик қўлларингда  
Игна ушлаб, ип ушлаб,  
Тўрт гул солиб,  
Қимга дўппи тикар эдинг, гўзалим?  
Наҳот йўқ эди керагим,  
Сезмадими юрагинг?

Гоҳи гуллар чаманига  
Тўйиб разм соласан,  
Рассом каби тикиласан,  
Шоир каби хаёлчан.  
Гўё дўппи каржларига  
Шундан расм оласан,  
Шундан балки товланади у тизингда ранг-баранг.  
Йўққа ўхшар ҳеч қарагинг,  
Сезмадими юрагинг?

Тортган ипак қатимларинг  
Чатиларкан дўппингда,  
Баҳор ҳусни, ранги билан  
Йўғрилларди бамисол.  
Уни кўрдим тол баргаги,  
Олма гули тўпида,  
Тарғил лола ёноғида, чиройида,  
Қолдим лол,  
Ушанда ҳам йўқ хабаринг,  
Сезмадим юрагинг.

Шунда, гўзал бу санъатга  
Тенг бир қиёс қидирдим,  
Шоирона гўзал қиёс келди бехос кўзимга:  
Фарғона-ку, бу чизганинг,  
Гўё чаман уфурди,  
Тўрт карж гули тўрт томонни солди бирдан эсимга...  
Шунда ҳам, ёр, қарамадинг,  
Сезмадим юрагинг?

Ҳа, жонланди Фарғонанинг тўрт томони тизингда:  
Бир томонга Арслонбоб тоғларини чекибсан,  
Тожикистон офтобининг нури ўйнар юзингда,  
Қозоқ эли яйловлари,  
Туркман гулин тикибсан,  
Мафтун этди, ёр, санъатинг,  
Сезмадим юрагинг?

1957

## Қ И З М У Н О Й И М

Қўп қийнама, Қизмунойим,  
Овулимда кутар ойим,  
Қолмоқликка йўқдир раъйим,  
Бора қолай,  
Бора қолай.

Сеҳрлама кўзгинамни,  
Қизартмагин юзгинамни,  
Эшит, дилбар, сўзгинамни,  
Бора қолай,  
Бора қолай.

Юрагимни таталама,  
Хаёлимни аталама,  
Ҳазилинг қўй, бўталама,  
Бора қолай,  
Бора қолай.

Даканангни тузатиб қўй,  
Бер қўлингни, узатиб қўй,  
Амугача кузатиб қўй,  
Бора қолай,  
Бора қолай.

1957

## СЕҲРГАР

Сеҳргарсан ҳақиқатан ҳам,  
Бош айланур сен ўтган чоғда,  
Қанча-қанча севги бўлур кам  
Ўтдек ёниб сен ўтган боғда.  
Сен уларни айлантирибсан,  
Бирини гул, бирин булбулга.  
Бирин этиб кўйингда сарсон,  
Бирин айлантирибсан кулга.  
Мен истардим, сеҳргар бўлсанг,  
Ўзингни ҳам менингдай ром қил.  
Маломатни этиб ҳангу манг,  
Ўзлигингни менга инъом қил!

## АЙТ, ЁШИНГНИ СЎРАМАСИНЛАР

*Т. И. га*

Қимдир биров ёшингни сўрди,  
Қандай золим экан, алҳазар!  
Юрагимга гўё тош урди,  
Айт, ёшингни сўрамасинлар!

Ярашмайди қаримоқ сенга,  
Ёшинг сўраб қаритмасинлар.  
Солмасинлар уни эсингга,  
Ёшлигингни аритмасинлар.

Айт, ёшингни сўрамасинлар,  
Келмасинлар табриклашга ҳам.  
Риёкордир, риёкор улар,  
Риёкордан қўрққин, жонгинам.

Айт, ёшингни сўрамасинлар!

*1964*

## МЕН СЕНИ КҰРДИМ

Ер ўзига кўк шоҳидан энгил бичганда,  
Сабзарайҳон баҳор сувин қониб ичганда,  
Қушлар янги байт куйлаб, ўйнаб учганда,  
Бинафшалар бино қўйиб, юзин очганда,  
Қолхозимиз боғларида мен сени кўрдим.

Дудоғингдан бахт қўшиғи янграб кўчганда,  
Меҳнатингдан ўзни асло этмайин канда —  
Боғларингни парваришлаб ўстирдинг сен-да,  
Субҳидамда ой жамоли сенга кўчганда,  
Сабза водий бўйларида мен сени кўрдим.

Тонгда булбул қизил гулга бўлганда шайдо,  
Сен-да бўлдинг боғбон қизи, гулшанда пайдо,  
Нимчакамар бўйларингга бўлсин жон фидо,  
Севмай сени бўлурми ҳеч, кўзлари шаҳло,  
Ошиқларнинг ўйларида мен сени кўрдим.

## СИЛВА

Ҳеч тасаввур эта олмайман  
Ватанингни сенинг куйингсиз,  
Ҳеч тагнга ета олмайман,  
Қайдан олдинг бу қалбни, эй қиз?  
Куй бўлурми шунча ҳам гўзал,  
Тоғ қаъридан чиққандай тоза,  
Тўкилибоқ лабингдан ғазал  
Ватанингни этур овоза.  
Қим куйларди гар сен бўлмасанг  
Бу ўлкани сендайин ёниб?  
Қолурмиди бебулбул, бесан  
Араратинг, Ванинг ўртаниб...  
Куйсиз қолурмиди Зангизур,  
Тоғ дилбарн, гўзал Ҳаястон.  
О, Ҳаястон, мени тут маъзур,  
Олганига шундай ҳаяжон.  
Олиб кетдим уни ўзим билан  
Юрагимнинг азиз қатида.  
У сақланур сенинг ўзинг билан  
Ўзбекнинг муҳаббатида!

1965

## БАҲОР ЭЛЧИЛАРИ

### I

«Живир-живир... Эски қадрдон!  
Келдик мана, эшигингни оч!»  
Деразамни очдим,  
Бодом шохида  
Наврӯз келтирибди қалдирғоч.

Қўклам осмонига ёнбошлаб,  
Ёяр қуёш алвон-алвон нур.  
Балки баҳор элчилари учун  
Ташлагани асл алвондир.

Мен чиқдиму бодом шохидан  
Тўда қушлар гурр этиб кетди.  
Тагдўзи дўппили бодомнинг  
Гулларини дув тўкиб кетди...

Дув тўкиб кетди-ю,  
Узоқ қараб қолдим,  
Хаёлдай тез учиб кетдилар.  
Қора, нафис қанотларини  
Қўк тўшига уриб ўтдилар.

### II

Баҳор келди, гул-лола,  
Чаккангга тақ, чаккангга.

Иқболи мўл қиз бола,  
Чаккангга тақ, чаккангга.

Лолага тўлди дала,  
Чаккангга тақ, чаккангга.  
Сараси тарғил лола,  
Чаккангга тақ, чаккангга.

Бодом гули оқ экан,  
Барглари қайтоқ экан,  
Наврўз насими билан  
Чиройи порлоқ экан,  
Чаккангга тақ, чаккангга.

Гул билан баҳор келди,  
Лаззатли наҳор келди,  
Чамаи бўстони мизга  
Сепин ёзиб ёр келди,  
Чаккангга тақ, чаккангга.

## ФАРҒОНАГА

Яна ҳузурингга талпинади юрак,  
Яна узангида оёғим.  
Кўнглим ўта кўнглинг сари тушган йўлак  
Гуллар билан тўлибди тағин.

Йўлда чўкиётган қатор туялардек  
Тоғларингнинг этагидаман,  
Остонангга етдим, мисоли ғубордек  
Муҳаббатинг этагида ман.

Тоғлар қопқасини ошиб ўтганим он  
Рўпарамда очилди бўстон.  
Гўё ҳузуримда бутун ҳуснинг билан  
Ўзинг бўлдинг, жоним, намоён.

Худди офтоб қувган йўловчидек шу дам  
Ором топдим гўё салқинда,  
Боқдим: эртактаги каби кўк беқасам  
Тўқиларди мисоли бунда.

Бодоммикан, дебман, боғларингда битган,  
Табассуминг аро кўрганим,  
Нормасми, дебман кўриб, тобга етган,  
Жоним, хандон ташлаб кулганинг.

Қошингмиди, чалқиб, ҳуркиб ўтиб кетган,  
Қундуз эмасмиди Сирдаги?

Лабингмиди, тоти масту аласт этган,  
Ананасмасмиди қирдаги?

Сочинг эмасмиди тўлқин уриб ётган  
Кўксингдаги, Шаҳрихонмиди?  
Бағринг эмасмиди қучоғига тортган,  
Оппоқ-оппоқ Тиёншонмиди?

Шабадамасмиди шапатилаб ўтган  
Юзларимни, рўмолингмиди?  
Тонгинг эмасмиди хўп тўлғаниб отган,  
Жоним, сенинг жамолингмиди?

Яна ҳузурингга келтирди хаёлинг,  
Гўзал Фарғонанинг гўзали.  
Салом, шеърятнинг парисига тенг  
Шоир қалби, дарди, ғазали!..

. . . . .  
Яна узаингда оёғим...

**1957**

## КУЗ КҰРКИ

Ариқ тиниб оқар ҳозир пахтазорда,  
Офтоб ҳарсиллайди унда терлаб-пишиб.  
Узум шарбат йиғар сизиб бир меъёрда,  
Раис мамнун боқар қирда, отдан тушиб.  
Тоғлар ҳашамати, дарёлар мавжи,  
Боғлар замзамаси бунда муҳайё.  
Чўллар саховати, чаманлар авжи,  
Мўъжаз юртимизнинг кўрки шунда жо.

Ҳуснобод юрт, дейди шундан бизнинг юртни,  
Бир водийси ғазал, бир водийси ишқ.  
Қим билади, шундан унинг бахти бутми,  
Бир водийси рақсу биттаси қўшиқ!  
Шундай ҳаёт кезар юртимизда там-там,  
Шундай тароватда менга ёқади!  
Шундан, бу ўлкага доим келганнинг ҳам,  
Кетганнинг ҳам қўли ёқада!

## ҚОШ ҚОРАЙГАНДА...

Қош қорайди, тин олар она-Ер,  
Меҳнаткаш она-Ер тин олар,  
Бамисоли ардоқлаб уни эл,  
Шивирлар, шивирлар, шивирлар...

Қош қорайди, нақадар ҳаётбахш,  
Дарёдай шовиллар, шовиллар.  
Қош қорайди, қалбларга ўйиб нақш,  
Шодлигини шивирлар, шивирлар...

Кўкни рашкка солади наботот,  
Наботот ўйини нақадар!  
Қулоқларга ажойиб бир ҳаёт  
Шивирлар, шивирлар, шивирлар!

Ой тушипти ўтлоққа улоқиб,  
Хазонлар бағрида дувиллар.  
Хазонларнинг бағрига ўт ёқиб,  
Шивирлар, шивирлар, шивирлар...

Қош қорайди, сўнгги ой, сўнгги кун,  
Сўнгги мил якунлар умрини.  
Янги кунга йўл олиб сўнгги тун  
Оқ йўл тилаб шивирлар, шивирлар...

Қош қорайди, боғларга зар тўкиб,  
Тўкилпти мисоли юлдузлар.

Бахтиданми энтикиб, энтикиб,  
Шивирлар, шивирлар, шивирлар...

Шу бахт билан шу ернинг қулиман,  
Толеим бунда кўп мўътабар!  
Толеимга, эҳтимол, бериб тан  
Шивирлар, шивирлар, шивирлар...

## ВИСОЛ ЭРТАГИ

*Олтиной Бобожонова колхозда онабоши*

Ҳаҳ, тили қурмагур, қурмагур,  
Бирпасда қишлоқни тутди-я!  
Ҳаҳ, тили тинмагур, тинмагур,  
Дув этиб тўкилган тутми-я!

Ёш, сўлим Олтиной «ғийбати»,  
Ёш, сўлим раиса, хулқи хуш.  
Мисоли муҳаббат хилқати,  
Мисоли қўшиқлар торимуш.

Далалар маст эмиш кўйида,  
Йўқ эмиш кўнгиллар тиними.  
Айланиб гоҳ Шовот бўйида,  
Йўқ эмиш унинг ҳам кўними...

Шунча ҳам муҳаббат бўларми  
Мисоли жон бериб, жон олиб.  
Қуёш ҳам билармиш уларни,  
Паналаб ўтармиш, паналаб.

Пойини ўпармиш ўт-ўлан,  
Ғамзали кузатиб наботот.  
Фусункор далалар бериб тан,  
Лаб тишлаб қолармиш коинот.

Қимга у интизор-интизор,  
Тараниб чиқади кимга у?

Билолмай нотавон лолу лол,  
Қишлоғи қалбида кўп ғулу...

Гоҳ бўлар саргашта хаёли,  
Андиша бузади ўйини.  
Гоҳ аста, ҳуфия ва ҳоли  
Эзгилар муаммо ўйини.

У кўкни титкилаб кўради,  
Солмоқчи бўлади измига.  
Ўзича режалар қуради,  
Эрк бериб идроки азмига.

Тилсимот топади ногаҳон,  
Ёришар қорамтир юзлари.  
Бахт топган бўлади бир жаҳон,  
Чарақлаб кетади кўзлари.

Тикилиб қолади ҳудудга,  
Ҳудудда қум босган биёбон.  
Бургутга ўхшайди, бургутга  
Назари бу замон, бу замон!

Мафтункор боқади теварак,  
Нақадар муфтункор бу висол!  
Бу дала ошиғи, бу юрак  
Лол унга, дала ҳам унга лол!

Келиндай эгилиб оҳишта  
Саломга келади қомати.  
Оҳ, баҳор онлари — ошифта,  
Оҳ, баҳор келини омади!

1976

## ЭЙ, ОНА МАСКАНИМ

О, она масканим, суйганим,  
Оламга илк оёқ қўйганим,  
Дастлабки онларим шоҳиди,  
Дастлабки тонгларим шоҳиди,  
Мен келдим, бағрингга ол бир оз,  
Ол бир оз қўйнингга, дилнавоз.

Дарёлар тилида таронанг,  
Қушларнинг қўшиғи сен, холос.  
Қўйингда ошиқлар оворанг,  
Эй, кўнглим бўлаги, сарвноз!  
Мен келдим, бағрингга ол бир оз,  
Ол бир оз қўйнингга, дилнавоз.

Ҳаммаси ўтади, ҳаммаси,  
Тавсифи, ғазали, сози ҳам.  
Ҳаммаси ўтади, ҳаммаси,  
Ошиғи, мафтуни, рози ҳам!  
Сен ўзинг қоласан мангуга,  
Айланиб гўзаллик тонгига.

Мен тағин пойингда гард бўлиб,  
Ошиқлар бағрида дард бўлиб,  
Ўтаман меҳрингга айланиб,  
Меҳрингга, сеҳрингга айланиб,  
Эй, она масканим, суйганим,  
Оламга илк оёқ қўйганим!

1975



## Қ А Д А Х

Янги кун бўлади ҳадемай,  
Янги куй туғади эртамиз.  
Шу куйдай кўтаринг лола май,  
Бор бўлсин жонажон ўлкамиз!

Бор бўлсин шу куйдай торда,  
Бор бўлсин самода жарангдор.  
Бор бўлсин севгидай ёрда,  
Бор бўлсин умрдай пойдор!

Қулгудай туғилар янги куй,  
Қаҳқаҳа тўлдириб водийга.  
Қуй яна тўлдириб, қадаҳ қуй,  
Қуй билан ет унинг додига!  
Қуй тўлсин бу ажиб водийга!

## ЧИНОР ВА ШОИР

*Устоз Уйғунга*

Мунча узоқ қараб қолдинг, шоир, менга,  
Нима сени ҳайратга солди?  
Осмони фалақдан боққанимми сенга,  
Ё умримми ўйингни олди?  
Ҳайронмисан ўлим билмасимга,  
Тенгин билмасига бу танам?  
Ҳайронмисан йиқилмасимга,  
Тикка туришимга бўронларда ҳам?  
Йиқилмадим. Мағрур шохимни  
Асрлар ҳам қайиролмади.  
Тишлаб ётдим момо тупроғимни,  
Ҳеч на ундан айиролмади.  
Аммо нима билан уни ардоқладим,  
Шунча умр эвазига, айт?  
Умр карвонига боқиб, лоақалли  
Туясига деёлдимми ҳайт?..  
Шундай, умрим узун, аммо фузун эмас,  
Сени ҳайрон қилган шу бўлса!  
Умри фузун ўзингсан, менмас,  
Умр шундай киройи тўлса,  
Агар умр бўлса!

## УЧ ҚАЙИН ВА БИР ЭМАН

*Қардош белорус ёзувчиларининг  
Каралишчевичи ўрмонидаги ижодий  
уйи кўп меҳмоннавозлик кўрсатди  
менга. Менинг деразам қуюқ ўрмон  
ичига қараб очилар ва унда айниқ-  
са бир қайин кеча-кундуз мендан  
кўз узмасди. Бу шимол келинчаги-  
га қўшиқ тўқимай бўлмади. Зотан  
у менинг юртимни, хонадонимни  
қийс этарди ўзида.*

### ҚАЙИН

#### *Қизимни соғиниб*

Бир туп қайин ҳар кун эрталаб  
Деразамга келиб қарайди.  
Менга қараб сочин тарайди  
Бир туп қайин ҳар кун эрталаб.

У ўрмондан чиқиб келади,  
Столимга қарайди кулиб,  
Кулгулари кундай тўкилиб,  
У ўрмондан чиқиб келади.

У қомати расо келинчак  
Эслатади беҳос қизимни;  
Қақаноғим, у ёлғизимни,  
У қомати расо келинчак.

Бўса олай, дея эгилиб,  
Деразамга келиб туради,  
Қизим бўлиб кулиб туради,  
Бўса олай, дея эгилиб.

О, қомати расо келинчак,  
Деразамни очиб кир, майли,  
Ишларимни сочиб кир, майли,  
О, қомати расо келинчак!

## УША ҚАЙИН

*Уғлимни соғиниб*

Мен ўрмонга чиқаман аста,  
Уша қайин бирга юради.  
Ўртоқлари унга сафбаста,  
Бизни ўраб гурунг қуради.

Қулоқ битар қушлар гувури,  
Қизилиштон машинкаси дан.  
Атлас тўқир офтоб нури,  
Танда қўйиб мисоли бунда.

Писта чақиб тушиб келади  
Қизил «бурка» солиб олмахон.  
Қайин эса олтин элайди  
Унга этиб умрини хазон.

Силкитади эркалаб гоҳи  
Минг қаватли биноларини.  
Ияғай олмас инсон нигоҳи  
Сеҳр тўла жилоларини.

Қанча боқсанг, шунча, ажабо,  
Хаёлингни сеҳрдек тортар.  
Олақарға чўчитиб гоҳо  
Латта йиртар мисоли тар-тар...

Бузилади хаёлим бирдан,  
Қитоб йиртар ўғлим келади.  
Тетик тортиб ажиб сайрдан,  
Хаёлимда Пегас елади...

Шунда тағин ўша ёш қайин  
Деразамга кузатиб қўяр.  
Яна шеърим хиёл ўтмайин  
Қаламимга қошини бўяр...

Гулхан ёнар ўрмонда лов-лов,  
Тун қочади бўридай тўс-тўс.  
Ялов бўлиб ўрлайди олов,  
Таърифига етишмайди сўз.

Қўшиқ айтиб ёнади гулхан,  
Қўшиғига қўшилар ўрмон.  
Лола бўлиб қизариб ундан  
Юзлар пишар мисоли ширмон.

Бамисоли қайин, қарағай  
Исингани келади босиб.  
Арча келиб, аканг қарағай,  
Шохларини қуритар осиб.

Гулхан ёнар тобида, шўх, шод,  
Товланади қайинзор бирам.  
Рақс этади мисоли, ҳайҳот,  
Бизнинг «Баҳор» қизлари бу дам...

Биз сен билан, азизим қайин,  
Бир чеккада қиламиз ҳузур.  
Қарағайлар ўйнаган сайин  
Гулхан ёнар, ловиллаб базўр.

Мана шундай бир-биримизга  
Суянишиб тургандай хушҳол,  
Тонг отгунча тўниб юз-юзга,  
Пичирлашиб шу гулхан мисол,—

Тамарангни кузатар эдим,  
Эшигида қолиб ошифта,  
Мана шундай осойишта, жим  
Қайтар эдим уйга оҳиста...

Уни солдинг яна эсимга,  
Соғинчимга ширин ун инди.

Билиндими, бу ўтни кимга  
Ёки қайга ёққанинг энди?..

## ЭНДИ ЭМАН

*Дўстим Пимен Панченкога*

Бугун жуда ажиб туш кўрдим,  
Мижжа қоққан эканман пичи.  
Дўстлар бизни йиғлаб кузатарди,  
Кузатарди Каралишчевичи.

Бутун ўрмон турар осуда,  
Буюк эман қайғуга тўлиб  
Қучоқларди Панченко бўлиб,  
(Ўнга ўхшаб кетарди жуда).

Қўл узатар қайин, кўп зариф,  
Кўзларида табассум ва ёш.  
Бамисоли юрагин бериб  
Юрагимни оларди ёввош.

Арча келар қатор саф-басаф,  
Этаклари судралиб ерда,  
Қиз боладек лабини тишлаб,  
Ўкингандай бўларди қирда.

Чўчиб турдим, чувалди ҳушим,  
Эсиз, сокин кўлга тушди тош.  
Зора давом этса, деб тушим,  
Ёстигимга қайта қўйдим бош.

*1966, Минск.*

*Каралишчевичи ўрмони.*

## СИРДАРЕ

Худди Сирдай ўтади куним,  
Худди Сирдай ўтиб борар ёш,  
Худди Сирдай билмайман тиним  
Ватанимга бўлиб қайғудош.

Аммо унинг белига Сирдай  
Бўлурманми лоақал камар?  
Бўлурманми мадад зиғирдай,  
Бермасам ҳам Сирдайн самар?

Майли эди унга эгилиб  
Бир дарёдек хизмат қилолсам.  
Майли эди, жилғаси бўлиб  
Қучоғида оқиб юролсам.

Билинмасди шунда мабодо  
Бу умримнинг Сирдай ўтгани.  
Шу жилгадек бағрида ҳатто  
Билинмасди сингиб кетганим.

ҚИРҚ ЙИЛДИР  
ҚЎШИҒИМ  
ҲАМРОҲ ЙЎЛИНГДА

---

## ОҒА РУС

Эй, азиз меҳригиё халқ, ҳеч туганмас шон сенга!  
Халқимизнинг қалбида ишқ, меҳри бепоён сенга!

Баҳра топди, яшнади эл дўстлик офтобидин,  
Яшнаган эл жону дилдан басталар дoston сенга.

Юз очар бу элда ҳар гул ҳар саҳар номинг билан,  
Минг ташаккур айлағай бу боғда ҳар инсон сенга.

Халқ иноқ, дўст бўлди мангу, сен бўлиб элларга бош,  
Биттаси сафдош, бири йўлдош, бири ўғлон сенга.

Сенда топди халқ заковат, ақлу идрок ҳам сабот,  
Шу сабабдан халқ ишқи, меҳри бепоён сенга.

## Б У Х О Р О

Дилбар, диёри дилхоҳ зебо шаҳар Бухоро,  
Зебо шаҳарлар аро кўп мўътабар Бухоро.

Зебо Минораи Чор, Ситораи Маҳоса,  
У Тоқи Заргароний, мумтоз маҳал Бухоро.

Ёғмиш мисоли юлдуз сайёраи суманбар,  
Қошонаи замона, тупроғи зар Бухоро.

Бир қошида Зарафшон, мисоли бир сурайё,  
Бир қошида Навоий, зуҳро назар Бухоро.

Ҳайратда гоҳи сайёҳ, гоҳ хешу ақраболар,  
Савлат тўкиб замонга ғолиб ўтар Бухоро.

Дорилфунуни олий, ҳеч қайда йўқ мақоли,  
Мафтун этар жамоли соҳиб ҳунар Бухоро.

Зардўз, зар дафина, чўлларда сир, хазина.  
Оташ нафасли сийна то сарбасар Бухоро.

Бир мўйсафид ҳамиша рукуда тилла боши,  
Ҳар кун мисоли бир кашф эълон этар Бухоро.

Бир ён ферузаи кон, бир ён хазинаи газ,  
Бир ён хазинаи зар, тилло камар Бухоро.

Бир ён камоли санъат — Исмоили Сомоний,  
Бир ён жамоли жаннат, масъуд яшар Бухоро.

Келмишди рўбарў ким мисоли икки дунё,  
Висоли икки дунё шому саҳар Бухоро.

Бир кун симоби пахта, бир кун бухори тилло,  
Бир кун бухори сурдан кулиб боқар Бухоро.

Иш бошида мубошир сипоҳи ўспиринлар,  
Тож мисли боши узра бугун зафар Бухоро.

Бир боши Тошкентдир, бир бошидир Кремль,  
Йўқдир бошида энди ғамдин асар Бухоро.

Олқиш саховатингга, олқиш саодатингга,  
Олқиш тароватингга олам қадар Бухоро!

## ЎЗГА

Кўз очиб кўрмади кўз мардуми сандин ўзга,  
Сева олмайди менингдек сани мандин ўзга.

Бағри кенг, ишқи мусаффо гули, булбулларига  
Борми оламда чаман ҳеч бу чамандин ўзга!

Билинур мард киши мардлик ила бу майдонда,  
Саман ўрнини босолмайди самандин ўзга.

Юрагим торида йўқ бошқача куй, бошқача соз,  
Сен отиб поралаган зарби камандин ўзга.

Бари меҳримни олиб кимга инъом айлаганинг,  
Менга не қолди хаёлингда чамамдин ўзга?

## Ю Р Т И М

Гоҳи ақлим шошур, юртим, камоли сарфарозингга,  
Бу балки эътиқодимдан сенинг меҳр ила розингга.

Сени ардоқ этурлар, сен уни сеҳринг-ла ардоқлаб,  
Селу мафтун этурсан ҳайратул нашъу навозингга.

Севиб куйга солурлар, ўртанурлар кўйи васлингга,  
Тополмай тенг ва юксак бир мусалло дилнавозингга.

Битурлар шаънингга соҳиб қаламлар олий мисралар,  
Етолмай, еткуролмай ўз табиий туғма созингга.

Қамоли ташналик бирла авайларлар висолингги,  
Бўлиб лол ҳар нафас олган гиёҳлардан овозингга.

## ОҲИСТА-ОҲИСТА

Кўнгил мулкига кирдинг, дилрабо, оҳиста-оҳиста,  
Унинг дилдори бўлдинг бебаҳо оҳиста-оҳиста.

Баногоҳ беижозат кирдингу ҳайратда қолдирдинг  
Олиб домингга бир оҳанрабо оҳиста-оҳиста.

Дилим боғига ўтқазган бу эзгу дард ниҳолингдин  
Вафо унди, вафо унди, вафо, оҳиста-оҳиста.

Ширин дамлар ато қилдинг хаёлим коинотига,  
Ўзинг кел энди жоно, марҳабо, оҳиста-оҳиста.

Кўзидин ўзга айби бормидир оламда оҳунинг,  
Кўзинг мардуми-ла этгил шифо, оҳиста-оҳиста.

## ИШҚ БОРКИ...

Ишқ борки гўзал олам, у кўзлар қароғинда,  
У борки кўнгил сўнмас ҳаттоки фироғинда.

У борки баҳор ҳаргиз боғлайди яранг гулдан,  
Масъуди, малолинг ҳам қош ила қовоғинда.

Дашт бирлан ўтиб кетди бир оҳу мисол наврўз,  
Лолаи гулобингни эзғилаб оёғинда.

Қолмишди яқо йиртиб баргинда тиниқ, шабнам,  
Гўёки фиғонидин ёш эрди ёноғинда.

У тобе этар гўё бахтингни қилиб гулхан,  
Оламга баён айлаб машъали маёғинда.

Қанча дарди-ҳасрат бор, қанча қулфи тилсимот,  
У узган кўнгил торин ҳар битта улоғинда.

Барчасин билар кўнгил, барчасин этар барҳам,  
У боис ривоятлар эл-юрти қулоғинда!

## ЁР ЭТМА

Агар аҳдимни бузсам, дилнавозим, асти ёр этма,  
Муҳаббат боғини тарк эт ва асло гулузор этма.

Агар ёв олдида беҳуда иш бирлан асир ўлсам,  
Қасос нафрат билан ўлдир, мени асло хумор этма.

Ҳаром ўлсин муҳаббат гар йўлимдан бир қадам қайтсам,  
Рақибим бўл, рафиқам бўлмагил, мотам мазор этма.

Зафар бирла жаҳонга кўрсатурман чин муҳаббатни,  
Муҳаббат фарз ҳам қарздир, қўзим, номуси ор этма,

Қўлимдан тушмагай асло қасос шамшири жангларда,  
Агар ўлсамки мардона, ўзингни ғамгузор этма.

Ва лекин қумрилар ғам бирла асло нолавор бўлмас,  
Қўзингга бу жаҳонни асти, ёрим, танги тор этма.

Гўзал гулшан Туроби пок этилгай тезда ёвлардан,  
Агар аҳдимни бузсам, дилнавозим, асти ёр этма.

1944

## РАВО БИЛМА

Ғам бирла мусибатни хулқингга раво билма,  
Бу гулшани жаннатда бахтингни қаро билма.

Дилдори жигарпоранг мардона ҳалок бўлса,  
Кўксингни кўтар тоғдай, сен асти яро билма.

Гул боғи — гулистонинг сен бирлаки фахр айлар,  
Шамшод ила баҳс этган қаддингни дуто билма.

Сен бирла у ёрингни эл қалбига жо билгай,  
Эл оғзида дostonни сен асти наво билма.

Сен севги китобинда ошиқлара ўрнаксан,  
Бу шон ила шуҳратни сен асти хато билма.

Ҳар ишда камолнинг зўр, ғам сенга раво эрмас,  
Фарёд ила ҳасратни васлингга аро билма.

Кўнглингни шикаст айлаб, умрингни Туроб этма,  
Бу гулшани жаннатда бахтингни қаро билма!

1944

## ЭЙ, ГУЛ

Эй гул, сени узди ким ва кимга?  
Дуч айлади қайси бераҳмга?  
Баргинг қати сирга ошиёнмиш,  
Баргингда кўнгил хати аёнмиш.  
Баргингдаги шабнамнинг фасона,  
Ошиқ ёшидан эмиш нишона.  
Шунданми азал гўзал жамолинг,  
Ошифтага ком ила камолинг?  
Ром этди кўнгилни бўй-бастинг,  
Бу дардга эмишки дард йўқ тенг.  
Ногоҳ буни менга этди сирдош,  
Кўнглимдаги бойлигим этиб фош,  
Қимданлигинг энди эътироф эт,  
Сўнг, майлига, хок ила туроб эт...

Эй, гул, сени узди ким ва кимга?..

## МУҲАББАТ МАДҲИ

«Жоним», дедим қулоғингга, оҳиста «жон», дединг,  
Ортиқ бу жон сенсиз менга, жоним, инон, дединг.

Гул ўрнига дурдек териб келган каломимни  
Аъло билиб ҳамиша сен «бу дoston», дединг.

Қуёш бўлиб кирдинг менинг қалбимга бир йўла,  
Қалбинг менга кенг, беғубор бир осмон, дединг.

Айтгил, дедим борми тагин оламда бахтиёр,  
Хумор боқиб «менинг билан сен бегумон», дединг.

Бу бахтга қилсам арзигай кошона армуғон,  
Нозим билан Муҳаббатинг бўлсин омон, дединг,

«Жоним», дедим қулоғингга, оҳиста «жон», дединг,  
Ортиқ бу жон сенсиз менга, жоним, инон, дединг.

## САНАМ, ҲЕЧ БОРМИ ИНСОФИНГ

Ўзинг айт холисанлилло, санам, ҳеч борми инсофинг?  
Кўнгил зорига бепарво, санам, ҳеч борми инсофинг?

Мени минг кўйга солмоқлик сенга, дилдор ҳордиқми?  
Тағин бошимда не савдо, санам, ҳеч борми инсофинг?

Не қилсанг қил, фақат кечма, эмишки олам измингда,  
Буюр, орзумни этсин жо, санам, ҳеч борми инсофинг?

Буюр, дардинг олай, меҳринг тошиб келгил қучоғимга,  
Кўриб қўйсин азим дунё, санам, ҳеч борми инсофинг?

Ёнурман, кул бўлурман, не саодат, кўйи васлингда,  
Не бор ишқ васлидан аъло, санам, ҳеч борми инсофинг?!

## САРВИНОЗ

Ташналик, наздимда, роҳат сарвиноз,  
Ташналик ўзга саодат, сарвиноз.  
Ташналик ҳордиқ-ҳаловат, сарвиноз,  
Сенга, билмам, менга одат, сарвиноз.

Ташналик дийдорингга элтар мени,  
Чашман ноёб бўлиб ўртар мени,  
Ўртаб-ўртаб комига тортар мени,  
Ишқ деган макринг ниҳоят, сарвиноз.

Умри боқий қонмасин бу ташналик,  
Қонмасин ҳеч, сўнмасин бу ташналик,  
Қонса-қонсин, қолмасин бу ташналик,  
Ташналикдандир қаноат, сарвиноз.

Ташналик борки, ўзимда, сандаман,  
Ташналик бирла сенга арзандаман,  
Сен қўшиқсан, мен эса хонандаман,  
Сен билан топдим фароғат, сарвиноз.

Сенга ошиқман, шундан ҳар тилдаман,  
Бахтиёр, жаннатмакон ҳур элдаман,  
Сен Туробсан, мен Ҳамид, Хайрулламан.  
Сен саломат, шундан омад, сарвиноз!

## ВАТАН ШАҲНОЗИ

Осмон оламга ёйди толеинг достонини,  
Толенинг достони ювди кўнглимиз осмонини.

Кўнглимиз осмони фахринг бирла мисли лолагун,  
Лолагун эллар сенингдан топдилар армонини.

Халқлар армони азмингдан ушалди дилрабо,  
Дилрабо кунлар тўлиб куйлар бугун давронини.

Бунда меҳнат топди иззат, топди қудрат, топди шон,  
Шон билан топдинг фароғатда кўнгиллар конини.

Эл тотув, сен тинч-фароғат қўйнида ободсан,  
Сенга бахш этмиш шунингдан умрининг ҳар онини.

Қанча куйлаб, қанча сўйлаб қанча ардоқ этса оз  
Ўзбекистон деб аталмиш сен каби бўстонини.

Кўзи қошинг устида кўп бебаҳо меҳмонларинг,  
Минг тавозе бирла қутлар эл улуғ меҳмонини.

## Н У Р Х О Н

Чирмашди кўкка нолалар, кўк тўйди-тўйдими?!  
Бағрин этиб садпоралар, кўк тўйди-тўйдими?!

Чиммат бўлиб умрим бўйи бахтимнинг сояси,  
Бахтим қилиб қоп-қоралар, кўк тўйди-тўйдими?!

Очмай юзим ҳилолини, этиб бир рўдапо,  
Учиб мисли сайёралар, кўк тўйди-тўйдими?!

Лочин бўлиб ҳавола эй, қафасни парчалаб,  
Қафас қурбони соралар, кўк тўйди-тўйдими?!

Синсин қафас, чархинг бузилсин эй, золим фалак,  
Эркингни ол дугоналар, кўк тўйди-тўйдими?!

## ТОНГ ЮЛДУЗИ

Тонг нури ювар олам юзини,  
Нурлар қувалар қизлар изини.  
Қизлар изидан юрган у нигоҳ  
Тонг юлдузими, шон юлдузими?!

Тонг юлдузидан пахтам чаноғи,  
Пахтам чаноғин йўқдир саноғи.  
Тун-кун бошида парвона мисол  
Лов-лов ёнади қизлар ёноғи.

Лов-лов ёнади ундан яширин,  
Ундан яшириб ошифта сирин.  
Намунча азоб, истармисан-е,  
Борсам оёғинг узра бош уриб?..

Пахтагда фақат, пахтагда кўзинг,  
Пахтагга деган аҳдингга кўзинг.  
Тушгай ва қачон эй, сарвниҳол,  
Ёринг малагинг — бахтингга кўзинг?

Тонг юлдузига кўксинг ярашур,  
Не ўтга солиб ёқсанг ярашур.  
Эй, дайди нигоҳ, йўқдир хабаринг,  
Куйганларингга боқсанг ярашур!

## КУЙЛАТИБ ҚҰЙДИНГ МЕНИ

Бир қиё ташлаб кўнгилга, ўйлатиб қўйдинг мени,  
Бир муғанний, ошиқона куйлатиб қўйдинг мени.

Чақдингу чақмоқ, қилич солдинг дилим осмонига,  
Оҳ, дилим бирла баробар ўйнатиб қўйдинг мени.

Олдингу кетдинг ўйимни, тинчиму сабримгача,  
Излатиб кўйингда жон, кўй-кўйлатиб қўйдинг мени.

Шунча ҳам қиммат бўлурми бир қиё бир зорга,  
Ҳар чамак, ҳар боққа бир бўй-бўйлатиб қўйдинг мени.

Энди билдим, тоғ экан Мажнун қалби, ёпирай,  
Кўча-кўйда ҳар кишига сўйлатиб қўйдинг мени.

## К И Ш И

Сув бўйида ақлим олди нотаниш барно киши,  
Сув деди, сув бердим, ичди, кетди бепарво киши.

Соядек қолдим чўкиб, кўзам қўлимда, маҳлиё,  
Соядек кетди хаёлим, билмади жоно киши.

Шу сабабми, қолди ҳар кун чашма бошида кўзим,  
Йўқмикин, деб ташна лаб у кўз таниш ошно киши.

Сарвбўй бўйликкина, қизларни этмай интизор,  
Қайта кўргазсин бўйин у, бўлса ҳам танҳо киши.

Йўқса, чулғаб ташлагай бошини чилвир сочимиз,  
Сув бўйида, бўлмағай хоки Туроб барно киши!

## МУСОҲАБА

*Бир лайлога*

Қаро тун дейдилар зотан араб назлида лайлони,  
Нечун у, бўлмаса, суҳбат уйин шамъи шабистони?

Азалдин дейдиларким, дард-алам тимсолидир лайло,  
Нечукким тургизармиш йўқса лайло номи шайдони?

Муҳаббат кўйи дерлар Лайли кўйи, Лайли савдоси,  
Нечук мажнун аталмиш унда ошиқларни султони?

Малика, дейдилар ишқ мулкига Лайлони, аммоким,  
Қим у ечгай ягона бўлмаса мажнун, муаммони?

Ижозат бўлса бергум ечса ким бу чўнг муаммони,  
Сотилган бўлса ҳам бир вақт Самарқанду Бухорони.

1961

## СЕВГИ САОДАТИ

*(Кинофильмдан)*

Мени бунда олиб келди севги саодати,  
Севги саодати, балки севги маломати.  
Сеҳр билан етаклади муҳаббат боғига,  
Ошифтаҳол этиб мени маҳбуб малоҳати.  
Нола бўлиб ҳаволадим унинг хаёлида,  
Ҳаловатимни олдию унинг ҳаловати.  
Маликамиш у бебаҳо малоҳат мулкига,  
Бўлурмикин маликалар меҳри, саховати.  
Қаттиқ жароҳат боғлади шўхи ситам ўқи,  
Кошки сайёд ўзи боқиб, битса жароҳати...

## АЙТИШУВ

I

М Е Н:

Навоний назми бирла сўзласамми?

У:

Ва ё Зебунисодек бўзласамми?..  
Тўлурми ташна кўнглинг ё суманбар?

М Е Н:

Наҳот ошифталик хулё, суманбар?

У:

Менинг кўнглимда, билки, битта сансан!

М Е Н:

Чаманда андалибман, сен чамансан!

У:

Камоли иштиёқинг бирла борман!

М Е Н:

Сенинг бир боқошингга интизорман!

У:

Хаёлим ҳар ниҳол, ҳар гулда отинг!

М Е Н:

У гуллар суҳбатиде бор бисотинг!

У:

Деюрларки, етишсин тенги тенгга!

М Е Н:

Мени сенга деюрлар, сени менга!  
Бироқ мен бундаман, сен ундадирсан,  
Хаёлинг бирла оламга татирсан!  
Навойи назми бирла сўзласамми?

У:

Ва ё Зебунисодек бўзласамми?..

У ва М Е Н:

Муҳаббат машқидин ўт чиқса ногоҳ,  
Гуноҳи мендамас, бўлғайлар огоҳ!..

II

У:

Дединг — мен бундаман, сен ундадирсан,  
Хаёлинг бирла оламга татурсан.  
Билурман, ҳар нафас менда нигоҳинг,  
Нигоҳинг нур йўлимда, худди нурсан!

М Е Н:

Тўёлмайман сенинг мадҳингни тинглаб,  
Шеърсан гоҳи, гоҳи бир шуурсан!  
Сеҳргарликми ёки касби рўзинг,  
Гоҳи жаннат париси, гоҳи ҳурсан!

У:

Ажабмас ҳури-ғилмон бўлса ёринг,  
Чаман бўлса макони, не деюрсан?  
Чамандир у, чаман отлиқ Ватандир,  
Дилу қулфинг очилгай унга кирсанг!

М Е Н:

Тасаддуқ, бағрида Сен бор чаманга!  
Чамандир, балки Сен ёр бундадирсан!

У:

Демишлар — севги султони эмиш ёр!

М Е Н:

Демак, Сен севгининг оллоҳидирсан!

У:

Демишлар — ёр эмиш юлдузга монанд!

М Е Н:

На юлдуз, Сен Уларнинг моҳидирсан!

У:

Демишлар — севги бир дарёи олам!

М Е Н:

Демак дарёми, Сен дарёи дурсан!

У:

Демишлар — ёр эсанг ёр ўл умрбод!

М Е Н:

Демишлар — кам анга жонинг ўгурсанг!

У:

Гувоҳдир Нодира, Маҳзуна, Вайсий!

М Е Н:

Муродинг ёр, муродингга етурсан!

У:

Навойи назми бирла сўзласамми?

М Е Н:

Ва ё Зебунисодек бўзласамми?

У ва М Е Н:

Муҳаббат машқидин ўт чиқса ногоҳ,  
Гуноҳи мендамас, бўлғайлар огоҳ...

## Р И С О Л А Д А

Ҳар хил бўлур рисолада ҳар ким муҳаббати,  
Ҳар хил бўлур жафоси ҳам, ҳар хил инояти.

Олам мунаввар баҳридан одам хаёлида,  
Еқангга чанг солур унинг ҳайратли санъати!

У карни гоҳи кўр қилур, у кўрни гоҳи кар,  
Гоҳи ўзин ҳам танг қилур ўзин каромати!

Не тонг агар тавоф этса унинг висолига  
У мазҳабн маҳобатинг — Ватан таровати!

Баён этур садоқатин ўлимга тик боқиб,  
Йўқдир саодатнинг бундан буюк саодати!

## Г Ҷ З А Л

Қим кўрмаган гўзалликнинг нозик адосини,  
Нозик адоси ишқининг минглаб гадосини.

Минглаб гадо соҳибназар бир ним имо билан,  
Бу ним ибo адо қилур ҳатто худосини!

Ҳар рақсида бир баҳри байт, бир дард мушоира,  
Ҳар ғамзаси олур киши дарди балосини.

Ғар синса тор, гоҳи дотор, қарс кетса доира,  
Қолгани у бу санъатдан ушлаб яқосини.

Қим лол эмас бу санъатга ва ким ҳайрон эмас,  
Санъат уволи тутсину тортсин жазосини.

Минг бор ардоқласанг арзир, минг бор олқишласанг,  
Табиатнинг сенга қилган бундай атосини.

Ажабмасдир табиат ҳам бу гўзаллик билан  
Тузатган бўлса беадад минг-минг хатосини.

Бу беадад бахт нашъаси топмишки, офарин,  
Гувоҳ қилиб Туроб Тўла деган мирзосини.

## ҚИЙНАМАСАНГ-ЧИ

Эй, соҳиби дил, кўнглим олиб қийнамасанг-чи,  
Кўнглимни олиб, ўтга солиб қийнамасанг-чи!

Жон ила таним, билки, маним сен ила ёлғиз,  
Ишқ соҳилини терс ёқалаб қийнамасанг-чи!

Ним парда кўнгил савти билан ақлим олибсан,  
Ақлимни олиб ҳам йўқолиб қийнамасанг-чи!

Соз додга келур қийноғидан созандасининг,  
Созанда мисол қалбни чалиб қийнамасанг-чи!

Ўйнашма юрак дарди билан дардиманд эрсанг,  
Кетмасми ахир у ўт олиб, қийнамасанг-чи!

Андишалидир балки ҳушим, сеҳри кечирсин,  
Оҳ жажжигина жоним олиб қийнамасанг-чи!..

## Ф А Л О Н Ч И

Қўп шикаста юрагинг бор, фалончи,  
Сен куйласанг анқир баҳор, фалончи,  
Тинглар сени ҳар интизор фалончи,  
Ёр куйига безътибор фалончи,  
Безътибор, беихтиёр фалончи!

Сеҳринг билан хаёлини оласан,  
Уйнашасан, бамисоли боласан,  
Не кунларни хаёлига соласан,  
Ёр куйига безътибор фалончи,  
Безътибор, беихтиёр фалончи!

Чайқалади тиниб қолган тиниқ кўл,  
Торинг тегиб янграб қолар овлоқ йўл,  
Сенинг билан ороланур ҳатто чўл,  
Ёр куйига безътибор фалончи,  
Безътибор, беихтиёр фалончи!

Уйнаб-кулса ярашади сен билан,  
Ошиқ бўлса ярашади сен билан,  
Ҳатто ўлса ярашади сен билан,  
Ёр куйига безътибор фалончи,  
Безътибор, беихтиёр фалончи!

## АЙЛАНАЙ

Эй, азиз ёр, хуш келибсан, айланай!  
Лоларухсор, хуш келибсан, айланай!  
Пойи олинга ҳасанот боғ аро,  
Гулга гулёр, хуш келибсан, айланай!

Сочмадим гул йўлларингга, жонидан,  
Тутмадим гул қўлларингга, жонидан.  
Ўксима, жоизми тутмоқ гулга гул,  
Ёр кўнгил берганда сенга, жонидан.

Боққа экдим, сен келиб очилсалар,  
Йўлларингга гул ўзи сочилсалар.  
Гул сенга, сен гулга гулпайванд бўлиб,  
Яшнаса дил уйида гулғунчалар.

## ТАРОНА

Эй, соҳиби созанда, кел, созингни қўлга ол,  
Жўр бўл менинг куйимга, кел, созингни йўлга сол.  
Оқ пахтамик таронаси ёйилсин тонг мисол,  
Ғолиб йигитлар мадҳига қониб созингни чол,  
Оламни тонг этсин бугун созинг, соҳибжамол!

Иқбол қуёши нурига тўлди диёримиз,  
Ҳосилга мўл, чаманга жо бўлди диёримиз,  
Оқ пахтадек очилди-ю, кулди диёримиз,  
Ғолиб йигитлар мадҳига қониб созингни чол,  
Оламни тонг этсин гўзал созинг, соҳибжамол.

Биз ёқда ер эмас, ҳатто қулф урди осмон,  
Иқбол ўзи юракларда ёнди зиёсимон,  
Пахтамик ҳам еру кўкни тутди зиёсиман,  
Ғолиб йигитлар мадҳига қониб созингни чол,  
Оламни тонг этсин гўзал созинг, соҳибжамол!

## С И Д Қ И Д И Л

Дейдилар, эркингни бор билсанг, уни такрор бил,  
Садқаи жонингни, умринг бор, анга даркор бил!

Тонг билан тун бор экан, эркинга бефарқ бўлма ҳеч,  
Ҳар қадам, ҳар ерда рашк ила ҳасадни бор бил!

Ишқ бу ошифталикдир, эрк амал олган бино,  
Эрк амал олган бинога дўстни дастёр бил!

Дўст улдир, дейдилар, ёш пайқади чашминг уза,  
Сен билан у етгуча сўнгига то бедор бил.

Не вақо бир томчи чўлга, дейдилар, томган билан,  
Сел билан чақмоқни ўзга эл билу ҳам ёр бил!

Боз дерлар эрк деганнинг оғзида шамшир эмиш,  
У ҳақиқат қутқидирким, қувваий ҳамкор бил!

## ДИЛОРОМ

Кўзим йўлида қолди, келгаймикан дилором,  
Кўйида юрганимни билгаймикан дилором.  
Меҳрини дилга солдим, дедим дилимга ором,  
Мен интизорни кўзга илгаймикан дилором?

Кўзимдадир ҳамиша у сарвнот жамоли,  
Ҳамроҳ, ҳамдамимдир шому саҳар хаёли,  
Шундай тобора ўсгай меҳру вафо ниҳоли,  
Ошиқ кўйига парво қилгаймикан дилором?

Ҳар тилда, ҳар чаманда оромижон мақоми,  
Ишқ оташига малҳам ҳатто ягона номи.  
Ошиққа ҳеч муяссар бўлгаймикан саломи?  
Айтнинг, инсофга, дўстлар, келгаймикан дилором?  
Кўзим йўлида балки келгай бугун дилором.

## ТУРНАЛАР ДИЁРИ

Омон олам, омон борлиқ, омондир бахт-саодат ҳам,  
Омондур руҳи афзо ҳам, омон мангу ҳаловат ҳам.

Ироқлардан-ироқлардан ўтарлар турналар сози,  
Баҳор янглиғ учар гўё малоҳат ҳам, тароват ҳам.

Даланг бағри олур ором қуюлгач сурма ранг оқшом,  
Азиз меҳнат шукуҳидин олур мезон ҳарорат ҳам.

Музайян шавкату шонинг, музайян орзу армонинг,  
Музайян субҳи шоминг ҳам, ўзинг етган камолот ҳам.

Амал олса тушиб меҳринг, етурса ерда гул сеҳринг,  
Сенинг меҳринг ва сеҳринг олдида ожиз саховат ҳам.

## ГУЛЛАР БАЗМИ

*Ҳабиба Охунова ватанига*

Кўзим тинди боғинг кўриб, ҳай, золим,  
Гулзор қайси,  
Гулнор қайси,  
Айтсанг-чи!  
Ёмон бўлди сени кўриб аҳволим,  
Дилдор қайси,  
Дийдор қайси,  
Айтсанг-чи?!

Дерлар, бугун Наманганда гул базми,  
Гул ўйини,  
Гул наъмаси,  
Гул назми,  
Айт-чи, боғбон,  
Сен мастми ё мен мастми?  
Гулёр қайси,  
Хуммор қайси,  
Айтсанг-чи?!

Гул базмини бир баҳона билибман,  
Гул базми деб, ёр кўргали келибман,  
Кеч гуноҳим,  
Қаттиқ айб қилибман,  
Бедор қайси,  
Бемор қайси,  
Айтсанг-чи?!

Сўзларимга қулоқ солсанг бўлади,  
Сеҳринг билан қўлга олсанг бўлади,  
Ҳатто мангу олиб қолсанг бўлади,  
Дилбар қайси,  
Дилдор қайси,  
Айтсанг-чи?!

Ростин айтсам қўшиғингдан куйганман!  
Қўшиғингдан Наманганни суйганман!  
Куйиб,  
Суйиб,  
Саховатинг туйганман,  
Зор қайсию,  
Озор қайси,  
Айтсанг-чи!

## БИЗГА ҲАМ

Минг тасанно ишқ ўзи келди бирдан бизга ҳам,  
Мавж келди ишқ деган дарёи Сирдан бизга ҳам,

Бир ажиб соз келди ҳеч чертилмаган қалб торига,  
Соз не, ҳамдам топилди йўқ ердан бизга ҳам.

Беҳабардир соҳиби аммо бу севги созининг,  
Келди беандоза лаззатли сабрдан бизга ҳам.

Ўйлар эрдим қайдин олмиш булбул ишқ девонини,  
Ошно бўлди муборак бу сатрдан бизга ҳам.

Эй, сабо, оҳиста қўзғат ёр боғин атрини,  
Зора келса у нафас олган атирдан бизга ҳам.

Ёр жабри меҳр эмиш бу кўҳна ишқ девонида,  
Ногаҳон ташриф буюрди бу жабрдан бизга ҳам.

Беназир жабр ила бўлган бўлса ширин кўҳна ишқ,  
Эй, Туроб, қолган экан бу беназирдан бизга ҳам.

## УЗБЕКИСТОН ДА Н

Маҳобат бирла янграр Ўзбекистон Ўзбекистондан,  
Саодат сози янграр бу гулистон Ўзбекистондан.

Етилгай ҳар нафас шодлик, ушалгай бунда ҳар орзу,  
Ҳаволар бахт қуши бу кўкси осмон Ўзбекистондан.

Сабо ҳеч чарчамас ишқ атрини сочмоқдин эл аро,  
Димоғингизга етгай у боғистон Ўзбекистондан.

Гаҳи Фарҳод, гаҳи Мажнун, гаҳи Тоҳир бўлиб куйлаб,  
Етургай севги оромин ҳуромон Ўзбекистондан,

Самарқанд равзаи олам, кўнгиллар субҳи Фарғона,  
Учар гўёки афсона гулистон Ўзбекистондан.

Навоий илкидин битган, Муқимий килкидин ўтган,  
Кўнгиллар мулкидин тутган нурафшон Ўзбекистондан.

Келур хеш-ақраболар, жон фузолар наъмаи сози,  
Ўзин сеҳрига ўзи ҳатто ҳайрон Ўзбекистондан!

## ОЛАМ АРМОНИ

Олам армони сенсан,  
Армони йўқ чамансан,  
Эл меҳридан менингдек  
Азиз ва баҳрамандсан.  
Бағринг хазинаи кон,  
Бу конда қанча эҳсон,  
Кўксингда товланар у  
Мисоли зебигардон.  
Севиқли масканимсан,  
Бағримга босганимсан,  
Бағримга босганимдан  
Худди жони таннимсан.  
Порлоқ — самоми, санми,  
Шодлик маконимсанми?  
Ёшлик чақирса,  
Унда —  
Мангу қололасанми?  
Меҳрингда толмагайман,  
Ҳар меҳнатингга шайман.  
Орзуйи толенмга  
Сенсиз етолмагайман!

## ҚУҚАРСИН

Боғинг баҳримни ёзди, боз кўқарсин,  
Ўзингдай соз этибсан, соз кўқарсин.

Мени маст айлади гул атри бўйи,  
Қучоқлаб, ўргилиб серноз, кўқарсин.

Сенинг меҳрингни айди ҳар наботот,  
Ҳар олу ҳар гулинг танноз, кўқарсин.

Унибди бунда гулмас, гул аро ишқ,  
Вафо рамзига ул ҳамроз, кўқарсин.

Кўқарсин бу кўнгил боғинг мисоли,  
Мисоли бахти беандоз, кўқарсин.

Кўнгил боғи хазон кўрмай гулингдек  
Ҳамиша, ҳар баҳор, ҳар ёз кўқарсин.

## ОНАИЗОР

*(«Осиё устида бўрон» кинофильмидан)*

Яхши сўз чиққай юракнинг қаъридан,  
Бормикин баҳр олмаган ёр баҳридан!  
Бормикин иссиқ, илиқроқ бир бағир  
Олам ичра онаизор бағридан!

Эй, жанубга талпиниб учган хаёл,  
Соғинишдан ўртаган бағримни ол,  
Онаизоримни этгил бахтиёр,  
Интизор у, интизор у, интизор!

Лочининг бор, деб онамни шод қил,  
Айрилиқнинг дардидан озод қил.  
Бахт бўлиб, оро бўлиб кир бағрига,  
Бағрини гул, кўнглини обод қил.

Айланур тун бағри тўлган ой билан,  
Айланур бош ўйнаб оққан сой билан!  
Бахт келур, бахтинг келур, кутгил, она,  
Ҳар на келгай жанг билан, ҳам жой билан...

Яхши сўз чиққай юракнинг қаъридан,  
Бормикин баҳр олмаган ёр баҳридан!  
Бормикин иссиқ, илиқроқ бир бағир  
Олам ичра онаизор бағридан!

## СЕН БОР ЭКАНСАН

Бахтимга, жоним, сен бор экансан,  
Ҳамкору ҳамдам, ғамхор экансан,  
Дилдорлар ичра дилдор экансан,  
Дилдор ва дилбар бир ёр экансан,  
Оламда сен бор—сен бор экансан!

Сен борки, олам озода мангу,  
Сен борки, олам орода мангу,  
Тинчлик, омонлик дунёда мангу,  
Масъуди олам зиёда мангу,  
Сен бор экансан, сен бор экансан!

Адолатингга олам тасанно,  
Саодатингга олам тасанно,  
Саховатингга олам тасанно,  
Ҳаловатингга олам тасанно,  
Оламда сен бор—сен бор экансан!

Тўзмайди олам, сен бор экансан,  
Мангу бу ором, сен бор экансан,  
Турмуш дилором, сен бор экансан,  
Инсон улуғ ном, сен бор экансан,  
Оламда сен бор — сен бор экансан!

## С А Н О Б А Р

Сунбул сочингга гулми, гуллолами тақибсан,  
Гуллола мисли яшнаб дилларга хўб ёқибсан,  
Мазмуни, баъзиларни ишқ ўтида ёқибсан,  
Айтгил ўзинг, Санобар, қаер экан маконинг,  
Фарғона, Тошкент ё Қўқонми ошиёнинг?

Кўксингга тўлдирибсан шону шараф нишонин,  
Кўксинг-ла баҳс этармиш юлдузлар осмони,  
Бахтингга, бахтимизга боқий Совет замони,  
Айтгил, гўзал Санобар, қаер чаман маконинг?  
Хоразм ё Бухоро, Наманган ошиёнинг?

Нозик назокатингдан — бир соҳиби чеварсан,  
Эзгу хонишлигингдан — санъатда ифтихорсан,  
Кўксингда юлдузингдан — шарафли пахтакорсан,  
Билсам, гўзал Санобар, бир боғ экан маконинг,  
Бахту баҳори кулган Ватан бу ошиёнинг!

## Л О А Қ А Л

Сен бу ерга келганинг йўқ гул учун,  
Сен учун де, лоақал, кўнгил учун.

Бунча ҳам куйдирасан, куйдирасан,  
Ёр келиб кетгай наҳотки шул учун?

Ёки келдингми атайлаб кўргани  
Бир ҳовуч кўйингда ётган кул учун?

Синдириб кетдинг кўнгилнинг созини,  
Дардини айтолмади кул-кул учун.

Сен деган севгимни сочдим боғ аро,  
Лоақал очилса деб булбул учун.

Ҳеч хазон билмас муҳаббат гуллари,  
Очилур ўз умридек минг йил учун.

Борми севмоқдин ҳам ўзга эътиқод,  
У яралмас тошюрак қотил учун!

## КАМ БЎЛМАГИН

Офарин, соз мавжида соз ўйнасанг, кам бўлмагин!  
Шунча ҳам бўлғайми бу санъатда ранг, кам бўлмагин!

Ноғиҳон зил кетди гўё мавж олиб дарё туби,  
Қалблар тутди бу тошқинни аранг, кам бўлмагин!

Қуйлагай гўё бу олам сен билан сен ўйнасанг,  
Не бўлур, ҳам ўйнасанг, ҳам куйласанг, кам бўлмагин!

Ёпирай, наздимда дугтор бир тараф, сен бир тараф,  
Икки тор гўёки қалбингда таранг, кам бўлмагин!

Сўзлашур ҳар бир карашманг ҳар кўнгил, ҳар тил билан,  
Бу кўнгиллар бўш қолур сен бўлмасанг, кам бўлмагин!

Бунча барно, бунча зебо, бунча жонон санъатинг,  
Янгилаб қўйдинг тагин очган яранг, кам бўлмагин!

## О Р Т И Қ С А Н

Азизим, ростин айтсам, менга сен аълодин ортиқсан,  
Улуғ ҳазрат Навоий куйлаган Лайлодин ортиқсан!

Кўнгил кундай мунаввардир сенинг хушрўй  
жамолингдан,

Жамолинг васфин айтсам, ёр, қамар сиймодин  
ортиқсан!

Менга бахш айламишсан бебаҳо бир севги отли бахт,  
Узинг бахш айлаган бу бебаҳо савғодин ортиқсан!

Жаранглар кулганингда, куйласанг водийга сиғмас соз,  
Бу бахтлар водисига сен чаман ородин ортиқсан!

Ниҳолсан, чашмасан, гулсан менинг наздимда, ҳаттоки  
Сенга деб парвариш топган гули раънодин ортиқсан!

Менинг наздимда олам бўлмагай сенсиз бу оламда,  
Ватансан, соҳиби кўнглимдаги дунёдин ортиқсан!

\* \* \*

Мактубми бу ёки ўт-шарора,  
Не ёзмиш эдинг, қўшиқми, нола?

Бир боқдингу олди ўт бу жоним,  
Меҳринг ўти бунча ошқора?

Дебсан, бунга бир кушойиш этгил,  
Бўлғайму кушойиш ошиқона?

Найлай ёза билмасам жавобим,  
Бўлмасми жавоби ҳис ҳавола?

Жонимга жаҳон иноят этди  
Мактуб бамисоли ёр висоли.

Мен унда, у менда топди чора,  
Барг ёзди ниҳол бора-бора.

Кўнгилда амал олиб ниҳолинг  
Меҳр ила Туробда тўтса зора,

## ҚАЧОН КЕЛУРСАН

Соғинди кўнгил, қачон келурсан?  
Боғимдаги гул, қачон келурсан?  
Тингайми довул, қачон келурсан?  
Эй, малҳами дил, қачон келурсан?  
Ваъдангни дегил, қачон келурсан?

Эл номуси, ишқи, ори сенда,  
Ҳам меҳри, ҳам эътибори сенда.  
Иқболи ҳам ихтиёри сенда,  
Соғинди кўнгил, қачон келурсан?  
Боғимдаги гул, қачон келурсан?

Сенсан севарим, ёруғ жаҳоним,  
Номус-орим, танимда жоним,  
Сенсан жигарим ва меҳрибоним,  
Соғинди кўнгил, қачон келурсан?  
Боғимдаги гул, қачон келурсан?

Чекинсанг агар, жароҳатимсан,  
Енгсанг, бир умр фароғатимсан.  
Фаҳрим, шарафим ва роҳатимсан.  
Соғинди кўнгил, қачон келурсан?  
Боғимдаги гул, қачон келурсан?

1944

## БИЛМАЙСАН

Парвойинг йўқ, суйганимни билмайсан,  
Ўтганингда бир қайрилиб кулмайсан,  
Ёки бизни назар-писанд қилмайсан,  
Ёнди бағрим, ҳеч инсофга келмайсан.

Озор бериб, ҳар кун қайга ўтасан?

Ҳар ўтганда бир ёндириб кетасан.

Таъзим билан чиқдим бу кун йўлингга,  
Гул узатдим меҳрим қўшиб қўлингга,  
Етган бўлса мендан озор дилингга,  
Кеч гуноҳим, тасаддуқман бўйингга.

Озор бериб ҳар кун қайга ўтасан?

Ҳар ўтганда бир ёндириб кетасан.

## О Т А Ш

Тасаддуқ, менга бунча боқма зимдан,  
Боқурсан ҳар сафар мен боқмасимдан.

Қўзингни эҳтиёт тут, даврага ол,  
Гўзаллар рақсига боқ, ёқма зимдан.

Маҳолдир ёрни ёндирмоқ ва лекин  
Агар ёнсам пано тут, ёқмасимдан.

У оташ шу кўзимга яшириндир.  
Чақилмас у дилимни чақмасимдан.

У олмас, тавба, мен ҳам ҳеч ололмам  
Ёқур пинҳона у, мен ёқмасимдан.

## ЛАЙЛОМИСАН САН

Қимсан тасаддуқ, Лайломисан сан? •  
Лайлолар ичра танҳомисан сан?

Шикаста нола кимга ҳавола?  
Кўнгил куйига ошномисан сан?

Очилдими гул, кўйида булбул,  
Яшнаб очилган раъномисан сан?

Кўнглимни очдинг бир-бир варақлаб,  
Кўнглимдаги шул маъномисан сан?

Мавжига олди, дарёга солди,  
Ошиқлар ўтган дарёмисан сан?

Кўнглимни гулдек ороладинг хўб,  
Кўнглимга шунча оромисан сан?

Ороларингдан ўргилса жоним,  
Оҳ, севги шунча аъломисан сан?

## ТУЙМАДИНГ, ТУЙГИН

Санам, айтолмадим кўнглимда борин, туймадинг, туйгин,  
Узуқ ҳам қонталаш бу қалб торин туймадинг, туйгин.

Юрак даргоҳига кирдинг, дафинам ихтиёрингда,  
Сенга топширди у бор ихтиёрин, туймадинг, туйгин.

У илҳақ бир табассум, бир таманно эътиборингда,  
Ололмас сендин у ҳеч эътиборин, туймадинг, туйгин.

Кўнгил ёнмоғи осон, ўчмоғи ҳаргиз маломатдир,  
Ёнур дардинг билан, ювгай ғуборин, туймадинг, туйгин.

Кўнгил тенглик билан бор, тенг ёнур, тенг ўртанур,  
Наҳотки туймасанг кўнгил қарорин, туймадинг, туйгин.

Мисоли қил уза учрашмоғи ростдир кўнгилларнинг,  
Унутма эҳтиётсизлар шикорин, туймадинг, туйгин.

Не қилсанг, қайда бўлсанг, ҳеч қутулмассан хаёлимдан,  
Хаёлим ваъда этмиш бахт нисорин туймадинг, туйгин.

## ПАХТА ИШҚИ

Тун демай, кундуз демай бошингда мен парвонаман,  
Соғиниб қолдим, очил, кулсин, севинсин ҳар томон,  
Кўкдаги сайёралардек — очил, оппоғим, чаман,  
Кеч кириб то субҳидам ишқингда минг тўлғонаман.

Кўк рўмолинг, оқ юзинг — бизларни шайдо айламиш,  
Сен билан биз эскидан севги-муҳаббатдек таниш.  
Нуқраи гул-гул жамолинг, бир ўпай очил, кумуш,  
Сен чиқиб зуҳра каби кулсанг ҳавасга қонаман.

Нур билан шодлик каби севдим, кийинтирдим сени,  
Ярқироқ ўткир нигоҳим узра бахт кўрдим сени,  
Ишқибозингман куну тун, деб етилтирдим сени,  
Кеч кириб то субҳидам ишқингда минг уйғонаман.

1939

## ТОРИМНИНГ СИРИ

Торимнинг ажаб сири бор,  
Сири била таъсири бор.

Бўғизда икки тори,  
Бирини чертсам, бири бор.

Бири куйласа, бирининг  
Жўр бўладиган ери бор.

Юраги уриб туради,  
Юраги тўла қўри бор.

Қўшиғига лутфи ҳамсоз,  
Гули дастадай жўри бор.

Сани биз мисоли гулёр,  
Найи, наво, танбури бор.

Куйида мисоли Зухро,  
Бамисоли Тоҳири бор.

Ким эса ҳаётда якка,  
Пешонасининг шўри бор!

## УСТИВОРЛАР

Ҳеч якка билма ўзни кўнглингда гар ватандир,  
Зеро ватан ҳамиша жонингга мисли тандир!

Фидойи устиворлар вафода ошиқона  
Ватанни кўрди хоҳиш жаннатмакон сусамбил.

Қаҳатчиликда, хоҳи хўрликда ҳам жабрда  
Тап тортмади у асло ғам-ғуссадир, аламдир!

Йиқилса ҳамки олам пинакда боши бефарқ,—  
Одатда, кўрнамакка у ҳам биру, бу ҳам бир!

Йўқ, туғма бўлгай асло элёр ила жафокаш,  
Бўлмайди асти ростгўй кўз ёш билан муғамбир.

Дерларки айрилур ким, қашқирга ем бўлибмуш,  
Ёнлаб ўтар эмиш ёй ким асли эл биландир.

Севгингни собит айла ҳар жангу ҳар синовда,  
Тарих ахири битгай ким яхши, ким ёмондир!

## Қ У Р И Н У Р

*Низомийдан*

Қўзим ойдин, кўзима сурати жонон кўринур,  
Бахтинг кўзгусида сумбули райҳон кўринур.

Эй кўзим нури, бугун тангрига минг-минг ҳасанот,  
Ёр келиб кўз ўнгима сарву хиромон кўринур.

Ёрга етмоқ икки дунёга баробар кабидир,  
Буни уқдим, яна уқсам дарди ҳижрон кўринур.

Сени бир дафъа кўрарда юрагим ўтда ёнур,  
Сени кўрмоқ, гўзалим, ўзгага осон кўринур.

Эй санам, васлинг ила ўйлаки, шод ўлди кўнгил,  
Ўиртди ғам ёқасини, гул каби хандон кўринур.

Шодлигидан яна айдикки Низомий шу маҳал,  
Қўзим ойдин, кўзима сурати жонон кўринур.

## ИШҚ МУХАММАСИ

Боғбон азалда биёбонни боғ-роғ этар,  
Бу боғ чамани фазилати — дилни чоғ этар,  
Бу боғ ҳавоси бекудурат — дилни соғ этар,  
Бу боғ ғурури кўнгилларни тоғу тоғ этар,  
Шундай муҳаббат кўнгилларни боғ-боғ этар.

Нигор, наҳотки, кўнгиллар овозин билмасанг,  
Наҳот, бу боғинг ёз ила аёзин билмасанг,  
Дарё тошиб, наҳот қаъру саёзин билмасанг,  
Наҳот, баҳор бағримдаги баёзин билмасанг,  
Билгин, муҳаббат кўнгилларни боғ-боғ этар.

Келиб кўнглингга ўт солур у, билсанг-билмасанг,  
Мангу дўстинг бўлиб қолур у, билсанг-билмасанг,  
Баҳор бўлиб кўнглинг олур у, билсанг-билмасанг,  
Менинг билан ҳаволанур у, билсанг-билмасанг,  
Шундай муҳаббат кўнгилларни боғ-боғ этар.

## БИРМА-БИР

Суймасам куйлармидим ўртаб бу жоним бирма-бир,  
Суймасам сўйлармидим сирру ниҳоним бирма-бир.

Суймасам олам нечук хушбўй, хиромон шунчалар,  
Қайдан олмиш шунчалар ҳуснин замоним бирма-бир.

Юлдузим, ўнгимдасан доим ва лекин кўп йироқ,  
Борми қисқармоқ гумони, шу гумоним бирма-бир.

Сен деган қалбим сири омихтадир бахт торига,  
Созланур номинг билан ҳар ерда номим бирма-бир.

Не ажаб, кўнглингга солса соз бу содиқлигим,  
Кетмагай зое у ўтган ўтли оним бирма-бир.

Тош эмас, тошдин ёмон, лекин гўзал гулдин юрак,  
Истаса мумдай эритгай ишқ доим бирма-бир.

Бахтиёрман ким деса ҳолим кўриб ошиқ Туроб,  
Майли, тилдан-тилга кўчсин достоним бирма-бир.

## Ў Қ С И М А

Куйма, малагим, куйсин беиболар,  
Куйсин беибо кўйингда адолар.

Кўзгуга боқиб кўп ўқсима дилдор,  
Алданган унга кўп маҳлиқолар.

Сен унга эмас, боқсин сенга кўзгу,  
Олмоқ эса гар у завқи сафолар.

Гул гунчасимас, очилгани хўбдир,  
Бўйингга фидо шўх боди саболар.

Гулсан, малагим, пойингда Туробинг,  
Кўрмайди хазон аҳдига фидолар.

## ОШПАЗ ҚИЗ ҚЎШИҒИ

*Ҳазил*

Хуш келибсиз, ҳормасинлар, ёр-ёр, меҳмонлар!  
Яхши қизлар, сиз билан серфайздир шийпонлар!

Кулгингиздан баҳра олсин бу чаман, бу боғимиз,  
Меҳнатингиз бирла бахмал боғлаган ҳар ёнлар!

Хушхабарлар ўтди боғлаб сиз томондан қўшқанот,  
Бўлди номингиз яна дугоналар, дostonлар.

Бир синоат ўтди айтсам, худди чошгоҳ чоғида,  
Не сабабдан нола қилди баъзи бир жононлар?

Иўқ десангиз кўрсатай ҳар гўзаю ҳар шохда,  
Ҳалқа-ҳалқа қолмиш ишқу аҳд ила паймонлар...

Майли бўлсин боғимиз ишқ сеҳри бирла банд-банд,  
Тўла соз ишқ сеҳри бирла пахтага хирмонлар.

Меҳнатингиз завқидан илҳомланиб бир мен эмас,  
Куйлади ўйнаб, қиқирлаб ҳамсухан қумғонлар.

## Қ А Ш Қ А Д А Р Е Д И Р

Бу даргоҳ бағри дарё Қашқадарё — Қашқадарёдир,  
Бу маҳбуб ўлкамизда мисли маъво Қашқадарёдир.

Самарқанд шуъла базмидин, Бухоро мадҳи азмидин,  
Замона завқи назмидин дилоро Қашқадарёдир.

Зафар мадҳи чаман раста, чапан раста баланд-пастда,  
Замон савтига вобаста муҳайё Қашқадарёдир.

Қучоғи зеб-зийнат, зар, мисоли зебигардонлар,  
Ушалмуш қанча армонлар, бу жоно Қашқадарёдир.

Унга ғам-ғусса ёт дерлар, азалдин бахт бисот, дерлар,  
Қучоғи тилсимот, дерлар, у танҳо Қашқадарёдир.

Қолибмиш муттасил чўлда, бугун у бебаҳо қўлда,  
Чаман у каттакон йўлда, у аъло Қашқадарёдир.

Топиб бахтин омонликдан, шараф-шон, қаҳрамонликдан,  
Яшар номи чаманликда, у зебо Қашқадарёдир.

## А Н А Н А С

Бунча шаҳду шакар экан жонон ананас,  
Ташналикка бунча яхши дармон ананас?

Пичоқ дами тегиши-ла кулдими дилдор,  
Ёки палак бошиданми хандон ананас?

Қирмизидай ёқут экан очган икки лаб,  
Ширин бўса билан қилди меҳмон ананас.

Ширин бўса лабларимиз ёрди ёпирай,  
Бу гашт бўлди ўзгаларга армон ананас.

Қилди мезбон уни бизга коса ва коса,  
Шундан буён бизни этди жазмон ананас.

## БИЛИБ БҰЛМАС

Ажабсан, бу — қароринг ёки орингми, билиб бўлмас,  
Юрарман мақсадингда, эътиборингми, билиб бўлмас.

Утарсан беписанд, безътибор наздимда, беандух,  
Бу не, беихтиёр ё ихтиёрингми, билиб бўлмас.

Ҳаёю, иффатинг хам қилди бошимни оёгинга.  
Бу меҳринг ўтидан сочган нисорингми, билиб бўлмас,

Қўнгиллар топдими ё бир-бирин, оламда оройиш,  
Қўнгиллар тори бу ё кирдикорингми, билиб бўлмас.

Қўнгил, сен бунча масъуд, бунча маъсум бўлмасанг ортиқ,  
Ҳузурингда нигоринг — ғамгузорингми, билиб бўлмас.

## ДУШАНБЕ ЁКИ ТОШКЕНТ

Дерлар, диёри дилхуш Душанбе ёки Тошкент,  
Жаннат мисоли бир туш Душанбе ёки Тошкент.

Бахти барориданмиш, дўстлари жониданмиш,  
Боғмиш баҳори хоҳ қиш Душанбе ёки Тошкент.

Аҳбоби аҳли дониш, дерларки, бахт аромиш,  
Борсанг у иссиқ оғуш Душанбе ёки Тошкент.

Дўст қўмсадингни ё бир ҳеч қайда йўқ қадрдон,  
Бор, бўлмайин фаромуш Душанбе ёки Тошкент,

Меҳмон кутар мисоли ё Ҳамза, ёки Дониш,  
Айлаб гўзал навозиш Душанбе ёки Тошкент.

Ҳайратда риндтабиат Шарқ уфқи осмони,  
Демак, этур намоиш Душанбе ёки Тошкент.

Кўдан қўнурда ҳар он ақлингни этса ҳайрон,  
Дўст, бўлма асти сархуш, Душанбе ёки Тошкент.

Топсанг агар, мунажжим, сайёраи суманбар,  
Демак, ҳушингни олмиш Душанбе ёки Тошкент.

Кўрма шоир хатидин, Туроб Турбатийдин,  
Зероки қилса хониш Душанбе ёки Тошкент.

## ШИРМОНОИ

Эй, субҳи сабоҳ еллари, тўхтанг, менга навбат,  
Тингланг мени, Поп ерлари, тўхтанг, менга навбат!

Куйлай далалар созини, созим унга ҳамсоз,  
Серзавқ дала булбуллари, тўхтанг, менга навбат!

Ширмон, дея, Ширмон, дея, куйлаб ва этиб лол,  
Келтирди хушон йўллари, тўхтанг, менга навбат!

Топсин ғўзалар бағрида яширин ғазалимни  
Толмас ва тарам қўллари, тўхтанг, менга навбат!

Ошифта бу дил сатрин сайқалласа зора,  
Бўстон бўйи кокиллари, тўхтанг, менга навбат!

Куйлай, қўшигим, домини тутсин унга мангу  
Сир еллари, соҳиллари, тўхтанг, менга навбат!

Қўй, токи Туроб юртини куйлаб маза қилсин,  
Яйраб яна кўнгиллари, тўхтанг, менга навбат.

1958

## АДОЛАТ

*(Кинофилмдан)*

Оёқлан адолат лашкари,  
Адолат довули, ниҳоят!  
Келмоқда адолат хабари,  
Адолат, адолат, адолат!

Югуринг, довуллар тоғ-тоғ,  
Эй, буюк тўфонлар дарғаси!  
Наъра торт тағин ҳам қаттиқроқ,  
Емирилсин истибдод қалъаси!

Наърангда зафардан далолат,  
Адолат, адолат, адолат!

## ЯРМИ ҲАЙРОН, ЯРМИ ЛОЛ

Хўп ажойиб юртимиз бор,  
Ярми пахта, ярми боғ!  
Ярми ёзу ярми баҳор,  
Ярми жаннат, ярми тоғ!  
Хўп ажойиб юртимиз бор,  
Ярми ўтлоқ, ярми боғ!  
Ярми шарбат, ярми шакар,  
Ярми қаймоқ, ярми ёғ!  
Хўп ажойиб юртимиз бор,  
Ярми гулшан, ярми боғ!  
Зулфи зарлар авжи дилбар,  
Ярми юлдуз, ярми моҳ!  
Юзлари гул, гулми гулнор,  
Ярми олу ярми оқ!  
Севги бирлан маст, хуммор,  
Ярми қаҳ-қаҳ, ярми оҳ!  
Ярми Ширин, ярми Лайло,  
Ярми Фарҳод — кўкси тоғ!  
Ярми лочин мисли гоҳо,  
Ярми бургут мисли гоҳ!  
Ярми Золу ярми Рўстам,  
Ярми Тороб ҳам Широқ!  
Ярми соҳиб, ярми ҳамдам,  
Ярми хоқон, ярми шоҳ!  
Хўп ажойиб юртимиз бор,  
Ярми қаймоқ, ярми бол!  
Хоҳи сайёҳ, хоҳи дўст-ёр,  
Ярми ҳайрон, ярми лол!

## ИШҚ ФАСЛИ

Куйла, жоним, куйла, куйлар боғига кирмоқ бу чоғ,  
Наъмасоз боғлар аро қўл ушлашиб юрмоқ бу чоғ.

Мўтадил фасли замона шарбатидан баҳраманд  
Бахтлар оғушида ишқ завқини сурмоқ бу чоғ.

Ишқ фасли, ёр васли расми бирлан базмига  
Назми аълодин қўшиб ширин гурунг қурмоқ бу чоғ.

Бахт не, дерлар менга, бахт бормидир бундин зиёда,  
Бахтига ҳам аҳдига собит-сабот турмоқ бу чоғ.

Толеим борким, сенинг сеҳрингга бўлдим ошно,  
Толеим шундан мисоли тенги йўқ ирмоқ бу чоғ.

Севгимиз шу куйларингдек шуълаи оламга тенг,  
Қумрилардек эркин, озод, жонидан суймоқ бу чоғ!

## ГУЛРУХ

*Раққоса Дилафрўз Жабборовага*

Толега тараф йўқдир,  
У келса агар ногоҳ!  
Қалбимга қафас кўксим,  
Бўл бунга ўзинг огоҳ!

Эркин у, қафас билмас,  
Беҳуда ҳавас билмас,  
Ҳаттоки қиёс билмас,  
Бахт отида бир дилхоҳ!

У сарв, санобардир,  
Биллур каби лобардир,  
Тилсимга баробардир,  
Кўнглимга азал ҳамроҳ!

Йўқ ўхшаши талъатда,  
Ҳам жозиба санъатда,  
У кашф ўзи, албатта,  
Дейсан узилиб бир оҳ...

Эй, қадди расо гулрух,  
Эй, бахти бақо гулрух,  
Эй, маҳлиқо гулрух,  
Кўнглингга кўнгил муштоқ!

Озод ватанинг бахти,  
Обод ватанинг бахти,

Оламга кулиб боқди,  
Яшнади улуғ даргоҳ!

Қўп яхши кўнгил сози,  
Ним пардада овози,  
Ним ишваю ним нози,  
Шаҳноз ила бир чоргоҳ!

Санъат азали гулда,  
У гул ила кўнгилда,  
Дерларки, таомилда:  
Мен шоиру сен бир шоҳ!

## ҲАМИЯТ

*Достон*

ДИЛДОР...

Дилдор шубҳа билан олишар ҳамон,  
Ҳамон қийналади исканжасида.  
Қийма-қийма қилди қалбини ёмон  
Шубҳалар ўзининг шум панжасида.  
Ҳа, чиндан шубҳалар хаёлга солди  
Унинг ўйноқ-ўйноқ боқишларини.  
Гулгун юзларидан шодликни олди,  
Қалбларга нур бўлиб оқишларини.  
Нечун айниб қолди дафъатан Ҳайдар?  
Нечун Дилдорини эркаламайди?  
Шу кунлар нечун у тутқизмайди бар?  
Лутфу саховатлар нечун камайди?  
Ёмонликка йўйди Дилдор ҳаммасини,  
Худди мажнунлардай кўринди эри.  
«Ошиқлик» олдим унинг эсини,  
Ҳатто келмай қолди даладан бери.  
Қандай севар эди Дилдорини у,  
Қандай бахтли эди у билан Дилдор.  
Урушга кетаркан, кўзларда инжу,  
Тонгни кутишганди вокзалда бедор.  
Звеноси қолди унинг қўлига,  
Бир йил ҳам шаънига туширмади доғ.  
Беш йилдир тикилди унинг йўлига  
Шон билан доимо Дилдор ва қишлоқ.  
Ҳайдар мардлик билан доврўқ солганда,  
Олқади қишлоғи, керилди колхоз.  
Шунда кўп қизларга бир мўъжизадай  
Туюлди паҳлавон йигит, деган сўз.

Энди бўлса, энди... тамом бошқа ҳол,  
Ҳатто урушдан ҳам аввалгиси йўқ.  
Кеча кимдир депти: «звено увол»,  
«Увол бўлиб кетди...»

Этолмапти чурқ.  
«Ҳаммаси ўша қиз касофати», деди,  
Дилдор ўз-ўзича ҳукм чиқариб.  
Яна «Унинг хати, унинг хати», деди,  
Дедию дафъатан кетди оқариб.  
Кумушни чақирди ёнига бирдан,  
Сўнг бирга чиқишди эгатдан шу вақт,  
Кун заррин этагин тортқилаб қирдан  
Олиб кетар эди қолдириб шафақ...

### ДИЛДОР ВА ҚУМУШ

— Тоғдай фироғига чидадим тўрт йил,  
Гурбатини тортиб кўзим қорайди.  
Юракларим бўлди дардида ҳил-ҳил,  
Шундай кенг юрагим энди торайди.  
Нимасини айтай, жоним, Ойкумуш,  
Доим ух тортади, хаёл суради.  
Етмагани каби қишлоқда «миш-миш»,  
Чоғимда бировни яхши кўради.  
Лекин бплолмайман, куяман ўзим,  
Бир ҳафта бўлдики, ўзимни ейман.  
Оҳиста сўрайман, қолади сўзим,  
Яна ўз-ўзимга «йиғлама», дейман.  
Йиғлама дейману ўпкам тўлади,  
Кўзим ёшланади, ютаман танҳо.  
Балки бу ҳаммада гоҳо бўлади,  
Аммо мендагиси дарди бедаво.  
Еки бирон дарди борми дейману,  
Тунлари ухламай соламан қулоқ.  
Еки дўстларидан дакки ебми у  
Келиб-келиб менга қилади фироқ...  
— Билолмадим...— деди, хўрсинди Дилдор,  
Кўпчиб кўтарилиб тушди хонатлас.  
«Мана биз қайтдигу Ҳайдар йўқ такрор»,  
Ой чиқди баркашдай бўлиб шу нафас.  
Улар ҳам чиқишди нарвондан томга,  
Ҳовлида шоҳсўпа дим бўлди чоғи.

Ой нури шакароб бўлди чайлага,  
Тараниб турарди колхоз қишлоғи.  
Узоқда порлайди бесаноқ чироқ,  
(Қизлар қулоғида зумуррад сирға).  
Тегирмон тинмайди, гувиллайди ГЭС,  
Қарасанг, кўзларинг тўймайди нурга.  
Дилдор тикилади қишлоқ устига,  
«У қани?.. Қайда у?..»

Қалби ғаш бутун.

Шаббода паркдаги кино овозини  
Олиб ўтар эди ўхтин ва ўхтин.

— Йўқ эди, Ойкумуш, ҳеч шикоятим,  
Шундай яхши эдик, ўзинг билардинг.  
Булар ҳали фақат-фақат гумону,  
Гумони сабилни не ҳам қилардинг...

— Менимча,— деди-да, бирдан Ойкумуш  
Ўртоғига боқди мулойим, ўйчан —  
Эринг унақамас! Дардли ҳам эмас!..  
Виждон азобида, билсанг, ўртоқжон!  
— Виждон азобида?—

Сўради Дилдор.

— Ҳа, деди, тикилди яна Ойкумуш:—  
Эринг йил бошида сўз берганмиди?

— Ҳа,— деди.

Ана шу ҳамма бўлган иш.

У келди урушдан эрта баҳорда,  
Ўйлади ҳамма иш эскича, чоғи,  
Кўкларга кўтардик ўзимиз, ҳамма,  
Талтайтириб қўйди ўсган қишлоғи.  
Ўзига беришди звеносини,

Яна аъзо бўлиб қола бердинг сен.  
Йўқ, ёмон, демайман эрингни, ўртоқ,  
Фақат сирасини айтаман, чиндан.  
Ишни ташлаб қўйди, юрди бутун ёз,  
Ҳамма чопганда у ягана қилди.

Мана, нима бўлди охири, ўзи  
Бир йил ишламасдан йўлда йиқилди.  
Жаҳлинг чиқмасину

эринг ўзини

Сендан ҳам яхшироқ кўради, билсанг.  
Тоби йўқ оғирроқ меҳнатга ҳарчанд —  
Чап бериб кетади, гўёки гаранг,  
Гўёки эрингдан бошқа аскар йўқ,

Билмадим Арабов қандай аскар экан?!  
Меҳнатда дунёга гулгула солди,  
Айтаман, сўзларим бўлса ҳам тикан!  
Пахтаси яхшими?

Яхшими пахтаг?

Мана, шу билгимча эрингинг дарди!  
Яна қўшиб қўйди:— Дейдилар-ку, ахир  
Майдонда синалур йигитнинг марди!  
— Йўқ,— деди хўрсиниб ва яна туйғун  
Хумор кўзларида, қийналди жони.  
— Кошкийди сенингча бўлса, кошкийди,  
Қўрқаман бўлмаса унинг суйгани.  
Қўрқаман, мутлақо ҳақ эмассан сан,  
Бу — аниқ муҳаббат, сирли муҳаббат!  
— Исбот керак, дўстим!  
— Исботми?.. Қай кун...

Бир сирли хат келди.

— Нима, сирли хат?  
— Ҳа, супа лабида ўқиди якка,  
Ранги ўчиб кетди, яширди тездан.  
Овқат ҳам ўтмади, ташвиш босди уни,  
Билдимки, сирли хат биронта қиздан.  
— Нега сўрамадинг?  
— Тилим бормади!  
— Балки бўлиб чиқар ўринсиз бир рашк.  
— Йўқ, асло!— У ҳатто уҳ тортди сирли,—  
Юрагим қиз, деди, қиз деди яккаш.  
Ўша хат, ўша қиз мени қийнаган,  
Ишда ҳам йўқотди ҳаловатимни.  
Ўша хатдан буён далада қолди,  
Ўша хатдан буён билмас отимни...  
— Қим ёзиши мумкин?  
— Жим, ана, келди...  
Дилдор бирданига қалқди-ю, тездан —  
Ўчиб тушиб борди унинг ёнига.  
Хафайди...

«Ҳа, худди хат ўша қиздан...»

## Ҳ А Й Д А Р

Ҳайдар бу гаплардан беҳабар эди...  
Ўзининг дарди-ла қовриларди у.

Кетмонга суяниб ўйга толганда  
Гўё букар эди пўлатни қайғу.  
Тонг-ла пахтасига ташларкан назар,  
Юраги шувиллаб кетарди бехос.  
Тушида шошириб қўйган пахталар  
Қанийди ўнгида бўлиб қолса рост.  
Пахтасини кўриб куйиб кетади,  
Эсига тушади яна «сирли хат»,  
«У нима», дегандай бўларди Дилдор,  
Қийноққа олади яна муҳаббат,  
Дейдики: «Дилдорни уятга қўйдинг,  
Ўзингни шарманда қилдинг умрбод.  
Яна уялмасдан қарайсан менга,  
Бутун шарафингни этдинг-ку барбод!»  
Унга хўрайгандай бутун бир қишлоқ,  
Ўзини қўйгани тополмайди жой.  
Виждон ҳам, номус ҳам, Дилдор ҳам,  
хат ҳам

Гўё юрагига отилган ўқ-ёй...  
«Номард», деб боққандай бўлади унга  
Қувраган, бир қарич ҳар бир ғўзаси.  
Кулиб қарагандай ҳолига ҳатто  
Ток тагига кўмиб қўйган бўзаси...  
Ғалвир кўтарилди сувдан жуда енгил,  
Бўлмади айтарлик унинг салмоғи.  
«Фронтвик», деди кимдир кулиб кеча,  
Бўшашиб кетгандай бўлди белбоғи...  
«Сохти сумбатингдан», деди аллаким,  
«Ўз сўзли йигитдан ўргилсанг яхши!»  
«Қоқ миядан урди», деди ўз-ўзига,  
«Йигитнинг ўсали, ўлгани нақ шу!»  
Ҳайдар баҳонаю аския билан  
Холбола росаям улоқ қилинди.  
Ҳайдар туриб берди, ранжимади, аммо  
Бутун қилмишлари энди билинди.  
Ҳа, бирдан чимирилди,

Тили энди куйди,  
Туриб кетолмади ҳовуз бўйидан.  
Сувга тикилганча узоқ ўтирди,  
Ўзи қўрқиб кетди ранг-рўйидан.  
Беқасам кифтидан сирғалиб тушди,  
Яна ҳам эгилди ҳовузга томон.  
Бир тилик қовундай ажралиб битган

Ярасини кўрди кўксида бу он.  
Кўзлар кўзга тушди, паришонхотир,  
Паришон боққандай бўлди Дилдори.  
Кўзини қочирди ва лекин уни  
Адаштириб кетди хаёл диёри...

### ҲАЙДАР ҲАМ ВАНЯ

Қанча йил қон кечди совуқда, ўтда,  
Даҳшатни, зулмни, ўлимни кўрди.  
Ҳаёт тўфониди йиқилди гоҳи,  
Гоҳи тўлқинларга қараб югурди!  
Умрбод ёдидан чиқмас бўлиб қолди.  
Бир қалин дўстию бир жон милтиғи.  
Агар эслаб кетса у кунларини  
Ҳалқумига келиб тиқилар йиғи.  
Жуда қалин ўртоқ эдилар улар,  
Бири яраланса, бойларди бири.  
Ҳафталаб уйқусиз оловли тунлар  
Бири ухлаганда, пойларди бири.  
Улар Волгани ҳам кечдилар бирга,  
Қаҳратон қиш туни Днепрни ҳам.  
Бор-йўқ оқиб кетди, битта шинель қолди,  
Битта шинелни ҳам кўрдилар баҳам.  
Уруш ёнғинида бутун Европани  
Бирга кезиб чиқди бу икки ўртоқ.  
Толганда суйанчиқ, йиқилганда қўлдош,  
Опичлаб судралди хандақма-хандақ.  
«Қўлдан-қўлга ўтди бир кичик қўрғон,  
Етти кун уйқусиз ҳимоя қилдик.  
Оёқ тираб олди баттол немис ҳам,  
Бўлмади, чарчадик, бир-бир йиқилдик...  
Илма-тешик бўлиб кетди ҳаммаёқ,  
Очлик, уйқусизлик кемирар эди.  
Олов ҳарорати, чанқоқлик бу чоқ  
Ҳатто харсангни ҳам емирар эди.  
Лекин ён бермадик душманимизга,  
Икки қалб тепарди ҳали қўрғонда,  
Абадий ухларди ўртоқларимиз  
Дарғазаб юзлари қоп-қора қонда...»  
Бирдан ёмон сездди ўзини, зўрға  
«Ваня», дея олди, йиқилди, тинди.

Эркин нафас олиб, очганида кўз  
Унга фақат-фақат Ваня кўринди.  
У йиглаб турарди, чор-атроф жимжит,  
Жуда ҳорғин эди уйқусиз кўзи,  
Яна «Ваня», деди,

Ваня чўчиб тушди,  
Бирдан оловланди Ванянинг юзи.  
Улар қучоқлашди, Ҳайдар ўртоғини  
Қўйиб юбормади бағридан узоқ,  
Ҳамшира «бас», деди,

Ваня ноилож  
Чиқди палатадан, кўнгли ғаш бироқ.  
Ватан урушини икки оғайни  
Эльбада тугатди саломат, собит.  
Донбассда ажрашди самимий ва шод  
Икки дўст, икки зўр паҳлавон

Йигит.  
Жарроҳ «ўқ бор», деди, юрагида  
ёмон,

«Ўқ бор, хавфли жуда,  
Хавфли уни олиш.

Шукур қилсин, деди, қолганига  
омон,

Умри сўнгигача юради бу ниш».   
Аммо госпиталдан чиққани билан  
Уйига қайтмади, Иванни топди.  
Европани ювди ёв қони билан,  
Уч олди юрти деб, йиқди ва чопди.

## ҲАЙДАР ВА ДИЛДОР

Мана соғингани, азизи мана,  
Гўзал қишлоғи-ю, меваси, боли.  
Мана сақлагани Ватани, юрти,  
Севгиси, севинчи, эрки, иқболи...  
Ҳаммаси олдида, кўзи олдида,  
Ҳаммаси йўлига пойандоз, кўркам.  
Ҳаммаси ширину ҳаммаси озод,  
Ҳаммаси шифобахш, ҳаммаси кўклам!  
Аммо унинг қалби кўкламдан холи,  
Чироқ ёқса ёнмас шу тобда унга.  
Мана у, хонтахта ёнида... гўё

Борлиқ ҳасратини шивирлар тунга.  
Дилдори уйқуда, ҳамма уйқуда,  
Уйқу кезар эди қишлоқда ҳорғин.  
Парвона учади чироқ атрофида  
У ёзар, қийналар, ўчирар тагин,  
Дилдор уйғоқ эди тун бўйи, аммо  
Қалам тебранишин кузатар эди,  
Назарида «жоним», деб ёзару,  
Яна «жононим», деб тузатар эди.  
«Йўқ», деди, «Ҳақ эмас Ойкумуш ҳеч бир  
Жавоб ёзмоқда у севган ёрига!»  
Сакраб турмоқ бўлди,

босди ўзини,

Бермади ёмонлик ихтиёрига.  
«Шундай қийноқларга солган ким бўлди,  
Қай ноинсоф экан ва қай шармисор?»  
Гоҳо аччиқланди, шундай ачинди,  
Гўё барча сирлар бўлгандай ошкор.  
Фитна чайқатарди хаёлларини,  
Фитна ўрмаларди қалбида — оташ.  
Уни азобларди Ҳайдар хаёллари,  
Ғазабга айланиб борар эди ғаш!  
Ноҳаққа чиқарди Ойкумушни ҳам,  
Ишонди: «Ҳайдари ошиқдир чиндан».  
Сапчиб турди Дилдор бирдан рўйирост,  
Худди суғурилгандай дудама қиндан...

## ДИЛДОР

У сапчиб турди-ю... (тонг эди бу дам),  
Ҳеч кимса йўқ эди, қотди у ҳайрон.  
Сочилиб ётарди қоғозу қалам,  
Бир конверт, бир мактуб ва бир сиёҳдон...  
Шошиб қолди Дилдор,

ҳовлиқди қалби,

Парча қоғозларга кўз югуртди у.  
Аввал конвертдаги мактубни очди,  
Ўқиди, ўқиди, ўқиб чиқди-ю,  
Бирдан қалбидаги фитна йўқолди.  
Тумандай тарқалди бутун гумони.  
Бутун қилмишидан уялди ўзи,  
Ҳайдари жонига ачинди жони,

«Эх, Ваня, Ваняжон, қандай золимсан,  
Билсанг эди қандай қийноққа солдинг».  
Пичирлади ҳайрон ўзича Дилдор:  
«Тўғри, ҳатто менга бўлмади тенг...  
Ўзи ҳам англади, яширди мендан.  
Ҳатто саломингни айтмади, билсанг.  
Билмадинг, унутди ўтган кунларини,  
Ҳақлисан ранжисанг, ҳа, хафа бўлсанг!»  
Ваня ўртоғидан сўрамаган эди  
Урушдан кейинги ишга ҳисоб.  
Аммо мактубидан билинар эди  
Унинг қилганлари бир дунё китоб,  
Довруғи тарқалиб кўмир конидан,  
Орден таққанини айтмапти ҳатто,  
Конда туриб ёзган бўлса керакки,  
Бармоғининг изи қолибди хатда.  
Дилдор хатни яна жойига қўйди,  
Жавобини излаб топмади аммо.  
Фақат бир варақда ёзилган эди  
«Ваня...» нуқталару сўнгги муаммо.  
Нима ҳам ёзмоғи мумкин эди у...»  
Ёзмоққа ўлтирди ростини, тагин  
Мулоҳаза қилди, эп кўрмади бехос  
Хафа қилмоқликни азиз ўртоғин.  
Тонг отди, кўп салқин оппоқ тонг отди.  
Далага чақириб ўтди Ойкумуш.  
Шошилди, сирларнинг ечилганини  
Айтиб кўнгилларни этмоқ учун хуш.

Аммо... Ҳайдар дили хуш эмас эди,  
Охирги лахтасин қўйди тарозга.  
Плани тўлмади, бу доғни ювиш  
Қолди ошкора келгуси ёзга...

### ҲАЙДАР ВА ҚИЗИЛ БАЙРОҚ

Ҳайдар ердан узди байроқни зўрға,  
Йўқ, оғир эмасди байроқнинг ўзи.  
Жуда оғир бўлди уни топшироқ,  
Ҳаммадан оғирроқ бўлди эл кўзи.  
Жим, лекин хўмрайиб турган бу кўзлар

Ванянинг кўзидай кўринди унга.  
Байроқни узаркан ердан, қалтираб,  
Кўз олди айланди қоп-қора тунга.  
Қўзғалди ўрнидан, ҳу... катта хирмон,  
Тегирмон тошидай айланди дала.  
Оқариб қоларди ғўзапояда  
Илғиниб қолгандай пахталар чала.  
Қараб турган эди унга колхозчи,  
Ранси, чўпони, ўртоқлари ҳам.  
Тикилиб турарди райком вакили,  
Зўрға тутиб олди ўзини шу дам.  
Байроқни кўтариб, юрди, ниҳоят,  
Одамлар олдидан ўтди илғари.  
Боши айлангандай бўлди, гангиди,  
Номус енгиворди худди назари.  
Дилдор сезиб қолди адашганини,  
«Ушланг», деди бирдан, жим бўлди яна.  
Ҳа, Ҳайдар англади кимга эканин,  
Қимга эканини бугун тантана!  
Топширди байроқни, янгради қарсак,  
Дилдор бир сесканди, кўзини юмди,  
Кузатгани қўрқди эрини бу он,  
Тамом бўлган эди ҳамма гап энди...

### ҲАЙДАР ВА ДИЛДОР

Ҳайдар иқрор бўлди барча айбига,  
Яширмай гапирди юракда борин.  
Ортиқ мақтанмади бу сафар энди,  
Ўртага қўйди у виждонин, орин,  
Ҳеч ким билмас эди пинҳон ярасини,  
Ҳамма ишни қилган ўқни,  
Дилдор ҳам.  
Бордию, ўйларди: билсалар, уни  
Аяб, даласига бостирмас қадам.  
На гапга бўй берди, на ўққа Ҳайдар,  
Кўксидаги ўққа «енгаман», дерди!  
«Эльбага етганлар тутқазмайди бар»,  
Ўқ ҳам «сўз бермайман сенга ман», дерди!  
Ярим тунда чиқди мажлисдан чарчаб,  
Дилдори ёнида, шифобахш кеча.  
Барибир, Ҳайдарни қийнарди ҳадеб

Дилдори олдида аччиқ андиша.  
Дилдор ҳис қиларди унинг қалбини,  
Қўнглини овларди, овулар эди.  
Ширин гаплар айтиб, ўйнашиб, кулиб,  
Оташ хаёлларин совитар эди.  
Ҳайдар ярим йўлда тўхтади аста,  
Дилдорига боқди гуноҳкор каби.  
— Мени кечир,— деди,— сени уялтирдим.  
Билинар-билинмас титради лаби.  
Улар жуда узоқ, секин юришди,  
Ванядан гап очди Ҳайдар ниҳоят.  
Сўнгра шошилдилар уйга, шошилдилар  
Қадрдон Ваняга ёзмоқ учун хат...  
Ҳамма воқеани ёзмоқ бўлдилар,  
Дилдорнинг адашган хаёлини ҳам.  
Ҳайдарнинг хатосин, байроқ воқеасин...  
Бўлар деб бу мактуб ярага малҳам!  
Худди малҳам топди, шошилди Ҳайдар,  
Дилдорин етаклаб югурарди у.  
Дилдор севинарди ёр шодлигига,  
Шодликлар бўлсин деб севгидай мангу!

1948

## МАҲКАМА ЭШИГИ ОЛДИДАГИ УЙЛАР

*Н. А. Некрасовдан*

Мана қабулхона. Ҳар белгили кун  
Бутун шаҳар бир алам билан,  
Мутеларча ташвиш, ғам билан  
Шу эшикка оқади бутун.  
Ёздиришиб ном-насибаларин,  
Қайтишади мамнун ниҳоят.  
Қайтишади уйлари сари,  
Гўё мансаб шундан иборат.  
Оддий кунлар эса, бу ерга  
Оқиб келар қашшоқлар, туллар  
Ва беватан, ишсиз йўқсиллар,  
Чоллар келар мункайиб зўрға.  
Тиним билмас бу эшик, ҳайҳот,  
Югурдаклар дастидан бир дам.  
Тилларида таралла-бедод,  
Ўзгаларнинг дилида алам.  
Бир кун кўрсам — мужиклар келди,  
Қишлоқилар — рус мужиклари.  
Бутхонада чўқиниб бари,  
Сўнг чеккага чиқиб эгилди.  
Дарвозабон кўринди, «Йўл бер»,—  
Дея ёлворишдилар улар.  
Дарвозабон кўрдик, жулдур,  
Юз-қўллари қора одамлар.  
Бири — юпун, ўлгудай ориқ,  
Елкасида йиртиқ, кир чакмон,  
Кўксида бут, оёқлари қон  
Ва титилган хонаки чориқ.

(Кўринишдан улар атайин  
Келган узоқ губерналардан).  
«Ҳайда», деди кимдир, «Хўжайин  
Ҳазар қиладилар улардан!»  
Эшигини беркитди баттол,  
Зорларига қулоқ солмади.  
Елворишди: «Олганингни ол»,  
Ҳатто пораларин олмади.  
Кун тиғида ўртаниб ночор  
Улар қайтди дилларда нола  
Ва тангрига қилиб ҳавола,  
Жўнадилар бошяланг, наҳор...

Ҳашаматли сарой соҳиб  
Маст уйқуда ухлайди.  
Эй, сан  
Ҳаётни бир қўғирчоқ каби  
Сарсонликдан иборат билган,  
Уйғон!  
Ҳозир уларни қайтар!  
Паноҳ излаб келганди улар...  
Аммо-лекин донолар айтар:  
Бахтлиларнинг қулоқлари кар!..  
Ҳайиқмайсан арзу ҳаводан,  
Ердагилар эса қўлингда.  
Бечоралар ҳасрат, навода,  
Маҳкум этилгандир ўлимга!  
Сенга нима уларнинг ғами,  
Сенга нима бу хокисор халқ!  
Дориламон ҳаётинг таъми  
Уйғонишга қўймайди мутлоқ!  
Сенга нима бу хил дахмаза,  
Юрт қайғуси, адл ё эҳсон!  
Бунингсиз ҳам шон билан яшаб,  
Шуҳрат билан ўлмоғинг аён!  
Аркадия мадҳларидан ҳам  
Сўнги умринг ширин ўтмоқда.  
Сицилия кўкидан бу дам  
Қуёш денгиз узра ботмоқда.  
Сен бу дилбар кўк поясидан  
Тушаётган кекса қуёшнинг,  
Хушбўй дарахтлар соясидан  
Ўтаётган кекса қуёшнинг

Мовий денгиз устида олтин  
Пойандозлар қолдириб секин  
Ботишидан мамнун, нописанд,  
Дам оласан, роҳатланасан.  
Ўрта денгиз увлар қошингда,  
Ёш боладек ухлайсан фақат.  
Бола-чақанг туриб бошингда  
Ўлимнингни кутар бетоқат!  
Сен ўласан шу зайл, гўрсўхта,  
Ер қаърига киради танинг,  
Қўмар асли сиртида мақтаб,  
Ичда қаргаб ўтган ватанинг!

Аммо нечун шундай одамни  
Бетинч этмоқ фуқаро учун?  
Олсак бўлмайдами аламин  
Ўшаларнинг ўзидан бугун?  
Азоб чекса битта камбағал  
Нима бўпти... Қайтага эрмак.  
У чидайди, одати азал,  
Нечун четдан эрмак қидирмак?  
Кета туриб улар қишлоққа,  
Ичиб соплашади борини.  
Сўнг ёлвориб, Она тупроққа  
Айтишади оҳу зорини.  
Она тупроқ, айтгил бизга сен,  
Қачонгача ўтамиз ғамда?!  
Рус мужиги нола қилмаган  
Жой бормидир ёруғ оламда?!  
Оҳ уради йўлда хокисор,  
Оҳ уради сургунда, қонда.  
Оҳ уради қамоқда бедор,  
Оёқ-қўли занжирда, қонда.  
Оҳ уради қирларда чанқоқ,  
Ғарамларда, араваларда,  
Халқумидан олади қурғоқ,  
Ҳеч вақо йўқ ҳатто омборда.  
Оҳ уради ўзининг ғариб  
Қулбасида, қўрасида ҳам.  
Қўкда ҳатто қуёш ҳам ғамгин  
Мужикларнинг ғамига ҳамдам.  
Оҳ уради бу бечоралар  
Олис шаҳри — ғамхонасида.

Оҳ уради қалби поралар  
Маҳкамалар остонасида.  
Ана, Волга қирғоғига чиқ,  
Эшитилган кимларнинг доди?  
Бу бизларда аталмиш қўшиқ —  
Бурлақларнинг чеккан фарёди!  
Волга! Волга! Эй, тошқин дарё,  
Россияни ювнинг кўп замон!  
Аммо мужик ёши бедаво,  
Россияни гарқ этди ёмон!  
Қаердаки халқ бор, қайғу бор,  
Лекин токай фарёд билан гам?!  
Кучга кириб, бўлиб пурвиқор,  
Қачон уйғонасан, жонгинам?!  
Тан бердингми тақдирингга ё?  
Бу дунёда битдими ишинг?  
Қўшиғингда ҳасрат, илтижо,  
Йўқми бундан ўзга ташвишинг?!

## КАВКАЗ

*Тарас Шевченкодан*

*«Агар кўз ёшим етса, аламдийдалар ҳақида кечаю  
кундуз йиғлаган бўлардим...»*

*(«Иеремия», 19-боб, 1-шеър.)*

Қатор-қатор тоғлар боши булут билан бекилган,  
Унда қайғу қонлар билан суғорилиб экилган.

Аср бўйи Прометейни  
Бургут қийнар у ерда.  
Вужудини пора қилар,  
Қалбини бурда-бурда.  
Бурдалару қонин ичмас,  
Қонн эса, тирик қон.  
Қалб ўзига қайтар яна,  
Жонланади шу замон.  
Сўнмас бизнинг исёнкор руҳ,  
Ўлмас бизнинг ирода.  
Чуғурчуқдан қўрққан одам  
Тариқ экмас дунёда.  
Сўнмас дилни сўндирилмас,  
Тиндирилмас тилни ҳам.  
Боқий тангри шаънига тил  
Теккизолмас ҳеч одам.  
Бироқ, баҳсни ким қўйипти  
Бизга сен-ла эй, жаноб!  
Бизга фақат йиғи бўлса,  
Кўз ёшимиз беҳисоб.  
Жонимизни унга қориб  
Ўтмоқдамиз ҳасратда.  
Жаллод кулар бошимизда,  
Ҳақ ухлайди гафлатда!

Қачон энди уйғонар Ҳақ,  
Тинчийсан қачон?  
Парвардигор, бўлурми ҳеч  
Ҳаловатда жон?  
Имонимиз комил сенга  
Эй, улуғ эгам.  
Уйғонур Ҳақ ва ирода,  
Келур у кун ҳам.  
Шарафлайди халқлар, билгин,  
Сени умрбод.  
Лек ҳозирча қонимиздан  
Дарёлар бунёд.

Қатор-қатор тоғлар боши булут билан бекилган,  
Унда қайғу қонлар билан суғорилиб экилган.

Тангри марҳамати билан  
Оч-юпунни битталаб  
Эркигача тортиб олдик  
Ҳам гижгижлаб, ҳам талаб!  
Озмунчамас жоҳил одам,  
Кўз ёшлар ҳам, қонлар ҳам.  
Етар ичса хоқонлар ҳам,  
Князлар ҳам, бир олам!  
Беваларнинг кўз ёшлари  
Ғарқ этмасми уларни!  
Иффат қандай кўргуликда,  
Қисмат шундай бўларми?!  
Оналарнинг, оталарнинг  
Аччиқ-аччиқ ёши-чи?  
Қонли ёшлар, дарё эмас,  
Денгиз бўлиб оқиши!  
Офаринлар кўппакларга,  
Тозиларга, кўп илдам  
Итларга ҳам, ўзимизнинг  
Олампаноҳ Шоҳга ҳам!  
Офаринлар, музлаб ётган  
Тоғу тўфонларга ҳам!  
Тангри унутмаган ботир  
Марди майдонларга ҳам!  
Тангри Сизни қўллар, енгинг,  
Енгилмангиз дунёда!  
Сиз билан Ҳақ, сиз билан шон  
Ва муқаддас ирода!  
Чурек, сакля ўзингники,

Тилаб олган эмассан.  
Нон ва хароб кулба учун  
Этмайдилар занжирбанд.  
Муллолармиз ўткир, чиндан,  
Тилимизда оятлар.  
Қазармаю зиндонлардан  
Шоҳнинг тахтига қадар.  
Боймиз, аммо яланғочмиз,  
Билиб қўйнинг фарқини.  
Билиб қўйнинг тарзимизни,  
Нон, намакнинг нархини.  
Христианмиз, черков, мактаб  
Фаровонликдир бизда.  
Фақат хунук турар сакля,  
Нега керак у сизга?  
Уни бизлар бермаганмиз...  
Қуёшни ҳам... Беўлпон.  
Аммо итга итқитгандек  
Итқитмаймиз энди нон.  
Христиан динидамиз,  
Турк эмасмиз,  
Бизга бас —  
Пича неъмат Питербургда,  
Бошқасига йўқ ҳавас!  
Қим ҳамнафас бўлса билар  
Қўп нарсани, биз билан.  
Кенгдир бизда Сибирия,  
Айтсак қисқа сўз билан!  
Қанча-қанча зиндон, солдат,  
Қанча-қанча миллатким,  
Молдавандан финларгача  
Ҳамма тилда, аммо жим.  
Ҳамма ҳузур-ҳаловатда,  
Инжил ўқийди роҳиб.  
Ўқир Шоҳнинг бир замонлар  
Юрганин чўчқа боқиб.  
Ошнасини хотини-чун  
Ўлдирганмиш бир кун Шоҳ.  
Ўлган эса, шунинг учун  
Топмиш жаннатдан паноҳ.  
Мана бизда қандай арзон  
Жаннат, ҳали билмайсиз.  
Беҳабарсиз санамлардан,

Ургатамиз сизга биз:  
Уғирла,  
Шул замона  
Жаннатга бўл равона!  
Уруғ-аймоғингни ҳам ол,  
Биз билмаган нима бор!  
Юлдуз санаш, экиш, сўкиш —  
Французни ошқор.  
Ёки крепостнойларни  
Бой берамиз қиморга.  
Оддий одамларни тикиб  
Тарқаламиз хумордан!  
Қонун билан иш кўрамиз,  
Плантатор эмасмиз.  
Уғирлик мол чайқов қилиб,  
Ҳаром томоқ емасмиз!  
Риёкор маҳмадона,  
Лаънати афандилар.  
Қардошни ёқтирасиз  
Тама билан муқаррар.  
Дўст тутасиз риёкор.  
Уйингиз таматалаб  
Ва шиласиз, юласиз  
«Қондасига» қараб.  
Хотинга билагузук,  
Қизга усти бош, либос.  
Ўзингиздан беҳабар,  
Уйдагилар шу алфоз.  
Сени нечун парчин этиб  
Михладилар эй, Исо?!  
Биз учунми, ё адолат,  
Ҳаққоният учун ё?..  
Таҳқир тугамасин учун  
Шундай бўлди бус-бутун.  
Черков ҳамда иконалар  
Ва ибодатхоналар,  
Мушку анбарлар иси,  
Шамларнинг алангаси,  
Сувратинг олдида ҳам  
Талаш, уруш ва кулфат,  
Қардошлар қони учун  
Чексиз таъзим, ибодат!  
Мана ҳадя жаллодлардан,

Мана сенга марҳамат!  
Саводимиз чиқди энди,  
Кўлимиздан келар хат.  
Кўрсатамиз омиларга  
Ҳақиқатнинг йўлини.  
Кўрсатамиз,  
Фақат бизга  
Кўйиб беринг сиз уни!  
Кўрсатамиз, қамчи тўқиб,  
Зўр қамоқлар қуришни!  
Зўр кишанлар тоблаб, кийиб,  
Сибирияда юришни!  
Фақат беринг ўзимизга  
Қадрдон қирларимиз.  
Қолганларни ўзимизда:  
Дала, дарё ва денгиз!

Дўстим Яков,  
Қувғинликка солдиларми сени ҳам?  
Украина учун эмас,  
Золимларнинг дастидан  
Қанча-қанча қон тўкилди,  
Қон тўкилди бегуноҳ.  
Шимол заҳри олатини  
Симиртирди разил Шоҳ!  
Унутилмас, азиз дўстим,  
Қадрдоним ягона!  
Сидқи дилнинг билан севгин  
Азиз Украинани  
Ва казаклар билан югур  
От устида мардона,  
Кўҳна қўрғон тепаларга  
Назар ташла, кўр уни.  
Казаклар-ла дўстлигингни  
Мустаҳкам эт ёш ила  
Ва сургундан кутгил мени,  
Фурсатларни қамчила!  
Майли, ҳозир куйласинлар  
Ҳасратлардан ўйларим,  
Майли, бузуқ шу муҳит-ла  
Қурашларда чиниқсин!  
Тонг шабнами ўпган азиз

Украина еллари  
Уйларимни олиб сенга  
Қўз ёш билан йўлиқсин!  
Ва уларни очиб аста  
Боқиб ўқиганинг он  
Яна қўрғон, яна хаста  
Мен бўлурман намоён!

# ҚАРИ ҚИЗ

*Етти воқеали драматик достон*

---

## ИШТИРОК ЭТУВЧИЛАР:

А в т о р — археолог.

И с л о м о т а — кулол.

И б о д а т — Ислом отанинг катта қизи, врач.

М а д и н а — Ислом отанинг ўртанча қизи, муаллима.

С а н а м — Ислом отанинг кенжа қизи, сўт соғувчи, артистка.

Э ҳ с о н — археолог.

И л ҳ о м — ўқитувчи, пропагандист.

С а л о м — артист.

Ҳ о ж и д а р о з — «Заготпункт» тарозибони.

Т о ж и х ў р о з — паррандачилик фермасининг мудир.

Қ и р о а т х о н — Ҳожи дарознинг хотини, сўт соғувчи.

*Жуда эрта — ўн саккизда кетган  
онам Сарапочча бегим хотирасига  
багишлайман.*

## БИРИНЧИ ВОҚЕА

Парда. Саҳна қоп-қоронғи. Нур томоша залида томошабинларга қараб турган Автор юзига тушади.

### А в т о р

Авторман,  
Асарда мен ҳам қатнашаман.  
Воқеа ўтади тоғли бир қишлоқда.  
Бу чигал, ғоятда чигал воқеани  
Журъат қилолмадим сизсиз ечмоққа...  
Воқеа юз берди кеча тўсатдан,  
Очиб эдик бунда бир дахмани.  
Жуда хурсанд эдик қазилмамиздан,  
Воқеа ҳайратда қолдирди мани.  
Икки ўртоқ эдик:  
Эҳсон ҳамда мен,  
Археология партиясида.  
Эҳсон хаёлини олди бунда бир қиз,  
Ажратиб нўғиҳон ўз тўдасидан.

*(Секин саҳнага кўтарилади.)*

Мўъжаз бир оила, кулол хонадони,  
Қасбидек кўҳна бир хонадон.  
Уч гўзал яшайди бу хонадонда:  
Ибодат, Мадина, Санамхон!..  
Ибодат — хаёлини олган Эҳсоннинг,  
Унинг юрагига бераҳм кирган.

Бамисоли қонида унинг  
Олов-оташ бўлиб югурган...  
Мана у оила...

И с л о м о т а ҳовлиси: Уч дераза айвон, кулоллик дастгоҳи, супа.  
И с л о м о т а жойнамоз устида ўтирибди.

Ота...

М а д и н а хонтахта ёнида ўқувчиларнинг дафтарларини кўрмоқда.

Мадина...  
Ҳали ишидадир Ибодат ва Санам...  
Эҳсон муҳаббати кирган хонадонга,  
Келинг, бирга кириб кўрайлик биз ҳам!

А в т о р кетади. Саҳна ёришади.

И с л о м о т а

**Ассалом алайкум, вараҳматулло!**

*(Унг елкасига ўгирилади.)*

Ассалом алайкум, вараҳматулло!

*(Чап елкасига ўгирилади. Бир оз рукуга кетади.  
Кейин бошини кўтариб, худога илтижо қилади.)*

Мана намозингни ўқиб ҳам бўлдим,  
Мўмин умматингман, яхши биласан.  
Ҳар кун беш вақт намозда ёлғиз  
Дилимдан тилимга ўзинг келасан.  
Ҳеч нарса сўраган эмасман сендан,  
Қорандалиқда ҳам, қаролликда ҳам.  
Кўрсатган кунингга шукр қилганман,  
Бемалолликда ҳам, малолликда ҳам.  
Бошимга иш тушди, жуда мушкул иш,  
Осон қил, эгамсан, бўлма бераҳм.  
Бундай мушкулликни сезмаган эдим,  
Ҳатто хотинимни олганингда ҳам.  
Сендан бир умрга хафа эмасман,  
Уч бирдак қиз бердинг кетма-кет.

Ҳеч хафа бўлмадим,  
 Ўзинг айт, шернинг  
 Эркак-урғочиси бўладими ҳеч?!  
 Аммо каттанг мени довдиратиб қўйди,  
 Уни бахти билан бермабсан.  
 Не гуноҳ қилдики у бахтиқаро,  
 Уни бунча ёмон кўрмасанг?!  
 Етдим деганида йиқитдинг,  
 Бахтини осмонда кул қилиб.  
 Азиз Камолини олдинг тўйи кунни,  
 Ёшгина умрини тул қилиб.  
 Қора кийганига, мана, қанча бўлди,  
 Аза қанча ўзи таомилингда?  
 Она азаси ҳам ўтди ҳаттоки,  
 Ҳисоб-китоб борми ою йилингда?!  
 Биласан, қизларимни яхши кўраман,  
 Уларсиз бир пақир бу олам менга.  
 Этагимни қоқиб кетаман, агар  
 Мушкуллим ечмасанг, бу оламингга!  
 Ёлғиз илтимосим: қизимни кечир,  
 Қасамидан қайтар, тугат азасини.  
 Юрагига раҳм-шафқат, муҳаббат сол,  
 Сингилларин эслат, тузат ярасини!  
 Яхшими-ёмонми, бандангман мен ҳам,  
 Яратмаган бўлсанг яхшироқ қилиб,  
 Тергашга уларни ақлим стмай қолди,  
 Не жазо, уларнинг бошин тоқ қилиб...

Эшик тарақлаб очилади, И б о д а т кириб келади. Мадина дик этиб  
 ўрнидан туради. Ибодат отасини жойнамоз устида кўриб ҳовли ўр-  
 тасида тўхтади. У ҳаяжонда, ҳатто қора кўйлаги устидаги оқ ха-  
 латини ҳам ечмаган. Ичкарига кириб кетади.  
 Орқасидан М а д и н а ҳам.

Мана унинг ўзи, тағин бир гап бўлди,  
 Мушкуллин осон қил, эй парвардигор.  
 Жойнамоз устида сўрайман,  
 Сўрайман қизимнинг гуноҳин такрор.

Жойнамозни йиғиштириб туради ўрнидан, қайтиб чиқиб орқасида  
 турган қизи Мадина салом беради унга.

М а д и н а

Ассалому алайкум, дада...

И с л о м о т а

Ваалайкум...  
Нима гап, Ибодат нега безовта?

М а д и н а

Ҳеч нарса...

И с л о м о т а

Ҳеч нарса...  
Осойишта, жим?!  
Алдаса бўлади бу лақма чолни.  
Ким ҳам алдамади уни, алдади  
Ҳаттоки худо ҳам... Бандаси нима?..  
Устига фарзанди...  
Ҳа-ҳа, бор ҳадди...

М а д и н а

*(айёрлик билан)*

Дадажон, ўзлари айтмовдиларми,  
Аралашмайман, деб қизлар ишига?

И с л о м о т а

Ҳа, тўғри, қизларнинг ҳийласи гоҳо  
Қирмай қолар экан тулки тушига.

М а д и н а

Овқат совиб қолди...

И с л о м о т а

Овқат?.. Ҳа, қуллуқ...  
Лекин жинсларидан тагин бири йўқ?!

М а д и н а

Кешжатоӣ концертда...

## И с л о м о т а

*(ялт этиб қарайди унга)*

Концертда?

Тағин?!

Жавоб бер, қаришиб қолдими жағинг?

Отасининг овозига югуриб ичкаридан И б о д а т чиқади.

Нима, тағин ўша келдими?

И б о д а т

Дада...

И с л о м о т а

Ёпирай, бу қандай кўргилик тағин?!

Нима гуноҳ қилган эканман, тангрим,

Алданиб ўтаман шекил дунёдан...

*(Шошилиб кийинади ва чиқади.)*

И б о д а т

**Мадина!**

Тез югур,

Орқасидан бор,

Санамни у билан топмасни боғда.

Мадина зудлик билан отасининг кетидан чиқиб кетади. Ибодат ёлғиз, супа чеккасига чўкади, хаёлга толади, Автор пайдо бўлади.

А в т о р

Жума масжид деган мақбара бор бунда,

Уя бўлиб келган бидъат, хурофотга.

Рад этди фан унинг муқаддаслигини,

Чек қўйди ҳар қандай алам, ибодатга.

Тугаган ҳам эди мақбара очиш,

Дахма ўпирлиб тушди ноғиҳон.

Шу сабаб бўлди-ю, қаттиқ шикастланиб,

Қишлоқ врачига келтирилди Эҳсон.

Ибодат кўрди-ю, оқариб кетди,

Худди Камолини келтирдилар унга.  
Камолга ўхшарди жуда ҳам Эҳсон,  
Қараб туролмади Ибодат бунга.  
Ташлаб чиқиб кетди уни Ибодат,  
Тагин янгиланди яраси.  
Эҳсон — Камол бўлиб, Камол — Эҳсон бўлиб  
Кўринарди унга қараса...

## И б о д а т

Қисмат, аямай сокин дарёсига тош урди,  
Тинган бу кўнгил сабрин қирғоғига тоширди.  
Сен деб уни, вовайло, жунбишга келиб гўё  
Куйган бу кўнгил йиғлаб йўқ қабрингга бош урди.  
Не кўрди бу кўз ногоҳ сендан назарин тортиб,  
Дил дарди талошингда селдек уни ёш урди.  
Севгинга алишмоқдин, билсанг, жуда ожизман,  
Тўфон каби наздимда меҳринг уни яширди.  
Йўқ, бу эди афсона, у сен эдинг, албатта,  
Қабринг менинг қалбимда қалбимга туташ эрди.

А в т о р а с т а ғ о й и б бўлади. Пауза.

Ким у?..  
Нега сени солади эсга?  
Нега юрагимга уради чангал?  
Юлқиб хаёлимдан сени, сайёддек  
Сен олган ўрнингни қилади мўлжал...  
Қандай ширин эди аҳду паймонимиз,  
Қушлар уясидек бузилди, кетди.  
Қандай қувноқ умр, осмонда ногоҳ  
Кокилим толидай узилди кетди.  
Аммо юрагимда қолдинг умрбод,  
Сени унутмоққа йўқ эди ҳаддим.  
Умримни бағишлаб сенинг хотирингга,  
Ёлғиз ўтай, дея қасам ичгандим.

Остонада Ислом ота, Мадина, Санам кўринади. Ислом ота уларни олдига солиб ҳайдаб келади. Ибодат отасининг авзойидан ўзини эҳтиёт қилиб четга олади. Қизлар мудофаага тайёрланаётган-дек бир-бирларига суянишади. Хусусан, Санам қаттиқ талвасада.

## И с л о м о т а

Мен нима, сизларга подачиманми,  
«Ошалон» сўрашим қолдимми энди?

Оёқ-қўлларингни қирқиб, қайтадан  
Йўргакка ўрашим қолдими энди?  
Йўргакда қайтага яхши эдиларинг,  
Беташвиш, беғалва...

И б о д а т

Бекуёв...

И с л о м о т а

Шошма.

*(Санамга ўгирилади.)*

Хўш, қани, артистка, қачонгачайин  
Отангни қонига қиласан ташна?  
Тошкентда отангни беш йил алдадинг,  
Ҳа, беш йил агроном кутдим мен ғофил.  
Сен бўлсанг отангни калака қилиб,  
Артист бўлиб келдинг, умрингни сарфлаб.

И б о д а т

Дадажон, бекорга ҳамма ташвишингиз,  
Ақли, гидроки бор икковининг ҳам,  
Консерваторияда топишган улар.

И с л о м о т а

Консерватория!

И б о д а т

Бўлинг хотиржам.  
Ахир, сўзлашдингиз, ёмон боламас!

И с л о м о т а

Хўш, нимаси яхши, бўлмаса қани?  
Маҳмадона бола, илми жуда кўп.  
Ёқмади, вассалом, менга топгани.  
Гапимиз тугади!

И б о д а т

Тугагани йўқ!  
Ўшанга чиқади.

И с л о м о т а

Ўшанга?  
Қачон?

И б о д а т

Эртага!

И с л о м о т а

Эртага?..  
Бўлмаса бугун  
Ўзлари берсинлар уларга имкон.

И б о д а т

*(тиграб кетади)*

Мен рози бўлганман...

И с л о м о т а

Мен розимасман!  
Таомил шунақа, номус...

И б о д а т

Номус, ор!

*(Қичқиради.)*

Кечиринг, дадажон...

И с л о м о т а

Тинчлан, болагинам,  
Бу — таомил, парвардигор ҳукми.

Уларнинг бахти  
Сенинг қўлингдасан, азизим, болам.  
Азанг етар энди, худо раҳмат қилсин,  
Топишсин бахтини сингилларинг ҳам.  
Менинг илтимосим худодан битта:  
Сенга инсоф берсин, болам, дунёда.

### И б о д а т

Бўлмасам бу уйда битта қари қизмас,  
Учта бўлар экан қари қиз, дада!

Қатъий бурилиб уйга кириб кетади. Ҳамма қотиб қолади... Кейин битта-битта Мадина билан Санам ҳам уй-уйларига кириб кетишади. Исломота ёлғиз, Ибодатнинг сўзларидан ҳали ўзига келмаган, супада ўтирар экан, эшикда Санамхоннинг севгилиси С а л о м кўринади ва аста келиб Исломотанинг орқасида тўхтайдн. Исломота уни Санам узрагани чиқди, деб давом этади.

### И с л о м о т а

Мана шу, йўлларинг яна бекилди,  
Қаттиқроқ бекилди чамамда энди.  
Тавба, нима эксам бу уйга донм  
Хурсандлик эксам ҳам бир ғалва унди.  
Бир нарса деб кўр-чи опангга энди,  
Худо бас келмаса, бандаси бекор.  
Зардамни қайнатма,  
Артистнингни қўй,  
Қолхозимизда ҳам азаматлар бор.  
Тўғри, танлаганинг унча бетайинмас,  
Таъвия ҳам эмас, анча келишган.  
Лекин ўлармонроқ, бир оз маҳмадона,  
Ундан кейин артист... Шуниси ишқал.  
Аммо... Ашулани қотирар экан!..  
Маза қилдим, жиним ёқтирмаса ҳам.  
Яхши бола экан «палакат» жуда,  
Айта оласанми шунақа, Санам?

Ялт этиб қарайди, қарайди-ю, улар бир-бирларига тикилиб қолишади. Исломота нима қиларини билмай уни шартта ташлаб чиқиб кетади. Салом ҳам кутилмаган ҳаракатдан ҳайрон, орқасидан қараб қолади... Шошиб ўзини деразаларга уради, Санамни қидиради.

### С а л о м

Жоним Санам, пойингдаман,  
Жаннатмакон жойингдаман.

Дераза очилиб хурсанд Санам кўрнадн.

Келдим яна бошим эгиб,  
Хоҳ инда-ю, хоҳ индама...

### С а н а м

Бола-бола, бомда келинг,  
Шошмай бир оз, шомда келинг.  
Дадамларнинг жаҳли ёмон,  
Яланг оёқ томдан келинг.

Салом елкасини қисиб оёқ учига кета бошлайди. Санам деразани  
ёпади-ю, унинг орқасидан чопади.

Сабр қилинг, сабр қани?  
Қайга, ўғлон, ташлаб мани?  
Нега бунча қўрқмасалар,  
Юраклари шундақами?

Салом эшикдан хурсанд қайта бошлаган ҳам эди. Мадина  
деразасини очиб куйлайди.

### М а д и н а

Бола-бола, бомда келинг,  
Шошмай бир оз, шомда келинг.  
Дадамизнинг жаҳли ёмон,  
Яланг оёқ томдан келинг.

Ҳайрон кета бошлайди. Санам опасига ўдағайлаб, Саломни ушлашга  
югуради, эшикни тўсади.

### С а л о м

Майли, Санам, бомда келай,  
Шошмай бир оз, шомда келай,  
Дадалари ухлаганда,  
Яланг оёқ томдан келай.

### С а н а м

Йўқ-йўқ, ака, бомда эмас,  
Бомда эмас, шомда эмас.  
Яхши қаранг, севгилингиз  
Ёнларида, томда эмас.

Деразадан Ибодат қўшилади.

## И б о д а т

Бола-бола, бомда келинг,  
Яхшиси шу — шомда келинг.

Салом бу гапларнинг ҳазиллигини пайқаб, муқом билан ўйинга тушади.

## Ҳ а м м а

Дадамизнинг жаҳли ёмон,  
Яланг оёқ томдан келинг.

## С а л о м

*(Санам билан Мадинани имлаб саҳна четига олиб келади.)*

Бошимга битта гап келди, азизлар,  
Мулойим!

*(Санамга қарайди.)*

Такаббур!

*(Мадинага қарайди.)*

Аломат қизлар!

Бир савоб иш қилай, фотиҳа беринг...

## С а н а м

Фотиҳа нимаси!..

## С а л о м

*(чўчиб)*

Э, фақат бедўқ!

Дин ҳоким ҳовлида турганим учун..

*(Қизларга ер тагидан бир-бир қараб қўяди.)*

## И б о д а т

*(деразадан)*

Дин ҳоким ҳовлининг фотиҳаси йўқ.

## С а л о м

Минг уэр.

*(Мадина ва Санамга секин.)*

Қизларнинг маслаҳати-ла  
Битта иш қиламан, бўлса ижозат.  
Ишонинг, юзингиз ҳеч бўлмагай шам,  
Фақат сир сақлансин, қилманг овоза.

Ҳаммалари қулиб ҳўп ишорасини қилишади ва опалари Ибодатдан  
яширинча Саломни ўраб сулага ўтиришади.

Парда.

## ИККИНЧИ ВОҚЕА

Чашма. Саҳна қоронғи. Автор ёлғиз.

А в т о р

Биринчи пардани мулла Салом ёпди,  
Куёвлар ичида чечани.  
Тағин янги режа топиб келди энди,  
Қизлар мушкулини ечгани.

Тонг ёришмоқда. Тоғ оралиғи бағрига сўқмоқ йўл кириб кетган. Йўлнинг бир шохобчаси дўлानазорга бошловчи қадим садақайрағоч симириб ётган афсонавий чашмага бурилади. Ибодат кўринади.

Ибодат...  
Пойини билар ҳар бир тош  
Ҳар бир гиёҳ билар унинг тилини.  
Сеҳргар сингари сўзлашар,  
Сирлашар... Билар бир-бирини.  
Бунда ардоқлайди уни ҳамма нарса,  
Ҳамма нарса севади уни.  
Ана, келади у, тоғ маликаси  
Севги маликаси, сеvgи тутқуни.

Ибодат чашмага бурилади, қўлида кўза ва ёғлоғи, қишлоғига суқ билан боқади, унинг бу боқишида ҳанузгача жим турган далалар шовиллаб, қушлар нағмаси гувиллаб ўтади, тағин жимлик чўқади. Ибодат ёғлогисини чашмага узатар экан, чашма тилга кириб, уни тўхтатади.

Ч а ш м а

Ибодат, сочингга оқ оралабди!

Ибодат ўтирган жойида хаёлга толади, чашмага тикилади, узун  
кокиллариини сувга солади, чиройли бармоқлари билан оқларини  
қидиради. Шу вақт чашма тагин такрорлайди.

### Ч а ш м а

Сочингни шодликмас, ғусса тарабди.

### Т о ғ л а р

Ғусса тарабди!..

### Ч а ш м а

Анча бўлган эди... Айтмаган эдим,  
Мени ҳам тарк этма, дея эдим жим...  
Сендан айрилмакдан қўрқарди тоғлар.

### Т о ғ л а р

Қўрқар эдик, рост!..

### Ч а ш м а

Сендан айрилмакдан қўрқарди боғлар.

### Б о ғ л а р

Қўрқар эдик, рост!..

### Ч а ш м а

Сенинг бахтинг билан бахтиёр эдик,  
Сенинг баҳорингдан лозазор эдик.  
Сенинг шўхлигингдан тошарди водий,  
Йўқ эди юракда оҳу фарёдинг.  
Не бўлди, жонгинам, бўйи бастингдан?  
Қўзгулар синибди сенинг дастингдан?

Ибодат чашма сўзларини гоят ҳаяжонда тинглайди ва уни чайқат-  
моқ бўлар экан, бутун тоғу тош, боғу роғ, бутун водий жунбишга  
келади.

### В о д и й

Йўқ, йўқ, шошма, уни чайқатма зинҳор,  
Унинг сўзларига қилғил эътибор!

## Ч а ш м а

Ким сени менчалик яхши билади?

Ибодат садақайрағочга суяниб тинглайди уни.

Дунёга кебсанки, қучоғимдасан,  
Баъзида йўлнинг ҳам рашки келади.  
Сени келтирмайини этади сарсон.  
Нега юрагинг тор, нега ўйинг тор,  
Нега ўз-ўзингни этасан инкор?  
Қандай қувноқ эдинг, билмас эдинг ғам,  
Келиб айтар эдинг тушларингни ҳам.  
Фолингни очардим, кулишар эдик,  
Ҳатто сирларни ҳам бўлишар эдик.  
Камол!..

Чўчиб кўзини чашмадан олади, худди шу исмни — Камол деган  
номни кутиб тургандек Ибодат фарёд кўтаради.

## И б о д а т

Камол, Камол, дардинг бунча-бунча азоб экан,  
Саодатинг, деб берганинг фақат сароб экан!  
Олиб кетдинг баҳоримни ўзинг билан мангу,  
Қолдирганинг менга фақат бир изтироб экан.  
Қўнгил бисотини йиллар бир-бир олиб ўтди,  
Мисоли у варақ-варақ битмас китоб экан.  
Умид... умид суянчиғим, юпанчим у ҳануз,  
У бўлмаса, вафодорим, ҳолим хароб экан.  
Ўзинг кетган йўл бошида ҳар кун Ибодатинг,  
Қисматда бу муҳаббатим хоки туроб экан.

Э ҳ с о н пайдо бўлади, чашма бошида ўйга ботган Ибодатга яқинла-  
шади.

## Э ҳ с о н

Салом, сув париси! Шу оби замзам —  
Чашмангдан майлими, бир ҳовуч ичсам?

Ибодат ўгириладию Камоли ердан ўсиб чиққандай нима  
қиларини билмай қолади.

## И б о д а т

Вой!..

Эҳсон

Нима?.. Сизмисиз?..

*(Ҳайрон чекинади.)*

Ибодат

Салом!

Эҳсон

Ассалом!

Ибодат

*(Ўзига келиб ёғлогиди сув узатади)*

Марҳамат...

Эҳсон ичади, икки кўзи унда. Жимлик. Ибодат ўзини тутиб олади.

Ишингиз битдимни бунда?

Эҳсон

Деярли!..

*(Шошиб.)*

Йўқ ҳали...

Ҳали наздимда...

Азиз мақбаранинг анча иши бор.

Ибодат

*(кесатиб)*

Азиз мақбаранинг... Қанча иши бор?

Эҳсон

*(хижолатда)*

Уйламаган эдим учрашувимизни...

И б о д а т

Очмас эдингизми унда дахмани?

Э ҳ с о н

Ундоғмас...

И б о д а т

Бўлмаса, муродингиз нима?

Э ҳ с о н

Муродим...

Хижолат этмасдан менн...

И б о д а т

Айтиб берсам сизга, нега ташчиб кетдим  
Доктор бўла туриб сизни ўша кунда...  
Кечирим сўрасам энди тиз чўкиб...

Э ҳ с о н

Буниси керакмас!

И б о д а т

Тагин нимани?

Э ҳ с о н

Доктор,  
Мен билмайман чиройли гапни,  
Фақат ер ковлашни биламан, холос.  
Қаламушман, холос, бошқа касбим йўқ.  
Сизга ўхшагани кўрмаганим рост.  
Гуноҳимдан ўтинг, сўрайман, доктор,  
Бу не ҳол, айтинг-чи, бу қанақа сир?  
Яхши даволади шифохонангиз,  
Мана соппа-соғман, лекин фақат сиз..  
Менинг юрагимда сирли қолдингиз.  
Йўқ-йўқ, ёмон ният ўйламанг ҳаргиз,  
Доктор ўтамабди бурчини ҳаммас.

Менинг-чун ўткинчи бунинг ҳаммаси.  
Рад этдингиз мени, қарамадингиз,  
Қаттиқ ёпдингизу эшикни  
Ва тез  
Кўздан йўқолдингиз халатда, беҳол,  
Менмас, лабин тишлаб ҳамма қолди лол.  
Сизни мақтаб мени келтирганнинг ҳам  
Бу жумбоқ олдида боши бўлди хам.

### И б о д а т

*(сувени олиб тез йўлга тушади ва ярим йўлда  
тўхтаб аста)*

Беҳуда гапларга бунинг дахли йўқ.

Кетади. Эҳсон ҳайрон такрорлайди...

### Э ҳ с о н

Беҳуда гапларга бунинг дахли йўқ..  
Чертиб кўрмади-да, буни, ақли йўқ.

*(Кўксига ишора этади.)*

Оҳумиди у ёинки хаёл?  
Ёинки малак кўрсатди жамол?  
Лочинмиди ё ов машқида маст,  
Қалбимни юлиб кетди, бу не ҳол?  
Чок этма уни, унда ўзингсан,  
Авайла уни, кўз ташла хиёл.  
Кўз ташла хиёл, огритма уни,  
Огритма дилим, кўрсатма завол.  
Кўрсатма завол, лойиқ эмасман,  
Дил майлига жон, келтирма малол.  
Оҳу эдимми бу ва ёки хаёл?..  
Мен овга чиқибман, лекин беқурол.  
Тағин битта оҳу...

Ўзини четга олади, Мадина кўришади.

### М а д и н а

Опа, опажон!  
Тағин чашма билан ҳасратми, жонон?  
Вой!..

Ибодатни тополмай чор-атрофга ҳайрон қарайди.

Қани?

И л ҳ о м

*(юқоридан тушиб келади)*

Мана мен!  
Бирон иш борми?

М а д и н а

Вой, нима, шу ерда ётувдиларми?

И л ҳ о м

Тағин ҳазил-мазах, тағин сану ман,  
Ун варақ ўтади эгачисидан.

М а д и н а

Бугун ҳам кечикиб чиқибман, кечир,  
Бу опа-сингиллар ичидаги сир.  
Аввал — Ибодату кейин излаб ман,  
Мени излаб эса, чиқади Санам.

И л ҳ о м

Тавба, турмушларинг чўпчакнинг ўзи,  
Отаси бошласа, тугатар қизи...

М а д и н а

Нимага, ёмонми?

И л ҳ о м

Ёмонмас, аммо  
Турган-битганларинг бари муаммо.

М а д и н а

Дадамни биласан, баджаҳл, оми...  
Қўриб қолса агар бунда бировни,

«Қызларин гангитган битта-яримта  
Тентак» деб билади уни, албатта.  
Қошкийди бахтига озроқ бўлсак ҳам,  
Бирваракай уч қиз, учта кони ғам.

И л ҳ о м

Уч қизнинг қилиғи учу нози уч,  
Эркалиги учу сири, рози уч.

М а д и н а

Ҳа, айт-а, ўлмаган дадамнинг жони!  
Яхшилари уйда, бунда ёмони...

*(Ўзига ишора қилади.)*

И л ҳ о м

Ёмоннинг яхшиси яқинроқ кўзга,  
Яхшининг ёмони бўлади бизга.

М а д и н а

Айтнинг-чи, Илҳомжон...

И л ҳ о м

Севишимними?

М а д и н а

Топганингни қара!..

И л ҳ о м

Ҳар куни шуни  
Сўзлайсан, бошқа гап қуриб кетдимми?  
Бу ҳақда фикримни кеча айтдим-ку!  
Ҳадеб вайсатмасанг бўлмасми ахир.  
Севаман дедим-ку!

М а д и н а

Яна бир гапир...  
Ана шу ширини, охиригини.

## И л ҳ о м

Мадина...

## М а д и н а

Кел энди уни...  
Жиддийроқ гаплардан гапиришайлик.  
Дала шийпонига бирга тушайлик.  
Бугунги суҳбатга топдим қизиқ гап..  
Жон Илҳом, гапиргин одамга ўхшаб.

## И л ҳ о м

Ғўрасан!  
Шамолсан ҳали, Мадина!  
Ҳаёт бу — мураккаб, катта хазина.

## М а д и н а

Хўш, ўйлаб келдингми бирорта чора?

## И л ҳ о м

Ўйладим-ўйладим...  
Кутайлик...  
Зора...  
Салом топиб келса...

## М а д и н а

Шўрлик, бечора!

*(Истеҳзо билан.)*

Тагин ташвиқотчи, фалон-писмадон,  
Қолхозда, районда Илҳом билимдон...  
Хўш, сизни, азизим, зўрлаётган ким?  
Олмасаиғ ҳам олгин, бўлмаса ҳеч ким  
Олмаяпти мени, дедими биров!

## И л ҳ о м

Ё тавба... Ёнасан-кетасан дарров...  
Шошма, артист буни солади изга,

Археолог кўнди шартларимизга.  
«Нима қилсаларинг, майли, оғайнилар,  
Шу қизга этинглар, деди, муяссар».  
Бу ёғи опангда қолди мутлақо,  
Кўнса, бизнинг иш ҳам бўлади аъло!

### М а д и н а

Жигибйрони чиқади, шу вақт С а л о м билан Э ҳ с о н кириб келади, улар тезда ўзларини четга олиб кузатишади.

Севмайсан ҳеч мени, жони дилингдан!  
Сен нима, бир меров нима?  
Кўлингдан  
Ҳеч нарса келмайди, на севинч, на ғам,  
Шудинг йўқ, ҳаттоки, бир ўпишга ҳам!

Илҳом нима деярини билмай қолади, севгилисини юпатмоққа илиқ сўз ахтаради.

### И л ҳ о м

Бу гапинг, Мадина, бир оз ножўя,  
Куппа-кундуз кунни йўл устида-я?  
Бу ўзи, ҳалиги, одатда, расми —  
Тўй ўтгандан сўнгги масаламасми?

### М а д и н а

Мана шу, буларнинг тили шундай зил,  
На бир лутф билади ва на бир ҳазил.  
Э худо, бор бўлсанг, паноҳ бер манга.

### И л ҳ о м

Мадина, не ёмон гап дедим сенга?  
Илтимоҳ қиламан, бундай аччиғланма,  
Жуда хунук бўлиб кетар экансан.  
Пешонангга...  
Ажин тўлиб кетибди.

### М а д и н а

Бунга сен айбдор, айбдор сенсан!

## И л ҳ о м

Нима қилай, опанг эрга чиқмаса?  
Чора топгин, дейсан, нима топаман?  
Ахир мен опангни ололмайман-ку!

## М а д и н а

Нимади?  
Мен қолиб ҳали уни-я?!

## И л ҳ о м

Йўқ, гапнинг сирасини гапирдим, холос,  
Шошмагин..

## М а д и н а

Мана шу, фақат «шошмагин»,  
Қариб кетяпман сени деб, мана.

## И л ҳ о м

Менга деса кошки, бундан ошмагин!

## М а д и н а

Севар бўлсанг оловга сол, ёндир мани,  
Жонинг бериб, жонимни ол, ёндир мани,  
Муҳаббатим оловида ёнолмасанг,  
Йўқол ёки ёнимда қол, ёндир мани!

## И л ҳ о м

Қандай қилиб ёндираман яхши кўрсам,  
Менга бўлсин ҳамма завол, ёндир мани.  
Бўлма энди бунча ўжар, бунча қийиқ,  
О, жонгинам, кулиб хиёл, ёндир мани.

## М а д и н а

Вой, шунақа ширин сўзни билармидинг,  
Бўлмасайди бир кори ҳол, ёндир мани,

## И к к а л о в и

Севар бўлсанг оловга сол, ёндир мани,  
Жонинг бериб, жонимни ол, ёндир мани!

## М а д и н а

Вой, дадам!

Қочишади. Эҳсон яширинган жойидан чиқади, орқасидан Салом.

## С а л о м

Шўринг қургур ошиқ-маъшуқлар!..  
Отаси!..

Ислом ота кириб келади. Салом Эҳсонга ишора қилади, баравар  
салом беришади.

## И к к а л о в и

Ассалому алайкум, ота!

Ислом ота Саломдан ҳам Эҳсоннинг бошқача муллаваччаларга хос  
саломини кўриб тўхтайдди.

## И с л о м о т а

*(қироат билан)*

Ваалайкум ассалом!..  
Кўп яшанг, ўғлим!

*(Саломни четга чақиради.)*

Ўғлим!..  
Бу... томошанг бўлдимиди адоқ?

## С а л о м

Тушундим...  
Афсуски, ҳали анча бор.

## И с л о м о т а

Анча бор..

## С а л о м

Анча бор!

## И с л о м о т а

Анча бор... Дуруст...  
Мева яхши бўлди бу йил, маъмурлик.  
Бу йил биз томонда яхши келди куз.  
Ҳунар керак ҳунар ўрганишга ҳам...  
Тик қарай олмасдик сенинг ёшингда.  
Одоб деган нарсга бўларди бизда,  
Отанг, онанг турар эди бошингда.  
Ҳовлисига кириш қайда...  
Нариги  
Маҳалладан ўтар эдик бозорга.  
Қайнотамизнинг ҳурматини деб  
Рози бўлар эдик шундай озорга...

Салом бўйнини солиб тинглайди, Эҳсон нарида. У ҳам бу гапларга  
қулоқ осиб туради, қўл қовуштиради.

## С а л о м

Тўғри, таомилда шундайдир, узр...  
Буни бажаради одатда совчи.  
Аммо шер боласин тутмоқлик учун  
Унинг уясига кирармиш овчи.

Ислом ота жим бўлиб қолади. Кейин гапни буради.

## И с л о м о т а

Мен ҳам ашулани яхши кўраман.

## С а л о м

Биламан ва лекин артистинимас...

## И с л о м о т а

Шунақа.

## С а л о м

Қумри йўқ боғларда, ўзи,  
Қурбақа булбулмиш...

Ислом ота шошиб қолади бу қўпол ўхшатишдан.

И с л о м о т а

Йўғ-э, ундоғмас!

С а л о м

Кечиринг, мақол-да, маъзур кўрсинлар.

И с л о м о т а

Мақол ҳам ҳар нечук...  
У киши кимлар?  
Мана муомала, таълим-тарбия!  
Отангизга раҳмат,  
Бошингизга зар!  
Шунақа...  
Тағин бир кичкина савол...  
Сиз унга ростдан ҳам ишонасизми?

С а л о м

Жуда ҳам!

И с л о м о т а

Мен бўлсам ишонмасдим.

С а л о м

Нимага?

И с л о м о т а

У алдаб кетади сизни!  
Мени алдади-ку...

(Жимлик.)

Агрономликка, деб  
Артистликка ўқиб келдим ахир?

С а л о м

Бу бошқа масала, бунда бошқа сир!  
Ўзига ўтказди ўз таъсирини,  
Ўзи тахрир этди ўз тақдирини!

## И с л о м о т а

Сиз нима дердингиз?

*(Эҳсонга мурожаат қилади ёрдам сўраган кишидек дафъатан.)*

Э ҳ с о н

Мен... Мен... Билмадим...  
Лекин кексаларнинг яхши гапи бор,  
Дейдилар: Осмонга тупурсанг агар,  
Шубҳасиз, у келиб юзингга тушар.

## И с л о м о т а

О, балли, офарин!..  
Мана кўрдингизми!..

*(Саломга ғолиблардек тикилади.)*

Хўш, осмон нимади?  
Тахти мукаарам!

Салом кулади Ислом отанинг таҳлилидан. Эҳсонга қарайди, Эҳсон қилиб қўйган хатосидан чўчиб, елкасини қисиб четланади.

Кулгининг ўрнимас...

С а л о м

Узр...

## И с л о м о т а

Шунақа!  
Шаккоклик ҳамиша шайтонга хайр!  
Шаккоқлар!..

*(Пауза.)*

Дахмани оёқ ости қилди,  
Оёқ ости бўлди шундай қадамжо!  
Ана шундайлардан асрасин худо,  
Сен нима!

*(Саломга ўгирилади.)*

Сен, болам, манави шўх сой,  
Ўтасан-кетасан...  
Буниси ёмон!  
Тиловат садоси келарди ҳар кун.  
Энди бузуқ дахма равоқларидан  
Ўйнаб чиқар эмиш шайтонлар ҳар тун.  
Эҳ, эсиз, эҳ, эсиз, азиз-авлиёлар...  
Равоқларидаги азиз дуолар!..

*(Саломга, сўнг Эҳсонга қарайди-да, унинг елкасига  
қоқиб аста чиқади.)*

С а л о м

Ажойиб қайнота бўлади, дўстим,  
Ҳаммадан ҳам бурун сен унга ёқдинг.  
Менинг таълимларим ўз мевасини  
Кўрсата бошлади, жонини топдинг.

Э ҳ с о н

Жуда ҳам болади, билди у мени.

С а л о м

Ҳовлиқма, қаёқдан билади сени?!  
Қайтага шукр қил қисматинггаки,  
Учратгани учун сенга каминани.  
Мана, ўтиб олдинг имтиҳондан ҳам,  
Ким айтади энди шаккок деб сени?

Э ҳ с о н

Аллақачон айтди, айтиб-айтиб олди!..  
Жуда бадфёлга ўхшайди бу чол.  
Тўғри гаплашаман-қўяман бориб,  
Ибодатингизни беринг дейман дол!

С а л о м

Дейсан-а, дейсан-а, дея оласан...  
Отган гапларини кўрдингми ҳали!

«Нарироқ юрардик ёшлигимизда,  
Бу гаплар йўқ эди бизнинг маҳали...»  
Ибодатга эса учрашолмайсан,  
Ишни бузиб қўйдинг ўзинг «хотиржам».  
Мисоли асов от, бординг — тепади  
Олдидан борсанг ҳам, орқасидан ҳам...  
Майли, бор, отаси олдига солиб  
Ҳайдэб юборганда келмайсан бошқа,  
Гап тамом!

Эҳсон

Шошмай тур.

Салом

Бўлди, вассалом!

Эҳсон

Бу бало қайдан ҳам ёпишди бошга...

Шикаста бир наво инди қўнглим навосига,  
Борми ўзи бирон даво унинг давосига?  
Бамисоли хаёл бўлиб олди хаёлимни,  
Муҳаббатга бино қўйиб қолдим жазосига.  
Тоҳирини қутқармоққа жазм қилармикин.  
Солиб қумрол кокилларин севги дарёсига?  
Муҳаббат ҳеч билмас экан гулми, тиканми у,  
Боқмас экан унинг асти нархи, навосига.  
Бу бахтиёр қалбимни ёр минг кўйга солмагин,  
Етдим, деганда ёрнинг ақли расосига.

(Пауза.)

Майлига, розиман, ҳамма-ҳаммасига!

Салом

Мана бу бошқа гап.  
Кетдик, оғайни!

Тез чиқиб кетишади. Уқдай отилиб Ибодат киради. Унинг кўзлари  
Эҳсонни излайди.

Ибодат

Менга нима бўлди?..

Парда.

## УЧИНЧИ ВОҚЕА

Ислом отанинг ҳовлиси. Жимлик. Жимликни тўсатдан шовқин бузади. И б о д а т отилиб чиқади ичкаридан. Орқасидан М а д и н а. Ибодат қўлидаги кўзгуни айвондан туриб ҳовлига улоқтиради. Кўзгу чил-чил синади. Опасининг бу бераҳмлигидан ғазабланган Мадина, ўз қилмишидан қаттиқ таъсирланиб устунга суяниб қолган Ибодатга қараб бир дақиқа қотиб қолади. Кейин аста тушиб кўзгу синиқларини теради, бир парчасини олиб ёйилган сочларини тузатади, қўлидаги ўсма чўпи билан қошининг қолганини бўяйди ва уни ҳам бирга олиб бориб кукундонга ташлайди. Уша ерда орқа ўгириб туриб дейди.

### М а д и н а

Кеча «икки» қўйдим аълочи бир қизга,  
Иншосида битта хатоси учун...

(Пауза.)

Хатоси нима деб сўрамайсанми?..  
Хатоси — сен-бизга ишора бутун:  
Иншода икки дўст тасвирланади,  
Улар учрашади кўклам фаслида.  
Воқеа ўтади эски Чашмалик,  
Ҳозирги «Қари қиз» маҳалласида...

Қизлар бир-бирига ялт этиб қарашади. Ибодат заҳарханда қилади.

### И б о д а т

«Икки»мас, «бир» қўйиш керак экан унга,  
Ана шундагина тўғри бўларди.

Бизнинг маҳаллани «Қари қиз» эмас,  
«Қари қизлар» деса тўғри келарди.

### М а д и н а

Тошбағир, шафқатсиз, қайсар, дардисар!  
Сен етдинг бошига онамизнинг ҳам!  
На қолди қариндош, на уруғ-аймоқ,  
Юз ўгириб кетди ҳаммаси биздан.  
Санамнинг бахтини ер-ла яксон қилдинг,  
Санъатни алмашди офилхонага.  
Гуноҳимиз нима, бунча қийнайсан,  
Нега олдимизни тўсасан, нега?!  
Ҳамма сенга ёмон, ҳамма олабўжи,  
Кириб келмасидан қопасан.  
Хўш, энди йўқ, йўқ у, тирилмайди бошқа,  
Уни қайдан, қайдан топасан?

### И б о д а т

*(оғир гапиради)*

Унга тегма, тегма унга сен,  
У сенингмас, менинг бисотим!  
Эҳ, нимани билар эдинг сен,  
Тушмагунча бошингга токим.

### М а д и н а

Сеникининг ўзи бас, етар,  
Ҳаммамизга етиб ортади.  
Сенинг ўжарлигинг, заҳарлигинг ҳали  
Бизни ўз қаърига тортади.  
Чиндан сени ёмон кўраман!  
Ҳаммасига сабабчи сенсан!  
Оёқ-қўлимизни боғлаган ҳам сан,  
Бизларга этагу дадамга енгсан.  
Бахтимни, шафқатсиз, кўкка совурдинг!..

### И б о д а т

Сабр қил, тилинг ҳам дам олсин ахир,  
Даллолга керакдир тилнинг узунни,

Даллол эмассан-ку, бир оз сабр қил...  
Бахтимни совурдинг, дединг,  
Муаллимасан!..  
Бахт ўзи нимадир,  
Бахтинг нимайди?  
Сенинг бахтинг фақат эрми?

М а д и н а

Уятсиз!

(*Жеркийди.*)

И б о д а т

Бўлмаса нимадир?  
Бахт ўзи қайда?  
«Менинг бахтим» эмиш!..  
Хўш, меники-чи?  
Менинг бахтим қани?  
Сендан сўрайман!  
Қурбинг етадими топиб беришга?  
Хўш, мен-чи,  
Мен энди кимга керакман?..

(*Пауза.*)

Бахт — синглим, инсонга, элга оқибатда,  
Туғма оқибатда инсонга.  
Озор беришдамас, озор берганлардан  
Нафрат қила олган имонда!  
Бахт ана шунақа — яхши одамда!  
Хўш, яхши одам ким?  
Сенми?  
Ё менми?  
Бировнинг ҳожатин чиқарган,  
Ёки...  
Гадога садақа берган одамми?  
Йўқ, асло!  
Узоққа бормайлик,  
Мана,  
Ўзинг айтиб бердинг яқинда бир гап:  
Олма ўтқазишда мактаб боғига,  
Ҳашарга чиқмапти битта беодоб,

Бир худбин муаллим...  
Эсингда борми?  
Унинг номига ҳам олма ўтқазиб  
Қўйишган болалар номини ёзиб.  
Ўзинг айтган эдинг,  
Эсингда борми?  
Юлиб ташлолмади, дединг, номини,  
Уни жазолади инсон оқибати.  
Хар куни бу йўлдан ўтишдек оғир  
Жазо борми дединг, унга энди асти!..  
Бахт — сенинг шуларни билолганингда..  
Юра олганингда шулар ичида!..  
Яхшилик — ёмонни яхши қилади,  
Бахт билан яхшилик эгизак жуда.  
Ҳали аччиқ усти «дардисар», дединг,  
Дардисар эмасман, дахмазаман ман.  
Дахмаза!..  
Ҳеч кимга керак эмасман,  
Керак эмас, синглим, менга ҳам ҳеч ким.  
Сен ахир тушунган муаллимасан,  
Нега ўтолмайсан урфу одатдан?  
Тупур ҳаммасига:  
Дадангга, менга,  
Менга...  
Менга қараб нима қиласан?!

### М а д и н а

Тупур...  
Тупур...  
Тагин кимга?  
Дадангга...  
Бу сўзга қандайин айланар тилинг?  
Ҳаддим йўқ, ожизман, ор-андишадан,  
Андиша устидан ўтади йўлим.  
Хурофот дадамнинг ёстиғи... лекин  
Биттамитиз ҳам унинг дастидамасмиз.  
Унинг иззатига, ҳурматига фақат  
Урфу одатларга амал қиламиз.  
Бу — одоб, бу — диний ақида эмас,  
Унга тупурганмиз!  
Сен ҳам, Санам ҳам.  
Буни дадамлар ҳам яхши биладилар,  
Билар эди буни шўрлик онам ҳам...

(Пауза.)

Мен ҳеч ўтолмайман сенинг олдиндан,  
Сени ёлғиз ташлаб кетолмайман ҳам.  
Бахт йўқ менга сенинг бахтингсиз,  
Лекин ортиқ уйда қололмайман ҳам.  
Сочимда оқ кўрдим...

Ибодат сесканади ва беихтиёр Мадинадан сочларини яширади.

Юлмоқчи эдим,  
Ойнамни синдирдинг тагин, ноинсоф!

Ибодат бориб, унинг сочларини тутади.

И б о д а т

Бўлди, бас!  
Чораси топилур бирон,  
Кел энди, кишини қилмагин хуноб.

Югуриб С а н а м киради, бениҳоя хурсанд.

С а н а м

Табрикланг!

У кириши билан Ибодат орада ўтган гапларни Санам билмасин деб  
Мадинанинг сочларини ўришга тушади.

Нима гап, тинчликми ўзи?

И б о д а т

Қимни табриклайлик, нимага экан?  
Майли, не бўлса ҳам муборак бўлсин!  
Қайси ашулангга қанча стакан?

С а н а м

Дадамлар ижозат бердилар...  
Бугун  
Ашула айтишга концертда менга.

М а д и н а

Дадамга бир нарса бўлди...

## И б о д а т

Хайрият!  
Бу катта имтиҳон, англасанг, сенга,  
Шунинг учун ҳали эрта табриклашга,  
Дадамнинг феълени биласан ўзинг.

### М а д и н а

Дадамга ёқади ашуланг, Санам.

*(Ибодатга.)*

Сен уни қўрқитма!

*(Санамга.)*

Сенинг овозинг  
Тоғликлар, кўҳликлар овози!  
Чексиз водийларни янградиб ётган  
Қувноқ булоқларнинг шўх сози.

### С а н а м

Мадина, опажон, қандай яхшисан!  
Ҳеч нарса қилмасди шоира бўлсанг.

### М а д и н а

Ахир эсингда-ку, битта шеърни, деб,  
Қон йиғлаганларим, бўлганим саранг.  
Агар қўйиб берсанг дадамга ҳатто  
Қуръонда бори ҳам, йўғи ҳам гуноҳ.  
Бўлмаса ашула, шеър нимади,  
Наҳот ашулани севмаса оллоҳ...

*(Кулади.)*

### И б о д а т

Гуноҳ қилдинг, шаккок, калима келтир!

*(Истеҳзо қилади.)*

### С а н а м

Калима...

*(Хаёл олади.)*

Нималар қилмади шу сўз.  
Оналаримизнинг тилини боғлаб,  
Оталаримизга очирмади кўз.

М а д и н а

Мана биз охирги жабрдийдалари.

С а н а м

Охирги!  
Жуда ҳам тўғри гапирдинг.

И б о д а т

Кучинг етмагандан кейин юз ўгиришга,  
Бунга иқрор бўлмай нима ҳам дердинг.  
Қўрқоқмиз!

М а д и н а

Йўқ, опа серандишамиз!  
Мулоҳазакормиз ҳаддан ташқари,  
Бўлмаса нозик бир андишани, деб  
Ўтирар эдикми шундайин қариб.

С а н а м

*(Ибодатни безовта кўради)*

Сенга қийин, опа,  
Жуда ҳам қийин.  
Қандай йигит эди!  
Бургут эди у!  
Арзийди бир умр тутсанг ҳам аза,  
Лекин ҳар ненинг ҳам охири бор-ку!..

И б о д а т

Севгимас, бу энди менинг эътиқодим,  
Эътиқодим мангу севгига!

## М а д и н а

Бўлмаса, нимага жавоб қилмайсан  
Тўсиб чиққан янги севгига?

(Ибодат жим)

Турсуной кўшиқда тилдан тилга кўчди,  
Элдан элга кўчди меҳнати.  
Сен ҳам кўшиқ бўлиб тилдан тилга кўчдинг,  
Тилга кўчди сидқи садоқатинг...

Санам ҳайрон ўрнидан туради ва майин овоз билан куйлайди.

## С а н а м

Бағримни ўртаб ўтди  
Шайдолигинг, Ибодат.  
Нола ҳавола этди  
Лайлолигинг, Ибодат.

Қирларга сочди лола,  
Дарёларга шалола.  
Файз айлади ҳавола  
Фидолигинг, Ибодат.

Кўнглимни этди обод,  
Дарёлигинг этиб ёд,  
Бир тўлқин этди бунёд  
Дарёлигинг, Ибодат!

Юлдуз бўлиб ёнолса,  
Ҳар чеҳрага кўнолса,  
Учиб, кўниб юролса  
Иболигинг, Ибодат!

Охирги бандга Мадина кўшилади. Улар аста туриб, тинглаб ўтирган  
Ибодатнинг устида тўхтайдилар.

## М а д и н а

Опажон, опа!

## С а н а м

Опажон, опа!

И б о д а т

Хўш, нима, нимади?..

М а д и н а

Эрга чиқа қол!

И к к а л о в и

Кел, эрга чиқа қол энди...

И б о д а т

Айниманг!

М а д и н а

Тавба-ей, эр сани еб қўярмиди?

С а н а м

Ҳа, айт-а, археолог ҳеч унақамас!

И б о д а т

Улдираман ҳозир иккаловингни!

Тура қувиб кетади иккаловини, ҳовли айлантириб супада тутади,  
қитиқлайди. Қизлар қотиб-қотиб кулишади.

И к к а л о в и

Вой опа, жон опа, тавба қилдик, бас!

И б о д а т

Хўш, энди қалайсан,  
Тағин айтасанми?

С а н а м

Тавба...

## М а д и н а

Тавба қилдик,  
Оти ўчсин эрни!..

И с л о м о т а кириб қолади.

И с л о м о т а

Ҳой-ҳой-ҳой!

Бирдан таралиб кетишади қизлар.

И с л о м о т а

Эҳ, аттанг, кап-катта қизлар...  
Сен, қизим,

*(Ибодатга.)*

Эсингни йиғсанг бўларди.  
Токай дўппослайсан бечораларни.  
Бу гаплар ёшлиқда тўғри келарди.  
Нима гап, мен ҳали тирикман, агар  
Отасин молини талашган десам.

## М а д и н а

Топдингиз, сепини талашяпти.

Ура қочади, қувлашиб кетишади, тағин Ислом ота Ибодатни осто-  
нада тўхтатади.

И с л о м о т а

Ҳой, шошма, эси паст!..

*(Қайтади Ибодат.)*

Бери кел, болам...  
Оғирлашиб қопти Шоднинг қизи.

Тўхтаб қарайди отасига И б о д а т ва апир-шапир дориларини олиб  
чиқади. Ислом ота аста сунага келади, ҳанг-манг бўлиб турган  
Санам югуриб келиб, супа палосларини тартибга солади ва отасининг  
ёнига чўқади.

Хўш, артист, тағин бир гапнинг бормиди?

Санам жонланади, атрофга кўз ташлаб, Мадинага кўзини қисиб  
гап бошлайди.

С а н а м

Ҳа, дада...  
Жуда ҳам муҳим гап...

И с л о м о т а

Қани?..

С а н а м

Анов археолог йигит ҳақида!..

Ялт этиб қарайди қизига, сўнг Мадинага кўзи тушади, тағин бирон  
ишқаллик сезгандай Санамга тикилади.

И с л о м о т а

Номини атама, қизим, у кофирнинг,  
Оёқ ости қилди эътиқодимизни.

С а н а м

Ҳали йўлда тутиб илтимос қилди,  
Иши бормиш зарур, кўрмоқчи сизни...

И с л о м о т а

Кўрмоқчи?!

Мадина ҳам келиб ўтиради.

М а д и н а

Гапини эшитинг, дада.

И с л о м о т а

Нимага?  
Қанақа гапини?

С а н а м

Дада,  
Уни танийсизми, кўрганмисиз уни?

## И с л о м о т а

Кўрмаганман!..  
Хўш!  
Мақсад... мақсад нимади?

### М а д и н а

Мақсад...  
Мақсадини айтар келганда...  
Эшикда Эҳсон кўринади, қўлида сағана тоши.

### Э ҳ с о н

Мақсад...  
Салом, ота,  
Мақсад битта, холос...

Ислом ота Эҳсонни кўриб ҳайрон, беихтиёр ўридан туради, меҳмон-  
ни супага таклиф қилади.

## И с л о м о т а

Ваалайкум... Қани-қани...

### Э ҳ с о н

Раҳмат, отахон!

## И с л о м о т а

*(Қизларга)*

Дастурхон... Сўнг қўйинг холироқ бир оз.

*(Эҳсонга.)*

Хуш кўрдик!..  
Марҳамат, супага, қани!  
Қани, омин!..  
Кўп яхши келибсиз-да, ўғлим...

Қизлар тезда дастурхон ёзишиб, чой келтиришади, ҳаяжонда уларни кузатишади... Ислом ота Эҳсонга чой узатади, Эҳсон пиёлани олиб, унинг ичидаги арабий газалга қарайди ва секин мақсадга кўчади.

Эҳсон

Хабарингиз борми, манов дахмани  
Тоғиб берганингиздан ўзингизнинг?..

Ислом ота

Ким?  
Ким тоғиб берганидан?

Эҳсон

Сиз, сиз, отахон!  
Сиз тоғиб бердингиз уни, унинг қабрини,  
Буюк олим қабрини,  
Сиз, сиз, отахон!

Асга мийғида кулиб қўяди Эҳсон, Ислом ота бу кутилмаган хабардан бир оз шошиб қолади ва ҳайрон сўрайди.

Ислом ота

Буни сиз...  
Бу гапни қайдан олдингиз?  
Ким айтди?..  
Дахмани бузган ноинсофми?  
Бу нима деган гап,  
Қилғиликни қилиб, менга тўнкашлари...

*(Ўрнидан туради.)*

Уша ноинсофни!..

Эҳсон

Сабр қилинг, ота,  
Ўтиринг...

*(Қайтиб ўтиради Ислом ота.)*

Манов...

*(Қўлидаги пиёлага ишора қилади.)*

Пиёла ўзларин санъатларими?

И с л о м о т а

(ҳайрон)

Шундай... Ҳа!

Э ҳ с о н

Нақш этиб битилган ғазал,  
Арабий ғазал ҳам?..

И с л о м о т а

Иўқ, йўқ, зарини...  
Зарли хатларини кўчирганман  
Уша пиримизнинг қабр тошидан!

Э ҳ с о н

Мана бу тошданми?

Қўлида келтирган тошни узатади унга. Ислом ота шошиб олади.

И с л о м о т а

Ҳа, ҳа, шу тошдан.  
Бу тош пиримизнинг қабри бошидан.

Э ҳ с о н

Сизга маълуммиди бу байт маъноси?

И с л о м о т а

Бу — байтмас, бу — оят!  
Бу — хутби қуръон!

Э ҳ с о н

Бу — хутби қуръон ҳам, оят ҳам эмас,  
Бу — улуғ олимнинг байти, отахон!  
Байти бўлганда ҳам ғоят гўзали,  
Хурофотни йиққан шоир ғазали!  
Сиз уни кўчириб бир умр, ота,

Нақшбанд этдингиз пиёлангизга.  
Кўпни майиб қилган валийни эмас,  
Диний ақидалар кулини кўкка  
Совурган олимни бердингиз бизга!  
Мана таржимаси бу гўзал байтнинг:  
«Мен инсон бахтини кўрмадим тотиб,  
Хурофот дастидан аламга ботиб!  
Нақадар мутесан, эй улуғ инсон,  
Ўзинг эзилибсан ўзинг яратиб!»

Ислом ота саросимада нима қиларини билмай пиёла ичидаги ўзи  
чеккан ғазалга тикилиб қолади.

И с л о м о т а

Бу ўша дуоми?

Э ҳ с о н

Дуомас, ғазал!

И с л о м о т а

Ё саттор!  
Бу нима, тақдири азал?!  
Наҳотки...  
Ҳақ бўлса ўша археолог,  
Сесканмай даҳмага қўл урган шундай...  
Сиз кимсиз ўзингиз...

*(Эҳсонга ўгирилади, энди ундан шубҳаланади.)*

Қимсиз айтгандай?..

Э ҳ с о н

*(Ўрнидан туради ва рўйирост)*

Мен ўша...  
Сиз айтган шаккок археолог!..

П а р д а

## ТУРТИНЧИ ВОҚЕА

Чашма бўйи. Қунботар. Эҳсон ва Салом шумшайишиб ўтири-  
шибди. Автор сахна четида.

### А в т о р

Куёвлар режасин бузиб қўйди Эҳсон,  
Барвақт бориб қўйди отага шошиб.  
Ибодат хаёли енгиб қўйди уни,  
Бузиб қўйди юраги тошиб...  
Қаттиқ хафа қилди Эҳсонни Салом.

### С а л о м

Хўш энди қанақа маслаҳатлари бор?  
На бизга қилдилар, на ўзларига.  
Ётаверамизми босгунча моғор?  
Қаранг-а,  
«Тупурдим қадамжойингизга,  
Қуёш ошиқ бўлиб келди ойингизга!...»  
Бир нарса қолганми манави ерда?..

*(Миясига ишора қилади.)*

Анов муаллим ҳам кетди бедарак,  
Мен чолни билардим,  
Билганимдан уни,  
Дегандим аърофда қолдириш керак!  
Кўриб турган эдим ҳамма йўлни мен:  
Мурод-мақсадинга етиб қолган эдинг.

Мен ҳам етган эдим висолига унинг,  
Илҳом ҳам бахтига йўл олган эди  
Ҳаммасини буздинг, нима қилолдинг,  
На ўзингга қилдинг, на бизларга!  
Тагин ҳам тутиб олиб уришмапти қизлар,  
Тагин жабр қилдинг қизларга.

Эҳсон

Қизлар...  
Қизлар мени ишонтирган...

Салом

Қизлар?

Эҳсон

Ҳа, қизлар...

Салом

Во, ана холос!..  
Ҳали икки ёқни овловдим дегин?  
Вой, сен палакат-эй...

Эҳсон

Чакки бўлди бир оз...

Салом

Бир озмас, огайни,  
Чакки бўлди жуда!  
Билиб қолди сенинг кимлигингни.

Эҳсон

Йўқ, унга энг катта ҳақиқатни очдим,  
Майли, билган бўлса энди кимлигимни!

Саҳна ичкарисига ўтишади.

Автор

Тавба, ҳамма гапни бўйнига олди.  
Кетиш тўғрисида очмайди ҳам лаб.

Худди биров уни қайтадан бузиб,  
Қайтадан ясади шу ерга мослаб.  
Лекин икки гапдан хавотирдаман:  
Ибодат такаббур, бир сўз ва баттол.  
Уни деганларнинг сон-саногӣ йўқ,  
Даргоҳи саждагоҳ дейсан бамисол...  
Одам узилмайди кабинетидан,  
Тинмай келишади муолижа деб.  
Атроф қишлоқлардан, олис яйловлардан,  
Тоғ ораларидан келар ўша деб.  
Топинишга келар бамисоли улар.  
Яёв,  
Машинада,  
Эшакда,  
Отда,  
Қараб туриб ўйга ботиб кетаман,  
На қуръонда бор бу ва на тавротда!  
Ана шундан менинг хавотирлигим,  
Иши кўп докторнинг Эҳсондан ҳам ўзга.  
Севгисини кўмган бахти билан қўшиб,  
Жой йўқ юрагида ортиқча сўзга.  
Илҳом бошқа бир йўл излаб топди ахир,  
Эҳсону Саломдан хуфия.  
Икки дўст бор эди бунда хушмақол,  
Сир очди уларга маслаҳат дея.  
Ана бу икки дўст, икки хушмақол,  
Худди латифанинг ўзи қишлоқда.  
«Шодлик шақилдоғи», дейишади севиб,  
Қулгилари ҳалқа ҳар бир қулоқда.  
Улар жўрабоши тўйга, улфатга,  
Улар келган ерда жой йўқ кулфатга.  
Мана, буюрдилар...

Ҳожи дароз киради.

Ҳожи дароз номи,  
Бошқалардан бир оз дарозлигидан.

Тожи хўроз киради.

Ана иккинчиси...  
Тожи хўроз номи.  
Қишлоқда қақилдоқ хўрозлигидан.  
Лекин у дудуқроқ, битта дарди шу,  
Бечоранинг иши доимо миркам

Фикрини англата олмаганидан  
Қўшиқ қиб айтади саломини ҳам.

Т о ж и х ў р о з

Салом, оғайни Дароз!  
Осмонингда нима роз?

Ҳ о ж и д а р о з

Осмоний ишлар башанг,  
Товуқлар қалай, Хўроз?

Т о ж и х ў р о з

Товуқларим тухумда,  
Бир оз бўшман шу кунда,  
Докторга келсам, тилим  
Тузалибди тушимда.

Кулишади.

Ҳ о ж и д а р о з

У ҳамманинг тушида!

Т о ж и х ў р о з

Тушидамас, ҳушида!..

Ҳ о ж и д а р о з

Лекин кўп қийин экан  
Қасали йўқ кишига.  
Бюллетень боп бир касал  
Топилмади рўйимда...

Т о ж и х ў р о з

Бирмас, бешта бюллетень  
Беради-ку бўйингга!

Ҳо ж и д а р о з

Э, бор ашулангни айт,  
Оғайни, катагингда!

*(Ашула қилади.)*

Т о ж и х ў р о з

Лекин битта бюллетень  
Ҳамиша чўнтагимда.

*(Яллабон ўйинга тушиб кетади.)*

Бу бўйга не етсин,  
Аҳдини адо этсин!  
Бу бўйга тикилганлар  
Армонда ўтиб кетсин!

Ёрни зор этиб бўлмас,  
Баҳридан ўтиб бўлмас.

*(Ҳожи дароз бўйига ишора қилади.)*

Чекмайин риёзат ёр —  
Васлига етиб бўлмас.

Ҳожи дароз ашулага қўшилади.

Ёр кўпмиш сўроғингда,  
Куйганлар фироғингда.  
Айт, бўлмаса, бормизми,  
«Албатта» саноғингда?

Ҳ о ж и д а р о з

Ростини айтсам, Тожи хўроз,  
Хотинимдан қўрқаман.  
Қайга борсам хаёлимда  
Худди пойлаб югандай.

Т о ж и х ў р о з

Ҳ... ҳалиги...

Ҳожи дароз

Рашк қилади.

Тожи хўроз

Рашк?..

Ҳожи дароз

Бошингга тушмасин,  
Нақ ўтингни ёрворади.  
Бирон ерда ушласа,  
Зуғуми зўр устма-уст.

Тожи хўроз

Зу... зу...

Ҳожи дароз

Қаттиқ зуғуми!  
Ихтирочи,  
Зулмни ҳам жуда ўйлаб топади.

Тожи хўроз

Хотин киши яхши кўрса  
Шундай, гоҳо қопади.

Ҳожи дароз

Яхши кўрса?..  
Тўғри,  
Лекин нега зуғум қилади?

Тожи хўроз

Товуқлар ҳам қақиллайди,  
Кейин тухум қилади.

Ҳожи дароз

Шундай дегин...

(қувлик билан)

Ҳа,  
Сенга ҳам шундайдан буюрсин!

Т о ж и х ў р о з

Ҳой, қарғама!

Ҳ о ж и д а р о з

Ул-а!..  
Лекин анови ўзга нарса,  
Уни жаннат дейишади,  
Жаннат деса, дегудай!

Т о ж и х ў р о з

Ҳ...

Ҳ о ж и д а р о з

Ҳа, келишган, кўҳлик, сергак,  
Бамисоли оҳудай!

Т о ж и х ў р о з

Жон олса ҳам тан берасан  
Шундай бўлса хотининг.

Ҳ о ж и д а р о з

Ҳам хотининг бошингда у,  
Ҳам уйингда ўтининг.

Т о ж и х ў р о з

Ҳа, уй тугул, қишлоғингни  
Иситади бу аёл.

Ҳ о ж и д а р о з

Уладими ўрناق олса  
Бўлгунича сўзамол?..

(Хотинига ишора қилади.)

Ҳа, айтгандай, Илҳом қани?  
Нега чақиртирипти?

Т о ж и х ў р о з

У ҳам ошиқ назаримда,  
Меров бўлиб юрипти,  
Шу томонда деган эди...

Чиқишади. Булоқ ортидан Қ и р о а т х о н кўтарилади.

Қ и р о а т х о н

Мени ёмон кўради,  
Ишимдан ҳам қолдиртириб,  
Шундай судраб юради.

Чиқади орқаларидан, Э ҳ с о н пайдо бўлади.

Э ҳ с о н

Юрак, бунча билмас эдим зўрлигингни,  
Бунча мушкул муҳаббатга жўрлигингни.  
Бунча мени оташларга ташламасанг,  
Бу аҳволим келтирмасми хўрлигингни?

Дардимни ол, еткур мени висолига,  
Тўйиб-тўйиб боқай унинг жамолига.  
Кўрсат, юрак, сен ҳам энди саховатинг,  
Жавоб қилсин юрак, юрак саволига.

Токай энди телбалардек ошифтаман,  
Наҳот унинг юрагига ошиқчаман?  
Ким ошиқмас, ким ошиқмас унга бу кун,  
Ошиқ юрак, ошиқ ирмоқ, ошиқ чаман.

Ирмоқ бўлиб унга югур-югур, юрак,  
Хаёлини менга ўгир-ўгир, юрак.  
Ошиқ унга, ошиқ унинг висолига,  
Мени унга еткур, омон бўлгур, юрак!

(Пауза.)

Гунча очилди-ю, бутун борлиғи-ла,  
Ҳиссимни ўради ажойиб олам.

Нимаки кўринса ўшандан бери,  
Кўрина бошлади менга дилором.

И л ҳ о м ва С а л о м кўринади, Эҳсонга ёнма-ён ўтиришади.

Мен унга қиламан эътиқод, фақат  
Унга топинаман, топинсам агар!  
Йўқотди қисматим мени шу ерда,  
Шундан топиламан, топилсам агар...

И л ҳ о м

Тўғри гапни айтдинг, ғоятда ҳалол!  
Оҳ, қандай хаёл бу, ажойиб хаёл!..

Эҳсон хаёл оғушида.

Э ҳ с о н

Яна хаёл-хаёл... яна ёр куйи...  
Яна хумор-хумор боқувчи кўзлар...  
Яна юрак куйи, яна ёр куйи.

Э ҳ с о н

Икки қошинг ўртаси бир қилча бор,  
Кўнглим, оҳ, бир оғриган кўнгилча бор.

С а л о м

Ўй билан ўтган умрнинг соати  
Кун эмас, бир ой эмас, бир йилча бор.

И л ҳ о м

Ой туғибди айри толнинг бошида,  
Бунча ўхшар ёргинамнинг қошига.

У ч а л а с и

Сўйлагил, ой, бир яқин йўл бормидир  
Ёргинамнинг, жонгинамнинг қошига?  
Уч йигит — уч толеи бечорамиз,  
Уч дилозор кўйида дилпорамиз.

С а л о м

Минг маломат урфию имонига.

У ч а л а с и

Ёр васлига тагин не чорамиз?

Салом ўйланиб қолади.

### С а л о м

Тавба, уч келишган, уч бирдак йигит  
Космос замонида йиглаб ўтирса...  
Нима, нўхта-мўхта йўқми бу урфга,  
Бир боплаб нўхталаб жазосин берса!

### Э ҳ с о н

Одам-ку, оғайни, бўри эмаски,  
Пақ этиб отсангу тугатсанг-қўйсанг.

### С а л о м

Пақ этиб отганга тугамайди у,  
Уни тугатади фақат катта жанг.

### И л ҳ о м

Йўқ, уни жанг билан тугатмайдилар,  
Жанг қўрқоқ одамга керак одатда.  
Фан, тўзим, азизим, давоси унинг,  
Ирода енгади уни, албатта.  
У инсон қалбини эзиб ётибди,  
Томир-томирида, фикрида заҳри.  
Суғуриб ташлаган ундан инсонликни,  
Қўрқоқ қилиб қўйган худонинг қаҳри.

### С а л о м

Хўш, айт-чи, азизим, ўша оламингда  
Қўрқмасдан яшашнинг иложи борми?

### И л ҳ о м

Қўрқмасдан яшаган одамлар бўлган,  
Аммо ўлдирилган уларнинг ярми.

### С а н а м

Хўш, ўша қўрқоқлар сингари биз ҳам  
Инсофга келгунча ўтирамизми?  
Тўзим берсин энди ўзларига, деб,  
Биз ҳам, жўра, имон келтирамизми?

Салом чиқадн. Э ҳ с о н ҳам. Илҳом ўтирган жойида ёлғиз.

## И л ҳ о м

Бунча кечикмаса...  
Хўпам топдим-да!  
Булар келтиради кифтини.  
Докторнинг доктори бу йигитлар,  
Билдирмай олади тафтини.  
Эгиликка асти суякларн йўқ,  
Буни қилишади ҳавасга.  
Зирапча олгандай қўлингдан,  
Дардингни олади бирпасда.  
Ҳасрат олатасир бўлиб қочади  
Бу икки оғайни пайдо бўлган жойда.  
Қишлоқ эркалари,  
Бири ферма боши,  
Бири тарозибон саройда.

Шу вақт Ҳожи билан Тожи юқоридан тушиб келишади.

## И к к а л о в н

Ассалом алайкум.

## Ҳ о ж и д а р о з

Мана биз келдик.  
Зиёфат борми деб тағин, тез келдик.

## И л ҳ о м

*(уларга хурсанд тикилади, атрофни кузатиб)*

Яшанг,  
Дидингизга ҳасанот, дўстлар.  
Зиёфатбоп иш бор,  
Хуфия бироқ,  
Ҳозирча...  
Уч қиз бор қишлоғимизда,  
Худога яқину, бизларга йироқ,  
Шуни яқинлатмоқ керак...

## Ҳ о ж и д а р о з

Қимларга?

## И л ҳ о м

Табиий худога эмас, албатта,  
Мажнуни, Фарҳоди, Тоҳирларига!

## Ҳожи дароз

Масалан?

### И л ҳ о м

Масалан, улар ҳам шатта!  
Шаҳардан келишган жонон йигитлар.

## Тожи хўроз

Биттаси сенмисан?

### И л ҳ о м

Биттаси менман!  
Бир иш қилайликки,  
Ҳайрон қолишин  
Улар ҳам, қишлоқ ҳам  
Севиниб бундан.  
Ишларнинг тугуни Ибодатида!  
Шошманг...  
Келяпти шу ёққа ўзи.  
Чеккага чиқайлик...

Чиққшади. Узоқ музикали бўш саҳна. И б о д а т кўринади. Чашмага  
бурилади, хаёли паришон.

## И б о д а т

Ойна булоқ, ойна булоқ.  
Ойна бўлиб қайна булоқ.  
Дилгинамнинг ҳоврини бос,  
Мени ёлғиз қўйма, булоқ.

Бир шунқор ҳаволаб қўнди қоянгга,  
Бир оташ ташлади кул бўлган танга.  
Учир юрагимни, олмасин оташ,  
Мадад сўраб келдим, жонгинам, сенга.

Ойна булоқ, ойна булоқ,  
Ойна бўлиб қайна булоқ.  
Дилгинамнинг ҳоврини бос,  
Мени ёлғиз қўйма, булоқ!

Чор ятрофда оқшом чироқларни ёнади, юлдузлар кўрина бошлайди.

## Ч а ш м а

*(оғир, секин гап бошлайди)*

Ҳаммасидан хабарим бор, ҳаммасини биламан...

## И б о д а т

Ярам тағин янгиланди, энди нима қиламан?  
Илк севгимнинг, фақат ёлғиз ўзинг эдинг гувоҳи,  
Ўзинг эдинг топиштирган, ўзинг эдинг оллоҳи!  
Ардоқлардинг қучоғингда,  
Сиримизни ютардинг,  
О, азизим, шодлик тўла тўйимизни кутардинг...

*(Тўлиб йиғлайди.)*

## Ч а ш м а

Фақат сенга оғирмикин...  
Мен-чи, менга осонми?  
Отанга-чи?  
Мадинага,  
Санамга-чи?..  
Ё сенми  
Фақат куйиб ёнаётган оловида бу дарднинг?  
Айтар гапим битта менинг, ювмоқ керак бу гардни,  
Ювмоқ керак!

## И б о д а т

Қандай қилиб?

## Ч а ш м а

Ургатгулик сўзим йўқ!  
Ақлинг бутун, ўзинг эккан нарсанга боқ!

## И б о д а т

*(қичқиради)*

Кўзим йўқ!..

## Ч а ш м а

Ниманки сенда бўлса, уни ўзим берганман,  
Уни ўзим пешлаганман, сени шундай қилганман!  
Аммо ҳеч ким, сенга, қизим, ҳақ бермаган қаришга,  
Бошқаларни қаритишга, аламларга қоришга!

## И б о д а т

Сен ҳам мени Камолимдан узоқларга тортасан,  
Ўзинг бериб, тағни ўзинг бағримга ҳам ортасан.

## Ч а ш м а

Қорангни еч!

## И б о д а т

Қорангни еч...  
Қандай қилиб ечаман?  
У ҳамиша хаёлимда, қандай қилиб кечаман?  
Азизгиннам!  
Мушфиққинам!

*(Ҳўнграб йиғлайди.)*

Йўлга солган бешигим!  
Одам бўлиб,  
Одам биллиб,  
Уйнаб чиққан эшигим!..  
Ўзи билан кетсин, девдим, кўргулигим, ҳаммаси!  
Ўзим билан ўтсин, девдим, кўргулигим, ҳаммаси!  
Йўқ, йўқ,  
Менга йўл кўрсатгин, мени бундай олиб ўт,  
Бизни шундай жазолаган офатингга ташла ўт!  
Ёндир уни, куйганларнинг ўчини ол, ўчини!  
Курашга сол дилгирларни, синаб кўрсин кучини!

## Ч а ш м а

Йўқ, Ибодат, куч синамоқ энди сенинг навбатинг,  
Берироқ кел, ўйлашайлик, бўлса агар тоқатинг.  
Ўйлаш керак...

## И б о д а т

Уйлайвериб қурди бутун дармоним,  
Икки олов ўртасида ўртанмоқда армоним.  
Унинг ҳамма нарсаси ёд, ҳатто юрак зарби ёд,  
Борми ўзи вафодан ҳам зиёд олий эътиқод?!

Наҳот киши ишончига қила олса хиёнат?  
Қайда қолар унда имон, ишонч билан диёнат?  
Ҳар нарсага кучи етар, ўлимга ҳам инсоннинг,  
Фақат етмас хиёнатга!..

## Ч а ш м а

Хиёнатмас!

## И б о д а т

Унга тенг!  
Хиёнатга ўхшаш нарса оралади ўртага,  
Кучли нарса тушди жуда, бамисоли бир дарё,  
Қирғоғи йўқ дарё тушди, тўлқинида мен танҳо,  
Хиёнатга ўхшаш нарса оралади ўртага.

## Ч а ш м а

Хиёнатмас, оралаган Камолингдек баркамол,  
Муҳаббати тоғ йигит оралаган, ойжамол!  
Синаб қара юрагингни, кучинг етса ўзингга,  
Мен ҳам асти истамайман танҳо ўтишни сенга.  
Қулоқ солгин...  
Бир сўзлисан, чидамлисан, биламан,  
Аммо ҳар бир чидамнинг ҳам сўнги бордир...

## И б о д а т

Биламан...

## Ч а ш м а

Хўш, бўлмаса қароринг не?

## И б о д а т

Бўлса, сенга келмасдим...  
Ҳа, келмасдим,  
Сени ортиқ маломатга солмасдим.

Ч а ш м а

Не қилсанг қил, аммо йўл бер, йўл бер  
сингилларингга!

И б о д а т

Сен топмаган йўлни қайдан топдим?..

Ч а ш м а

У ойдин сенга!

И б о д а т

Нима ойдин экан менга, бу нимага ишора?

Ч а ш м а

Фақат шу сўнги чора...

П а р д а.

## БЕШИНЧИ ВОҚЕА

Қишлоқ полкклиникаси. Кенг, ёруғ, ойнаванд, озода врач хонаси.  
И б о д а т қўлини ювмоқда, оқ халати остидан қора кўйлаги кўри-  
ниб турибди. Автор остонада.

А в т о р

Бутун қишлоқ сизни яхши кўради,  
Сиздек яхши қизни яхши кўради.  
Тоғи тошдан келадилар сизни деб,  
Дала-даштдан келадилар сизни деб.

И б о д а т

Лойиқмасман бу гапларга, сўзим чин.

А в т о р

Тиканни ҳам суғорурлар гул учун.

И б о д а т

Ҳа, тиканман, гулга ботган тиканман,  
Гулга ботган, дилга ботган тиканман!..

А в т о р

Табиат ўйини шундай экан, доктор,  
Не чора, демаса деганингни у.  
Нима қилмоқ керак севмаганинг севиб,  
Севганинг рад этса! Ахир, нима бу?..  
Золмлик!..

И б о д а т

Золимлик...  
Кимга ким золим?

А в т о р

Мана сиз золима...  
Лекни мулойим.

И б о д а т

Мулойим, золима?..

*(Илжаяди.)*

Золимлик — муҳаббат тимсоли эмас,  
Уни сотувчилар тимсоли...  
Узр...  
У унинг меҳрини қозонсин аввал,  
Сўнг муҳаббатига сўз ҳам ярашур.

А в т о р

Эҳсон юборган йўқ мени,  
Ўзим келдим.

И б о д а т

Разведкага...

А в т о р

Балки шундай, эҳтимол...

И б о д а т

Нимани билдингиз?

А в т о р

Ҳеч нарсани...  
Аммо  
Ўртада бир ҳалол севгига завол...

И б о д а т

Уларни ўзига қўйинг...  
Уларнинг

Давоси топилар, аммо мушкулроқ  
Тиллани темирга улашнинг.  
Сизнинг ташвишингиз эмас бу ёғи!

А в т о р

Билсангиз, оғирроқ менинг ташвишим,  
Муҳаббат ёнмоқда, ҳалол муҳаббат,  
Кул бўлмаса, дея учади ҳушим.

И б о д а т

Учмасин ҳушингиз!  
Қим бор навбатда?..

Автор чиқишга мажбур бўлади, эшик олдида тўхтайтиди.

А в т о р

(Ўзича)

Ханжардай ётибди қоронғи қинда,  
Мисоли ғам шимиб ётган тиқинда.  
Чиқса ёритгудай бутун оламни,  
Қирқиб ташлагудай аламни, ғамни!

Автор юзини ёритган чироқ ўчади. Ҳожи дароз ва орқасидан  
суқилиб Тожи хўроз кўринади.

Ҳ о ж и д а р о з

(Тожи хўрозга)

Сен чиқиб тура тур, оғайни, бир оз,  
Лоақал шу ерда ёлғиз қўй мени...

Т о ж и х ў р о з

Н... Нега, не учун?..

Куйлайди. Ибодат унинг кутилмаган бу қилиғидан ҳайрон бўлиб  
тўхтатади.

И б о д а т

Сиз сабр қилинг!

Ҳ о ж и д а р о з

Ҳеч одам бўлмади кесилгур тилинг!

Т о ж и х ў р о з

(қайтади)

Н... Нима?

Ҳ о ж и д а р о з

(Тожи хўрознинг оғзини ёпиб, кўкрагидан  
итариб чиқаради)

Пастроқ туш, секинроқ қичқир,  
Саҳарга вақт бор,  
Бўл-бўл, чиқиб тур!

(Ибодатга мулойим эгилади.)

Сиз уни кечиринг, ўртоғим дудуқ,  
Дудуқ бўлганда ҳам ҳеч ҳисоби йўқ.  
Тутилмаслик учун бечора ҳар дам  
Қўшиқ қиб айтади саломини ҳам.

Буларни кўриб тўхтаган Автор уларнинг эътиборини тортади.  
Дароз уни йўлдан тўхтатади.

Ҳ о ж и д а р о з

Яхши кўриндингиз, дўстим, марҳамат,  
Ажрим қилиб беринг бир ишни.  
Бунда юборишди бизни ошиқлар,  
Қим бузиб қўйиши мумкин жиришни?  
Менми ё Хўрозми?

Т о ж и х ў р о з

Ҳожи мен дейди...

Ҳ о ж и д а р о з

Унинг ашулага тоқати борми!

А в т о р

Менинг назаримда ҳозир ашулабоп,  
Тожибоп...

Т о ж и х ў р о з

Яшавор!

А в т о р

Дили ғуборли...

Аввал Тожи бир оз юмшатсин кўнглини.

Ҳ о ж и д а р о з

Ҳа, майли, кира қол,

Яхшилаб юмшат.

А в т о р чиқади. Ҳожи дароз остонада қолади. Тожи х ў р о з  
киради.

И б о д а т

Ўтиринг, марҳамат!

Т о ж и х ў р о з

Хўш, мен...

И б о д а т

Номингиз?

Т о ж и х ў р о з

Тожи, Нортожи!

*(Ноилж жавоб бера бошлайди саволига унинг.)*

Хўроз, дейишади севиб қишлоқда.

И б о д а т

Қасбингиз?

Т о ж и х ў р о з

Парранда фермасидаман.

Уйланган эмасман, ҳали бўйдоқман.

И б о д а т

Қасалингиз?

Т о ж и х ў р о з

Қасал... Қасалим ёлғиз...

(Тилига ишора қилади.)

И б о д а т

Кўрсатинг!

Тожи хўроз тилини чиқариб кўрсатади.

Т о ж и х ў р о з

А...

И б о д а т

Бўлди, олинг тилингизни!

Қаттиқроқ бир нарса гапиринг энди.

Т о ж и х ў р о з

Қаттиқроқ?..

Сўроқлаб келувдик сизни!

**Ибодат** гапнинг маъносига эътибор қилмасликка ҳаракат қилади.

И б о д а т

Тузук... яхши...

Энди бир чеккадан менга

Қасал тарихини гапиринг шошмай.

Т о ж и х ў р о з

Не бўлди-ю, бир вақт палакат босиб,

Ҳайвонот боғига мудир бўлиб қолдим.

Ҳамма ҳайвонларни эски мудирдан

Битталаб, номма-ном текшириб олдим.

Пишиқлиги қурсин, шу ерда панд берди,  
Ҳали билмай туриб ишнинг тагини,  
Очиб қоларманми маҳллелик билан  
Қайфи айниб турган шер катагини...  
Ё тавба...  
Чунонам қувиб кетдики,  
Қочоғон эканман, етолмади қувлаб.  
Шерни-ку солдилар қайтиб катагига,  
Менга мерос бўлиб қолди шу ашула...

Ҳожи Дароз остонада безовта. Унинг гапларини кузатади, бошқа масалага кўчиб кетганидан диққат бўлади.

Қоматингдан ўргилай, доктор, тилим бурро эди,  
Кўзга силлиқроқ, яқинроқ ишларим тилло эди.  
Овда олганман ҳамон, олдирмаганман ҳеч қачон,  
Бу ажиб санъат эди тоғларда, бир дунё эди.  
Не фалокат бўлди-ю, оҳуни деб шер қулфини  
Очдиму, қолдим балога, оч эди, юҳо эди.  
Шерни-ку қайтардилар, аммо камина безабон,  
Аслида бу тиллари ширин-шакар ҳалво эди,  
Бу қўшиқ мерос ўшандан, бор экан тақдирда,  
Не қилай, ёшлик, камина унда бепарво эди.  
Севса севгудек йигитман тегмаганда тилга-тил,  
Бўлмасам орқамда қишлоқ қизлари шайдо эди.

### И б о д а т

Бу касалга менинг дорим йўқ, лекин  
Унасангиз, битта маслаҳатим бор,  
Ўша шер ҳали ҳам борми?

Тожи хўроз ҳайрон, «бор» ишорасини қилади. Ибодат беҳазил, жиддий маслаҳат беради.

Бор бўлса,  
Тагин катагини очиб юборинг.

Тожи хўроз дудуқланиб ўрнидан туради ва эшикка бориб қолади.

### Т о ж и х ў р о з

Р... Раҳмат!

Ҳожи дароз уни эшикда тутиб қолади, кулиб қараб турган Ибодатга  
етақлаб олиб боради уни.

## Ҳожи дароз

Доктор!  
Тили қурсин бунинг, кечиринг,  
Бунга шуниси ҳам бўлади.  
Кимга не беришни худо ҳам билган,  
Бўлмаса ҳамми гаранг қилади.  
Бизни келтирганди хайрли бир иш...

(Пауза.)

Биз икки оғайни, ўйлаб қарасак,  
Қишлоғимиз яхши,  
Ҳамма иш башанг.

## Тожи хўроз

Лекин...

## Ҳожи дароз

Бир масала ишқалроқ, холос.

## Тожи хўроз

Яъни...

## Ибодат

(оғирлик билан)

Қай масала?

## Тожи хўроз

Яшанг!..

## Ҳожи дароз

Яъни кунни кеча кўзимизга тамом  
Хунук бўлиб ётган «Валий мақбараси»  
Бугун кўрки бўлиб қолди жойимизнинг,  
Битта бамисоли қишлоқ яраси.

## Тожи хўроз

Бу — яхши!

Ҳожи дароз

Бу — ёмон...  
Борди-ю агар  
Битмай газак олиб ётса бошқаси,

Тожи хўроз

Қайси?

Ҳожи дароз

Сен тек тур!..

Тожи хўроз

Нега?

Ҳожи дароз

Хўш, бундай!  
Бу — сизсиз, докторжон, гапнинг сараси!

Ибодат

*(оғирлик билан)*

Бу — менинг касалим...  
Сизники эмас.  
Хўш, сизнинг нимади касалингиз, айтинг!  
Нимага келдингиз?

Тожи хўроз

Бизми... ҳалиги...

Остонада аста Қироатхон кўринади.

Ҳожи дароз

*(оғир)*

Қизиқ ҳангомалар бўлар экан денг!  
Яъни бир қишлоқда Ибодат,  
Санам,  
Мадина

Исмли қизлар бўлган экан.  
Бири — пари экан,  
Бири — малика,  
Улар ниҳояти етилган экан.  
Қуёвлар чиқипти мағриб, машриқдан,  
Ақли идроклари ўткирмиш тигдан!  
Қишлоқ яхши гапга интиқмиш жуда,  
Узоқ лоқайдликдан мушфиқмиш жуда.

### Т о ж и х ў р о з

Хўш, яъни...

### И б о д а т

Масалан?

### Ҳ о ж и д а р о з

Масалан... биз ҳам  
Адо этсак хуштаъб вазифамизни,  
Яъни Тоҳир топса гўзал Зухросини,  
Фарҳод Ширинини, Мажнун Лайлосини.

### И б о д а т

Яхши муқойиса қилдингиз,  
Лекин қачон топган улар шайдосини?..  
Мени ўз ҳолимга қўйинг...  
Марҳамат!

*(Уларга эшикни кўрсатади.)*

Ниятингиз учун ташаккур.  
Менсиз топиштиринг Зухро ва Ширинни,  
Менсиз, азизларим...  
Менсиз... ташаккур.

Қироатхон бостириб киради.

### И б о д а т

*(Қироатхонга мурожат қилади)*  
Марҳамат!

Қ и р о а т х о н

Хўш...

И б о д а т

Тура турсангиз бўларди бир оз...  
Мен эркак кишини жўнатай...

Қ и р о а т х о н

Эркак?  
Қанақа эркак бу?  
Номин эр, холос.

И б о д а т

Вой, ўлай!..

Қ и р о а т х о н

Ҳеч қўрқманг, бизга тегишли.

*(Ҳожига мурожаат қилади.)*

Шундайми?  
Намунча сўррайиб қолдинг?  
Қани, олдимга туш, уйда гаплашамиз.

Ҳ о ж и д а р о з

*(бўйсуниб юради эшикка)*

Ҳм... Ўзинг бошласанг бўларди олдин...

Қ и р о а т х о н

Нимага?

Ҳ о ж и д а р о з

Хўп, ҳозир...

Юради, тагин хотинининг гапи тугамаганини сезиб тўхтайтиди. Тожи  
хўроз қангу манг ўтиради.

## Қ и р о а т х о н

Буни қаранг-а!  
Сағал бўш келсангиз олдин сан, дейди,  
Буларнинг энг олий ҳимматкори ҳам  
Тилининг учида олтинсан, дейди.  
Номи ўчсин эрнинг, шунақа бўлса,  
Айниб қолишади бир ҳафтадаёқ.  
Ўзим тўрттасини синаб кўрганман!  
Ҳарна аввалгиси эди яхшироқ.  
Тўртови ҳам ўлди, худо раҳмат қилсин,  
Жони қаттиқ чиқди манависининг.

## Ҳ о ж и д а р о з

Ҳа, майли, эшакнинг юки ҳалолу,  
Гўшти ҳаром сенга...

## Қ и р о а т х о н

...Қаранг гапини!..  
Тилининг қурти бор.  
Хотин гапирганда  
Эр деган эгилиб туриши керак!

## Ҳ о ж и д а р о з

Хўп, жоним...

## Қ и р о а т х о н

Мана бу — бошқа масала.  
Яхши эр — ёғланган яхши ғилдирак!..  
Лекин, айланайин, хотин кишига  
Кўрми, шол, ҳар ҳолда битта эр лозим.  
Беваликдан ёмон бадбахтлик йўқдир,  
Қимтиб юрса яхши эрми, мулозим.  
Булар сўққа қолса — ўша куни тўй.  
Қириб ташлаш керак буларни!..

## Ҳ о ж и д а р о з

Хотин-ку яхши-я, ундан ҳам яхши  
Эридан олдинроқ ўлгани.

## Қ и р о а т х о н

Ана, кўрдингизми!..  
Каломулло ургур!

## Ҳ о ж и д а р о з

Каломулло аввал сизларни урган,  
Бизга хотин қилиб яратиб.  
Кейин бизни урган,  
Урганда ҳам, турган  
Тайёр тош биланмас, сиз билан урган!

## Қ и р о а т х о н

Ҳой дароз, ҳаддингдан ошдинг, жонгинам..  
Қаранг-а, кўрсатай юрагин ўтин:  
Ҳоживой!

## Ҳ о ж и д а р о з

Ҳа, лаббай!

## Қ и р о а т х о н

Ҳозир бўл!

## Ҳ о ж и д а р о з

Ҳозир

*(Тик қотиб қолади.)*

## Қ и р о а т х о н

Уйга!

## Ҳ о ж и д а р о з

Хўп бўлади, айланай, хотин.

Отилиб чиқиб кетади. Тожихўроз ҳам, Ибодат ҳамон ҳайрон,  
жим, Қироатхон энди яккама-якка ўйлаб гапиршади.

## Қ и р о а т х о н

Агар гармдори ширин бўлганида  
Сариқ чақага ҳам олишмасиди.  
Хотинлар билмаса баҳоларини,  
Ўзларин бозорга солишмасиди.  
Мен бадбахт хотинман, айланай синглим,  
Ўзини бозорга солган хотинман.  
Бахтини бой берган,  
Ишқин увол қилган,  
Ёлғон яшаётган, ёлғон хотинман.  
Мен ҳақорат қилган йигит йироқда,  
Энди оёғининг гардига зорман.  
Шундан, авайлайман Тожимни,

Тожи хўроз уни эшикда тинглайди.

Мана шундай ёмон пушаймон, армон!

## И б о д а т

Йироқлаб кетдимиз?

## Қ и р о а т х о н

Йироқлатиб қўйдим...

## И б о д а т

Буниси ёмонми?

## Қ и р о а т х о н

Яхши ҳам эмас...  
Санам синглингиз-а...

## И б о д а т

Синглим...

## Қ и р о а т х о н

Мадина ҳам?..

Жавоб бермай тикилади унга. Бир нафас бир-бирларига тикилишиб  
қолишади. Ниҳоят Қироятхон аста чиқиб кетади. Ибодат ҳай-  
рон қараб қолади. Бостириб Эҳсон кириб келади. Ибодат Камоли  
келаётгандай унга ҳаяжон билан интилади, яна ўзини тутиб қолади.  
Жим, саҳна ўртасида тўхташади.

## Эҳсон

Бугун гуллар мени меҳмон қилишди  
Хушбўй ислари-ла дарё бўйида.  
Ажойиб минутлар кечирдим беҳад,  
Беқиёс ранго ранг гуллар тўйида.  
Тонгги шабнамлардан шароб тутишди.  
Ҳаворанг, қирмизи пиёлаларда.  
Олтин капалаклар рақс этишди  
Маст қилиб кўп гўзал тароналарда.  
Хаёлимни олди ранглар, бўёқлар,  
Бир сиқим тупроқда шунча ранг, бўёқ!  
Шунча гўзал ҳаёт,  
Шунча нафосат,  
Бир сиқим тупроқда шунча иштиёқ!  
Иштиёқи учун безапти уни  
Баҳор сели билан ложувард осмон.  
Мозор босиб келган офтоб тафти,  
Беқасам камалак қошлари камон.  
Бир қисим тупроққа шунчалар ихлос,  
Шунчалар муҳаббат қўйибди олам.  
Шунчалар ажойиб ранг улашибди,  
Баҳра олсин дея, меҳнаткаш одам.  
Тупроқ шунча гўзал, шунча хокисор,  
Қанча мўъжиза бор бағрида.  
Гулга ҳаёт бериб, кулолига санъат:  
Тағин нималарни сақлар қаърида?  
Сақлагани балки бизнинг муаммодир,  
Ёлғиз кулол билар, эҳтимол, буни.  
Сўнгги бор қайтаман мунозарамизга,  
Очмоқ жойиз бўлса кўнгил қулфини?

Ибодат у гап бошлаганидаёқ чеккага ўтиб, устунга суянади, Эҳсонни  
тинглайди.

## Ибодат

Ҳаёт ва иштиёқ...

*(Пауза.)*

Менга бари бир!  
Менга ҳаммаси ҳам бари бир энди!

Эҳсон

Йўқ-йўқ, Ибодатхон, ўйлаб гапиринг!

Ибодат

Шунча йил ўйладим, бўлгандир энди!

Эҳсон

Сиз...

Ибодат

Мени қийнаманг...

Бирдан даҳшатли музика орасида самолёт портлагани эшитилади,  
Ибодат кўкка интилади.

Ана, ана Қамол!  
Кукун бўлиб кетди бола бечора!..  
Қандайин унутиб бўлади уни?  
Унутган юраклар бўлмасми пора?..

*(Пауза. Ўзига келади, жимлик.)*

Қишлоқда ишингиз тугадими?

Эҳсон

Ишим..  
Анча бўлди ишим тугаганига.

Ибодат

Тинчини буздингиз ёшу қарининг,  
Тағин нега керак эзгилаш, нега?

Бир умр одамлар снғиниб келган  
Азиз валий қабрич буздингиз.  
Оёқ ости қилиб эътиқодини,  
Халқнинг юрагини эздингиз!

Эҳсон

Тўғри, бузиб қўйдим тинчлигингизни,  
Эътиқодингизни муҳаббатингизга.  
Валийлик муқаддас эътиқодингизни  
Оёқ ости қилдим... Шундайдир сизга...  
Мен ахир халқимиз хазинасига,  
Унутилиб ётган бир олмос қўшдим.  
Уни биз кашф этдик, илм кашф этди,  
Наҳотки, мен сизда адашдим?

Ибодат

Ҳақ гапни айтдингиз, адашдингиз қаттиқ,  
Очилган эшикни ёпдингиз.

Эҳсон

Наҳотки, шу қадар тошбағирлик!

Ибодат

Жоҳиллик!

*(Тузатади уни.)*

Эҳсон

Жоҳиллик?

Ибодат

Топдингиз...

Эҳсон

Ахир сиз докторсиз, жаҳолатдан ахир,  
Юқори турасиз, жон Ибодатхон!

И б о д а т

Мен аввал фарзандман бу хонадонга —  
Бахтсизлик келтирган фарзанд, нотаваон.

Э ҳ с о н

Сиз тамом бошқасиз менинг зайлимда!  
Қисмат етаклапти, топдим...

И б о д а т

Бахтингизни!..

Э ҳ с о н

Сизга кулги бўлса...

И б о д а т

Кечиринг...

Э ҳ с о н

Ибо!  
Тайёрман ҳар нега, айтинг аҳдингизни!

И б о д а т

Аҳдим... Менинг аҳдим?..

Э ҳ с о н

(Ҳазиломуз)

Фотиҳа беринг!

И б о д а т

(қаттиқ изтиробда)

Менга қулоқ беринг, бўлмаса биз ҳам —  
Савоб иш қилайлик,  
Қасамёд қилинг,  
Қандай кўргилиқдир, кўрамиз баҳам!

Эҳсон

Нима у?

Ибодат

Бесавол қасам ичамиз!

Эҳсон

Майлига!

Ибодат

Қўп яшанг, офарин сизга!  
Қизларнинг бахтини очамиз!

Эҳсон

Азизим!

Ибодат

Ҳозирча сир қолсин бизга,  
Энди боринг, майли.

*(Жилмайиб.)*

Фотиҳа бердим.

Эҳсон қайтади. Бир нафас туради, сўнг дадиллашади.

Эҳсон

Кечқурун кутаман чашма бўйида!

Ибодат титраб кетади ва хаёлан.

Ибодат

Чашма бўйида...

Эҳсон тез бурилиб чиқиб кетади.

Видолашган эдик чашма бўйида.

Парда

## ОЛТИНЧИ ВОҚЕА

Чашма. Эҳсон Ибодат йўлига интизор. Қўлида чиройли лола. Аммо Ибодатдан дарак йўқ...

Автор кўринади бир чеккада. Уни кузатади. Эҳсон кутишдан чарчаб чашма тошига ўтиради. Ўзга чеккада — дарахтлар орасида Ибодат кўринади, ҳаяжонда.

Автор кўзи тушиб аста ўрнидан туради, ундан кўзини олмайди.

У безовта, унинг кўзлари ҳаяжон ичида Эҳсонни излайди, югуриб юқориликка чиқади, бирдан чашма тошида ўтирган Эҳсонга кўзи тушади. Тушади-ю; кескин қайтади, дарахт ортига ўтади, ҳаяжонини босолмай дарахтга суянганича узоқ туради.

Эҳсон ўрнидан туралди, қиз турган дарахт ёнига боради, узоқларга кўз тикади. Ибодатни кўрмайди, қайтади.

Тагин интилади Ибодат унга. Бирдан «Қамол-Қамол» куйи янграйди, қўлидан тортгандай ортга чекинади. Ибодат Эҳсонга тикилганича йиғлаб чиқиб кетади. Эҳсон лоласини чашма тошида қолдириб чиқиб кетади. Ибодат югуриб киради. Ибодат Эҳсонни излайди. Лолани олиб бағрига босади. Чашма овоз беради.

Ч а ш м а

Оҳ, Ибодат, болагинам!

П а р д а

## ЕТТИНЧИ ВОҚЕА

Ислом отанинг ҳовлиси. Ислом ота кўрадан янги чиққан аёл ҳайкалчасини офтобга солиб кўраётибди, қизлари Мадина билан Санам ўз деразаларида ҳайкалдай жим, қотиб туришибди.

### А в т о р

Гарчи ҳайдаб солди мени Ибодат,  
Гарчи юрагига кира олмадим,  
Гарчи сенинг оташ муҳаббатингни  
Унга тушунтириб бера олмадим,  
Келдим, эшигига сени, деб яна.

Топдим отасини устахонасида,  
Гўзал санъатига разм соларди.  
Ўзининг ишига ўзи маҳлиё,  
Гўзал санъатидан роҳат оларди.  
Она суратини ўйибди уста,  
Исёнкор суратин онанинг.  
Кўрдиму ҳайратда қолдим, ногаҳон,  
Нима қилгани бу отанинг?..  
Ибодат йўқ эди уйда,  
Ивирсиб юарди эгачилари.  
Мени кўриши-ла, пор-пор учишиб  
Уйларига кириб кетишди бари.  
Улар назаримда, совчи кутишарди,  
Тиқ этса эшикка қарашиб қизлар!  
Ўзларигамикин, опаларига?  
Кўзлар, йўлда қолган нигорон кўзлар..  
Кўзларида умид учқуни ёнар,

Бир оғиз сўзимга интизор.  
Кўндиролсам агар оталарини,  
Мени қучоқлашиб ўпгилари бор.  
Мен салом бераман...

*(Бош эгади уларга.)*

Салом беришади.

Улар ҳам деразадан илжайиб салом беришади.

Ота ер тагидан қараб қўяди,  
Гапинг тугадими, дегандек, мендан  
Кўз учида секин сўраб қўяди...

Саҳна жонланади — ҳайкалсимон турганлар тилга киради.

И с л о м о т а

Тўғри айтдинг, болам,  
Киши валий бўлиб туғилибди-ю,  
Ваҳший бўлиб қазо қилибди.  
Бу — мен... Бу — мен, ўғлим, худди менинг  
ўзим,  
Жуда кеч тушундим ўзимни.

*(Ҳайкалчани супага қўяди.)*

Қизларим қисмати дардли, аламли —  
Кўзлари очдилар кўзимни!  
Бирон мушқулимни ечмади тақдир,  
Олтмиш йил хизматин қилсам ҳам.  
Муштипаримни ҳам юлиб олди ахир,  
Нимаси қолди, хўш, бойдан кам?  
У олди кучимнинг қаймоғини,  
Еримни, қўшимни, ўзимни!  
Охири ошини миннат қилди,  
Ҳайдади, бермайин қарзини.

А в т о р

У зулмат яратди, сиз — чироқ,  
У саҳро яратди, сиз — чаман!  
У дўзах яратди, сиз — жаннат!

У зулм яратди, сиз — омон!  
Сиз кўплар умрининг тимсоли,  
Сиз ота, чинакам бахтлисиз!  
Сиз уни билганлар олдида  
Билмасдан ҳақиқий даҳрийсиз!  
Доим илоҳий ишончини берди,  
Бошқа бири эса, инсонийлик!  
Аммо  
Бири — юксалтирди сизни, бири — тиз  
чўктирди!..

(Пауза.)

Қуръон маърифатни ҳаром, деб ёзган,  
Сиз уни ҳаётда ҳалолладингиз.  
Фарзандларингизни бу даҳрий йўлдан  
Бир зум ҳам қайтариб қололмадингиз!..

И с л о м о т а

Мен ўзим!..  
Мен ўзим бердим, ўқишга,  
Бир уйга бир басир етиб ортар, дедим. .  
Ҳайф ўтган умрни лоақал эл-юрт —  
Ёзғириқларидан аритар, дедим.  
Қаттамни кузатиб илм бағрига,  
Одамлар дардига даво бўл, дедим.  
Ўртанчамни бериб, болам, бу қоронғи  
Қишлоғингга келиб зиё бўл, дедим.  
Кенжамни ўқитдим тупроқ илмига,  
Ҳаммасин ўқитдим, қилгудек ҳавас.  
Агар шулар бари даҳрийлик эса,  
Даҳрийман, азизим, юмронқозикмас!

(Ҳаяжонда.)

Даҳрийман!..

А в т о р

Яна бир сурасида унинг  
Кўшиқ ҳаром дейилган хотин кишига. . . . .

## И с л о м о т а

Унда, жуда қаттиқ кетган эканман,  
Панд берган эканман унинг ишига...

А в т о р

Сурат ҳам ҳаром маҳз<sup>1</sup> каломуллода,  
Сиз эса, тупроқдан ясабсиз сурат.

## И с л о м о т а

Буни мен...

*(Титрайди, шак келтиришдан қўрқиб.)*

Ё раббий!..

*(Пауза.)*

Буни мен... атай...  
Унга бўла қилдим!  
Шу ёлғиз фақат!..  
Қўп кўрди менга у, умр йўлдошимни,  
Токай чиқармаса ғамдан бошимни!  
Бизга — хонақони билсак бас эди,  
Оят, яхши ўғлим, бизгамасиди...

А в т о р

Тангриси, не келса — худодан дейди.  
Шундайми?

## И с л о м о т а

Ҳа, шундай...

А в т о р

Бўлмаса энди  
Нега гуноҳ дейсиз модомики, зотан

---

<sup>1</sup> Нуқул, нарса.

Бандаси не қилса — ўзидан экан?  
 Нима бу, айтинг-чи, ҳақми ё хаёл  
 Ким ҳаром бўлди-ю, ким бўлди ҳалол?  
 Билингки ҳеч қачон бирон мударриснинг  
 Одам саволига кучи етганмас!  
 Тили ва онгига эрк берганларни  
 Осиш, ўлдиришдан нари ўтганмас!..  
 Қўрқоқ қуролига қўл югуртади,  
 Ҳақиқат — ҳамиша тиф суғуртади!  
 Эслайсизми Машраб киноясини,  
 Қанақа чиқарган шармандасини:  
 «Алифни дилга жо этмоқни мен муллодни  
 ўргандим,  
 Шаҳид қонини тўкмоқни каломуллодин  
 ўргандим».

Мана, «дорулислому»,  
 Мана, «дорулҳарб»...  
 Мана, унинг нархи, тавоф, қилич — зарб!  
 Мана, кечагина ўзингиз кўрдингиз,  
 Унинг қимматини қишлоғингизда.  
 Дахма нима экан, ким экан унда,  
 Қанча умр ўтиб кетипти тизда...

Ислом ота изтиробда экан, Автор қоронғиликка киради... Тў-  
 сатдан Ҳожи дароз билан Тожи хўрознинг шовқини эши-  
 тилади, сўнг кириб келишади.

## И к к а л о в и

Ассалом алайкум!

Ислом ота ўзига келади ва уларга пешвоз чиқади.

## И с л о м о т а

Қани супага...

Қизлар ҳам пайдо бўлиб қолишади, ўзларини кўзга солиб,  
 бири самовар, бири хурмача билан шуғулланиб қолади. Бунин сезган  
 Тожи хўроз дастурхонга ўтириши билан Ислом отага аста ҳазил  
 қилади.

## Т о ж и х ў р о з

Лойдан қилганмилар бу қизларни ҳам?

Сўзини қироат билан айтгани учунми, хаёли паришон Ислом ота хотинига қуръон ўқиди, деб юзига фотиҳа тортади, бошқалар ҳам ҳайрон қўшилишади унга.

### И с л о м о т а

Раҳмат, болаларим, хуш кўрдик...

### Ҳ о ж и д а р о з

Хўш... Биз...

### И с л о м о т а

Мен ҳозир...

Урнидан туриб ичкарига ўтади. Булар ёлғиз қолишади.

### Ҳ о ж и д а р о з

Ваъдангда тур-да, муттаҳам!  
Бу ерда ҳам энди бузмагин тағин.  
Ҳалитдан сўзингга фотиҳа тортди,  
Азага келди, деб ўйлаяпти чол.  
Мақсад оғирлашди, меҳнати ортди.

### Т о ж и х ў р о з

Сен ҳали кўрмадинг бозорни бунда,  
Типирлаб қолишди бечора қизлар.  
Бири олов ташлаб, ўтин ёриб бири,  
Хурмача кўтариб дилпора қизлар.  
Нима қилай энди «лойдан» деган сўзим  
«Лоилоҳа» бўлиб туюлган бўлса...

### Ҳ о ж и д а р о з

Нима қилар эди, худодан бўлиб,  
Тилинг тамом кесиб қўйилган бўлса?

### Т о ж и х ў р о з

Тилни гапиришга чиқарган, Дароз!

Ҳожи дароз

Кимга?

Тожи хўроз

Ҳа, сенга-ми?

(Унга ҳурпаяди.)

Ҳожи дароз

Сенгамас ҳар ҳолда!  
Бу уйда ашула айтиб бўлмайди.  
Гапни мен бошлайман...  
Жим, келиб қолди...

**Санам** патнис келтириб, дастурхон ёзади, Ислом ота чиқиб  
келади.

Тожи хўроз

Санамхон, ассалом алайкум!

Санам

Салом!

Ҳожи дароз

Ҳамминг оғзида Санам соққан сути.

Ислом ота

Айтинг-а...

Тожи хўроз

Шунақа...

Ҳожи дароз

Районда битта!  
Районнинг эркаси!

Т о ж и х ў р о з

Районнинг чўти!

Ҳ о ж и д а р о з

Фермасини кўрсанг — театр дейсан!  
Ҳаммаёқ машина: машина — оғил,  
Машина — хурмача, машина — сўргич,  
Машина — қашлоғич, машина — охур!..  
Шунақа, толе ҳам, омад ҳам шунда,  
Сутни ашулага берармиш бунда!

С а н а м

Ҳа, бир ашулага — бир вагон омад!

Ҳ о ж и д а р о з

Қизингиз, отахон, жуда аломат!

С а н а м

Шунақа, ашула сигир соғади,  
Истасак, ашула сигир туғади!  
Ёмонми ашула сут соғса?..

Ҳ о ж и д а р о з

Бедўқ?!

С а н а м

Сут баъзи жойларда мақомга ҳам йўқ.

Т о ж и х ў р о з

Бу тўғри!

Ҳ о ж и д а р о з

Бу тўғри!  
Лекин энди кўрдим  
Беш йил ўқиганни сут соғишин ҳам.  
Оти нима эди ўша мактабни?

С а н а м

Консерватория!

Ҳ о ж и д а р о з

Консерва?..

С а н а м

Банка!

*(Кескин бурилиб кетади.)*

Ҳ о ж и д а р о з

Ҳа, Биби мушкули кушод, шошмай тур!..

И с л о м о т а

Хўш, Ҳожи, ҳали ҳам тарозидамисан?

Т о ж и х ў р о з

Тарозида, ҳали ҳам осилганича!

И с л о м о т а

Ҳа, дуруст...

*(Илжаяди секин.)*

Сен-чи, сен, ўзинг?

Т о ж и х ў р о з

Мен-ми... Мен...

Ҳ о ж и д а р о з

Тожими?

Тожининг иши авжида,  
Колхознинг сўфиси ҳозир!

## И с л о м о т а

Нимади?

## Ҳ о ж и д а р о з

Номига муносиб ферманинг боши!

Ислом ота тушуниб қолади ва кулиб юборади.

Рост, тонгнинг отиши унинг измида!

## И с л о м о т а

Ҳа, дуруст, кам бўлманг, мартабангиздан!  
Ток қалай, Мадамин омонми боғда?  
Ҳосил ҳам кўп бўлди бу йил бахтига.  
План бажарилар...

## Т о ж и х ў р о з

Э-ҳе... қаёқда!..  
Шунга келган эдик... Раис юбордилар.  
Жуда ҳам чувалаб кетди шохлари.

## Ҳ о ж и д а р о з

(четга)

Гапни ҳам шунақа қилиб юбординг.

## Т о ж и х ў р о з

Оғриб қоляпти ҳосили бари.

## И с л о м о т а

Олдини олмоғи керак, албатта,  
Бораман,  
Бораман эрта... эртагаёқ!

## Ҳ о ж и д а р о з

Тагин бир шунақа чувоқ маслаҳат...

И с л о м о т а

Бемалол...

Т о ж и х ў р о з

Ҳалиги...

Ҳ о ж и д а р о з

*(ўқрайиб тўхтатади уни)*

Ягона сўроқ...

И с л о м о т а

Айтавер!

Ҳ о ж и д а р о з

Бу ҳовли қишлоқда мисоли чироқ,  
Ўзингизга маълум, парвонаси кўп.  
Қизлик уй қийиғи қирқта, дейишадн,  
Шунинг учун унинг девонаси кўп...  
Уларнинг Фарҳоди, Мажнунн ҳам бор...

И с л о м о т а

Очиғини айтавер, қайси бирсан?

Тожи хўроз пиқ этиб кулади. Ҳожи дароз шошно қолади.

Ҳ о ж и д а р о з

Улибдими, гулдай хотиним туриб...

И с л о м о т а

Вақти ўтиб қолган гулни сўрасанг...

Ҳ о ж и д а р о з

Йўқ-йўқ-йўқ, у-у-ундоғмас...

## Т о ж и х ў р о з

Кечиринг уни...  
Мутлақо унақа демоқчимасди...

### И с л о м о т а

Хўш, нима демоқчи эди, бўлмасам?  
Қизлар у ёқдан-бу ёққа югуришиб қолишади.

## Т о ж и х ў р о з

Айланай отахон, салавот босди...  
Совчи бўлиб келган эдик, соҳибкор!

### И с л о м о т а

*(Ушқиради.)*

Фақат каттасига, каттасига фақат!

## Ҳ о ж и д а р о з

Ушангга-ўшангга!..

Қизлар шошиб қолишади. Ислом ота ҳайрон тикилади Ҳожи дарозга.

## Т о ж и х ў р о з

Ибодатхонга...  
Бизни бошлаб келди фақат муҳаббат,  
Бир ёш муҳаббати...

### И с л о м о т а

Шуниси борки,  
Изми менда эмас.  
Биладими ўзи?

## Ҳ о ж и д а р о з

Билади...  
Қўнмади,

Шунинг учун келдик,  
Келдик, ўтарми, деб, отасининг сўзи?

И с л о м о т а

Шундайми?  
Ўтмайди,  
Кучим етмайди!..  
Ўзи ким?

Икки оғайни шошиб қолшади.

Ҳ о ж и д а р о з

Ўзими?..

Т о ж и х ў р о з

Ўзи кўп ўктам...

*(Ейилиб тасвирини бошлайди.)*

Ҳ о ж и д а р о з

Ўзи муллавачча...

Т о ж и х ў р о з

Намозхон, қобил.

Ҳ о ж и д а р о з

Еғланган ғилдирак!

Т о ж и х ў р о з

Жўжадек беминнат.

Ҳ о ж и д а р о з

Худди мулозим.

И с л о м о т а

Хўп, бўпти, хуш кўрдик, раҳмат, йнгитлар,  
Бирон бир музейга оборинг ури!

Бир жоҳил бас энди бу хонадонга,  
Олтмиш йил кўргилик тортди, стади,  
Эндиги одамга тинчлик керак, болам,  
Отаси эшакдай йўртди, стади...  
Менинг халлоқ билан ишим тугаган,  
Беш кун тинч яшайин беқўрқув, бедов.  
Ибодатга ҳам айт, менга керак эмас  
Яна бир алданган, аламли куёв!  
Боринг, боринг энди...

Ҳожи дароз билан Тожи хўрознинг тагин иши битмади. Ҳожи  
дароз кета туриб, остонада тўхтади.

Ҳ о ж и д а р о з

Ток-чи, ток?..

И с л о м о т а

Унга тикилади. Ҳожи дароз ғойиб бўлади. Узнча:

Ҳа, ток...  
Эсиз ток...  
Эсиз ток...

И б о д а т аллақачон деразадан бу гапларни тинглаб ўтирарди.

И б о д а т

Дада!

Ислом ота турган жойида қотиб қолади.

Дадажон!..  
У — ўша!

И с л о м о т а

У — ўша?

Қ и з л а р

У — ўша?

И с л о м о т а

Тавба...  
Бу нима маломат тагин, қасди жон?..  
Е товба, қанақа бахти қаросан?!

## И б о д а т

Югуринг,  
Югуринг,  
Тез чопинг, чаққон!

Сана м билан Мадина югуриб чиқиб кетади.

## И с л о м о т а

Намунча тескари, қийиқ бўлмасанг,  
Лоақал отангни қийгин, жон болам,  
Эсонлик унади — яхшилик экса,  
Муродга етади яхшилик билан.

## И б о д а т

Сиз фақат ўйлайсиз қизларингизни,  
Яхши кўрмагансиз мени ҳеч қачон...  
Қасофат келтирдим бу хонадонга,  
Қизларга бахтсизлик...  
Сизгаман товон.

## И с л о м о т а

Тил улашганларда, адашиб, сенга  
Бериб юборганлар илонникини.

## И б о д а т

Қайрағоч, сопини ўзи бериб қўйиб,  
Болтадан дод деган экан бир куни!..

*(Пауза.)*

Қамол бўлармиди ҳалок... синовда,  
Мен бахтсиз бўлмасам...  
Тагин тўй куни...  
Уни олиб кетди қўлимдан юлиб,  
Ҳаёт дарёсида ҳаёт тўлқини...  
У — ўша...  
Қамолни эсга солган олим,  
Жума мазорини очиб биздан кулган.  
У — ўша...

Минг йиллик эътиқодимизни  
Илму амаллари остин-устин қилган.  
Илтимос қиламан, койиманг уни,  
Унинг гапларига қулоқ солинг, келса.  
У жуда соддадил, аломат. Аммо  
Тошни эритади агар тикилса.  
Худди унинг ўзи — юриш-туриши ҳам,  
Тик қаролмаслиги одамга.  
Билмадим не билан боғлади  
Мени у ўт ёқиб танамга...

*(Куйлайди.)*

Кўнгил, сени не жафога солмадим,  
Не жафога, не жазога солмадим,  
Ер ўйида не балога солмадим,  
Не балога, мубталога солмадим.

Кел, кўкарсин севгимиз, бағрингни оч,  
Ишқ билан бағринг ёрит, баҳрингни оч,  
Меҳримизга меҳриёб наҳрингни оч,  
Толеингни не ҳижога солмадим.

Қайтариб дардимни ол, меҳрингни сол,  
Бу ғариб ҳангомага зеҳнингни сол,  
Толеинг тори билан сеҳрингни сол,  
Мен сени не-не навога солмадим.

*(Пауза.)*

Нега узилмайсиз тоғ-тоғ булутлар,  
Нега йиғламайсиз инсон ўлганида?  
Нега ўпирилиб кетмайсан эй, ер,  
Яратганинг йиқилганида?!  
Шундай одам наҳот сиғмади  
Пешонамга... Золим, гўрсўхта!  
Ахир шулар билан гўзал эмасмисан,  
Кукун бўлиб соврилди кўкда...

И с л о м о т а

Кукун бўлиб соврилди...

(Жимлик чўкади.)

Қизим,  
Сен нимадан яралдинг экан?..  
Аммо лойдан эмас...  
Лойдан бўлганингда ўзим билар эдим!..  
Лекин сан  
Тошдан яралгансан, болагинам!  
На эритиб бўлади сани,  
На синдириб...

И б о д а т

На керак қилиб!..  
Аммо сотиб бўлади мани!..

И с л о м о т а

Биласанки, вақтимас, лекин  
Бериб юборардим текингаёқ!

И б о д а т бурилиб уйига кириб кетади. Исломота ёлғиз... Шу вақт эшик тарақлаб очилиб, ҳовлиққан Ҳожи дароз билан Тожи хўроз киради. Орқаларидан Санам ва Мадина, кейин Илҳом, Салом, Эҳсон киради. Қизлар қулоғи ҳайратда турган отада, ҳамма Эҳсонни олдинга, чолга томон итаришади. Эҳсоннинг кўзи Ибодатни қидиради... Ниҳоят Исломота Ҳожи дароз билан Тожи хўрозга «нима гап» дегандай қарайди. Тожи хўроз жавобга шошилади.

Т о ж и х ў р о з

Қайтар, деб эканлар...

Гапнинг давомини Ҳожи дароз илиб кетади. У йиғитларга ишора қилади.

Ҳ о ж и д а р о з

Ҳайдаб келдик, мана,  
Олдимизга солиб, икки текин таёқ...

Ота бир гап дейишга улгурмасдан Ибодат оқ келин либосида пайдо бўлади.

И б о д а т

Шундай маслаҳатга келдик дадам билан,  
Ечилсин сиз кутган муддао.  
Жар солсин жарчилар бутун қишлоққа,  
Аҳдини бузди, деб битта бевафо!

Ҳамма унга ўғирилади. Илҳом, Салом, Эҳсон аста қаторлашиб турадилар. Мадина билан Санам югуриб бориб Ибодатни қучадилар. Нима қиларини билмай қолган Ислом ота Ибодатни бағрига босади.

## И с л о м о т а

Болам... Болагинам...  
Қарға, кўр отангни!  
Юрагингни бўшат, бағримни тилгин!..  
Балли, тупур, тупур энди,  
Бидъатига тупур,  
Урфу одатига —  
Бизни майиб қилган,  
Бизни майиб қилган ҳурофотига!..  
О... Қандай хўрлик бу, қандай хўрлик бу!  
Ҳеч чидай олмайман жароҳатига,  
Оҳ, қандай хўрлик бу, қандай хўрлик бу!..  
Нечун ман этмаслик керак бу офатни!..  
Қизим... болагинам!.. Азиз болаларим!..

*(Ҳожи дароз билан Тожи хўрозга.)*

Айтинг, Ибодатнинг айтгани бўлсин!

Улар хурсанд чиқиб кетишади. Ота қизларга қарайди.

Болаларим!

Бағрини очади куёвларига. Улар ота ҳузурда одоб билан бош эгадилар.

Қизларига қучоқ очади, Санам ва Мадина югуриб келишади.

М а д и н а

Дада!

С а н а м

Дадажоним!

*(Тўлиб куйлайди.)*

Умринг узун бўлсин, опа, ҳеч кўрмагин алам,  
Бас бўлгани рост бўлсин у қаро кўзингда нам.

Баҳор уфурди ногаҳон умидим богига,  
Ёзиб кўнгиллар баҳрини сен айлагин карам.  
Севдим уни мен ҳам сендай ҳалолу сизқидил,  
У бўлди мазҳабим менинг, мазҳабда муҳтарам.  
Маъноси йўқ туюлди бу ҳаёт саҳифаси  
Усиз мисоли менга — у қоғозу, мен — қалам.  
Тангрим ҳам у, каъбам ҳам у, ҳаттоки жаннатим.  
Йўқ эрди шундан ўзга бизга асти бошқа ғам.  
Умринг узун бўлсин, опа, умрингда бўлма кам,  
Камоли эҳтиром билан Мадина-ю Санам.

М а д н а

Қўша қари, опа, бахтинг очилсин!

С а л о м

Муборак!

И л ҳ о м

Муборак!

С а л о м

Муборак бўлсин!

*(Куйлайди.)*

Эй, меҳри дарё,  
Юртим, гулоро,  
Кел, бахтимизни  
Қилгил томошо!

Иўлларга сув сен,  
Ўзингга бер зоб,  
Бу хонадонда  
Авж олди тўй, деб.

Гулёр ўқилсин,  
Ошифта қилсин.  
Ёр, диёр бағри  
Гулларга тўлсин!

Жоним Санамхон,  
Бахти чарогон!  
Муборак энди,  
Муборак армон!

Ҳ а м м а орқа ҳовлига — боққа ўтади. Эҳсон ва Ибодат қолади.

### И б о д а т

Оғир вазифани ўтадик, раҳмат!  
Мени маъзур кўринг, кечиринг, узр...  
Биламан, биламан, кечиролмайсиз...  
Нима қила олардим бошқа...  
Бир умр  
Танҳо ўтиш экан қисматим менинг,  
Шу бўлди охирги хизматим менинг.  
Дўст бўлиб қолайлик хоҳласангиз агар...

### Э ҳ с о н

*(ҳаяжонини яширолмайди)*

Лойиқ эмас эдим бундай жазога.

### И б о д а т

Мен лойиқ кўрмадим сизни, муҳаббатга,  
Қайсики, учраган қазога!..

### Э ҳ с о н

Ибодат!  
Сиз мени ўтга ташладингиз!

### И б о д а т

Бу энди айбнома, севгимас эсиз...

### Э ҳ с о н

Кечиринг...

## И б о д а т

Йўқ, йўқ, йўқ!..  
Унутманг ахир  
Қилган шартимизни, ваъда бергансиз!..

## Э ҳ с о ң

Офтоб агар нур сочмаса,  
Нури гул гунчасин очмаса,  
Ёрни ёр дермиди асл ёр,  
Қалбида муҳаббат тошмаса!  
Дилимни очибман борини,  
Билмайин унда ўт борини.  
Ё ўчир, ёки ет додига,  
Ёки чал, ё синдир торини!

## И б о д а т

Етмасми эди ўз оташим?  
Етмасми эди ўз кўз ёшим?  
Мунча зўр экан, ишқ алами,  
Эй, кўнгил, ягона сирдошим?  
Забтингга олма кўп, эй, кўнгил,  
Забтингга солма кўп, эй, кўнгил.  
Дадил бўл, йўлама хиёнат,  
Бу торни чалма, кел, эй, кўнгил.

## Э ҳ с о н

Ибодат!

## И б о д а т

Ибодат аҳдини бузаолмади,  
Кучи етмай қолди қалбига  
Тенг келиб бўлмайди қалбда чўкиб ётган  
Муҳаббатнинг оташ, тобига.

## Э ҳ с о н

Сиз мени...

## И б о д а т

Йўқ, йўқ, йўқ, алдамоқчимасдим,  
Алдамадим сизни, инонинг.  
Сиз ахир, чироғи бўлиб кирдингиз  
Бу қалбнинг, бу уйнинг, бинонинг.  
Унута олмадим Қамолимни асти,  
Унута олмасман сизни ҳам...  
Не қилай,  
Хайр энди кўришгунча... Эҳсон!

Э х с о н

Хайр!

*(Чиқади.)*

И б о д а т

*(Ўзига)*

Кўришгунча...

*(Қичқиради.)*

Ё снтам!

*(Орқасидан югуради. Тўхтайтиди.)*

Эй, бағрим!  
Намунча қийнамасанг мени,  
Уни қийнамасанг кўйингда!  
Равшан этмадим ахир у сени,  
Чироқ бўлиб кириб уйингда!  
Чироқ бўлиб қолса бўлмасмиди ўчмай,  
Ўчмай азиз хонадонингда?..

*(Пауза.)*

Шу ерга келганда наҳот кучинг етмай  
Қолди, бағрим, хонумонингда...

«Қамол-Қамол» музикаси янграйди. Ичидан эзилиб фарёд кўтаради.  
Тағин Қамолга хитоб қилади, энди унга ўпка билан «йўлимни тўсма-  
санг бўларди», дегандек нола қилади.

(Куйлайди.)

И б о д а т

Қамол, Қамол, дардинг бунча, бунча азоб экан,  
Саодатинг, деб бсрганинг фақат сароб экан.  
Олиб кетдинг баҳоримни ўзинг билан мангу,  
Қолдирганинг менга фақат бир изтироб экан.

П а р л а

## МУНДАРИЖА

*Саид Аҳмад. «Шоирнинг олтин сандиғи...»* . . . . . 3

### ҚИРҚ ЙИЛДИР ВАТАНИМ, ШАЪНИНГ ТИЛИМДА

Қай тилда куйласам . . . . .	6
Бугун коммунизм кун тартибида. . . . .	11
Мангулик кўшиғи. . . . .	15
Гулханлар. . . . .	17
Самарқандга. . . . .	20
Уруш хавфи саробга кетди. . . . .	23
Ленини кўрган кўзлар. . . . .	25
Акси садо. . . . .	28
Тошкент таровати. . . . .	31
Ўлган қисматимни кўрдим. . . . .	33
Менинг онам. . . . .	35
Макдональдга жавоб. . . . .	38
Имзо чекдим. . . . .	41
Африка силкинди. . . . .	43
Мингорол кўшиғи. . . . .	45
Ит ҳуради, карвон ўтади. . . . .	47
Пигирма олти. . . . .	51
Минг пиллапоя. . . . .	52
Хок. . . . .	53
Офтоб найзада. . . . .	55
Ҳорма, Аму. . . . .	58
Қуллуқ . . . . .	60
Ҳамзани ўлдирган тош . . . . .	62
Чекими. . . . .	63
Унинг овози. . . . .	66
Альбомингга. . . . .	67
«Сени кутсам...». . . . .	68

### ҚИРҚ ЙИЛДИР ШЕЪРИМГА САЙҚАЛСАН, ЮРТИМ...

Момо-Ер. . . . .	70
Баҳор дала супурмоқда. . . . .	73
Инсон фазилати. . . . .	75
Дала шийпон, ҳовуз бўйи, осмон тўлиб учган ғоз. . . . .	77
Қаҳрамон. . . . .	80
Ғанишернинг шуҳрати. . . . .	82

© Фафур Фулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1978 й.

Ҳазрати инсон.	84
Азиз элим — маҳкам белим.	86
Хайр, шеърларим.	88
Назира опанинг ғазаб.	91
Лаҳзалар қасидаси.	92
Ширмонойга марсия.	96
Мунажжим юлдузи.	98
Ходи ака тўйи экан, борайлик.	100
Яшамоқ керак.	102
Исм ҳам ҳусн.	104
Ёрилган донра.	105

### ҚИРҚ ЙИЛДИР ҚАЛБИНГГА ОШИЕН ҚУРДИМ...

Шеър ёзганда.	103
Лолагинам.	109
Қалб тори жаранглайди.	112
Ғўза ниш урди.	113
Ота хотираси.	115
Парвона.	117
Наҳра.	118
Қизмунойим.	120
Сеҳргар.	121
Айт, ёшингни сўрамасинлар.	122
Мен сени кўрдим.	123
Силва.	124
Баҳор элчилари.	125
Фарғонага.	127
Куз кўрки.	129
Қош қорайганда.	130
Висол эртаги.	132
Эй, она масканим.	134
Тўлқинлар.	135
Қадаҳ.	136
Чинор ва шоир.	137
Уч қайин ва бир эман.	138
Сирдарё.	142

### ҚИРҚ ЙИЛДИР ҚУШИҒИМ ҲАМРОҲ ПУЛИНГДА...

Оға рус.	144
Бухоро.	145
Узга.	147
Юртим.	148
Оҳиста-оҳиста.	149
Ишқ борки.	150
Ер этма.	151
Раво билма.	152
Эй, гул.	153
Муҳаббат мадҳи.	154
Санам, ҳеч борми инсофинг.	155
Сарвиноз	156
Ватан шаҳнози.	157
Нурхон.	158

Тонг юлдузи.	159
Қуйлатиб қўйдниг мени.	160
Киши.	161
Мусоҳаба.	162
Севги саодати.	163
Айтишув.	164
Рисолада.	167
Гўзал.	168
Қийнамасанг-чи.	169
Фалончи.	170
Айланай.	171
Тарона.	172
Сидқидил.	173
Дилором.	174
Турналар дилри.	175
Гуллар базми.	176
Бизга ҳам.	178
Ўзбекистондан.	179
Олам армони.	180
Қўқарсин.	181
Онаизор.	182
Сен бор экансан.	183
Санобар.	184
Лоақал.	185
Кам бўлмагни.	186
Ортиқсан.	187
«Мактубми бу ёки...»	188
Қачон келурсан.	189
Билмайсан.	190
Оташ.	191
Лайломисан сан.	192
Туймадинг, туйгин.	193
Пахта ишқи.	194
Торимнинг сирин.	195
Устиворлар.	196
Қўринур.	197
Ишқ мухаммаси.	198
Бирма-бир.	199
Уксима.	200
Ошпаз қиз қўшиғи.	201
Қашқадарёдир.	202
Ананас.	203
Билиб бўлмас.	204
Душанбе ёки Тошкент.	205
Ширмоной.	206
Адолат.	207
Ярми ҳайрон, ярми лол.	208
Ишқ фасли.	209
Гулруҳ.	210
Ҳамият (достон).	212
Маҳкама эшиги олдидаги ўйлар (Н. А. Некрасовдан).	223
Кавказ (Т. Г. Шевченкодан).	227
Қари қиз (Драматик достон).	233

*На узбекском языке*

ТУРАБ ТУЛА

## СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ В 3-х ТОМАХ, ТОМ 1

Стихи, песни, поэма и драматическая поэма

Редактор Ш. РАҲМОНОВ

Рассом А. ПОНОМАРЁВ

Расмлар редактори А. БОБРОВ

Техн. редактор Е. ПОТАПОВА

Корректорлар М. АҲМЕДОВА, М. АБДУСАЛОМОВА

ИБ № 401

Босмахонага берилди 14/III—78 й. Босишга рухсат этилди 19/VII-78 й.  
Формати 84×108<sup>1</sup>/<sub>32</sub>. Босма л. 10,75. Шартли босма л. 18,06. Нашр  
л. 12,23+0,14 вкл. Тиражи 10000. Ғафур Ғулум номидаги Адабиёт  
ва санъат нашриёти. Тошкент, Навоий кўчаси, 30. Шартнома  
№ 251—77.

Ўзбекистон ССР Министрлар Советининг Нашриётлар, полиграфия  
ва китоб савдоси ишлари бўйича Давлат комитетининг Тошкент  
„Матбуот“ полиграфия ишлаб чиқариш бирлашмасининг 1-бос-  
махонасида № 1 қўроғга босилди. Тошкент, Ҳамза кўчаси, 21, 1978.  
Йил. Заказ № 478. Баҳоси 1 с. 80 т.

Тула Туроб

Асарлар: 3-жилдлик.— Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1978.  
Т. I. Шеърлар, қўшиқлар, дoston, драматик дoston.— 344 б.

Туроб Туланинг уч жилдлик асарларининг биринчи жилдига лирик-фалсафий шеърлар, қўшиқлар, таржималар, „Ҳамият“ дostonи ва „Қари қиз“ драматик дostonи киритилди.

Тула Туроб. Собрание сочинений. Т. I. Стихотворения, песни, поэма, драматическая поэма.

Ўз2

Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти  
шоир ва драматург Туроб Тўланинг уч жилдлик «Асар-  
лар»ини нашр этмоқда:

II жилд — қўшиқлар, шеърлар, драматик достон-  
лар, 1979.

III жилд — қўшиқлар, шеърлар, достонлар, пьесалар,  
1980.

Гафур Гулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти 1978 йил охиригача қуйидаги китобларни босиб чиқаради:

Л. Н. Толстой. Танланган асарлар. 5 жилдлик. I жилд. Қисса ва ҳикоялар. М. Ю. Лермонтов. Танланган асарлар. 2 жилдлик. I жилд. Шеърят. М. Ю. Лермонтов. Танланган асарлар. 2 жилдлик. II жилд. Замонамиз қаҳрамони. Вадим.

Воҳид Зоҳидов. Танланган асарлар. 3 жилдлик. III жилд. Публицистика. Пиримқул Қодиров. Танланган асарлар. 3 жилдлик. II жилд. Қора кўзлар. Роман. Эрк. Повесть.

Тўплам. «Унинчи довон». Замондошлар ҳақида баддий очерклар. Сулаймон Юдаков. «Ғалаба». Оратория. Дони Зокиров. «Қизил галстук». Пионерлар учун қўшиқлар.